HÜCCETÜ'L-İSLAM

İMAM GAZÂLÎ

dil belâsı

SEMERKAND

SEMERKAND: 72
Gazâlî Kitaplığı: 4
yayin@semerkand.com
ISBN: 978-605-5455-66-8

Eser : *Kitâbü Âfâti'l-Lisân* (*İhyâ*'dan)
Müellif : İmam Gazâlî
Tercüme : Muhammed Hakan Öner
Editör : Dilaver Selvi
Tashih : Mehmet Günyüzlü
Kapak : Semerkand Tasarım
İç Düzen : Mehmet Vehbi Ümit
Baskı : Sistem Matbaacılık
Davutpaşa Cad.
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa/İstanbul
Tel: 0212 482 11 01
(yaygın dağıtım)

Temmuz 2011, İstanbul
17. Baskı

© Bu eserin tüm yayın hakları
Semerkand Basım Yayın Dağıtım A.Ş.'ye aittir.

GENEL DAĞITIM

POZİTİF DAĞITIM
TÜRKİYE: Eyüpsultan Mah. Esma Sokak. No.7/A Samandıra-Sancaktepe-İstanbul
Tel: 0216 564 26 26 **Faks:** 0216 564 26 36 online satış: www.semerkandpazarlama.com

EROL MEDİEN
AVRUPA Erol Medien GmbH Kölner Str. 256-51149 Köln **Tel.:** 0 22 03 / 36 94 90
Fax: 0 22 03 / 36 94 910 **Online Satış:** www.onlinefuar.de **E-Mail:** info@erolmedien.de

HÜCCETÜ'L-İSLÂM

İmam Gazâlî

dil belâsı

[KİTÂBÜ ÂFÂTİ'L-LİSÂN]

Tercüme
Muhammed Hakan Öner

SEMERKAND

İMAM GAZÂLÎ

İmam Gazâlî, hicri 450 yılında (M. 1058) *Horasan* Eyaletinin *Tûs* şehrinde doğdu. Zamanın meşhur alimlerinden çeşitli ilim dallarında dersler aldı. Devrin ülnü veziri Nizamü'l-Mülk'ün etrafında bulunan ilim ve bilim adamlarının arasında kısa zamanda aklı ve zekasıyla öne geçen Gazâlî, tüm alimler tarafından takdirle karşılandı. 1092 yılında Nizamü'l-Mülk tarafından ünlü Bağdat Nizâmiye Medresesi'ne baş müderris olarak tayin edildi. Tasavvufî neşveye duyduğu iştiyak sonucunda Gazâlî, medresedeki görevini terk edip bütün servetini dağıtarak 1095 yılında Bağdat'tan ayrıldı. Bundan sonraki dönemde sufilerin yolunu benimseyerek yaşadı. Yaklaşık olarak on-on iki sene süren uzlet ve tefekkür hayatından sonra Hemedan'a, oradan da doğduğu yer olan Tûs şehrine geldi. Burada; evinin yanında bir camii ve tekke yaptırarak etrafında toplanan öğrencilere ders vermekle meşgul oldu. Israrlı davetler neticesinde yeniden Bağdat'a gitti. Üç-dört yıl kadar devam eden bu tedrisat dönemine bir daha son vererek tekrar Tûs şehrine döndü. Evinde iki yıl kadar telif ve tedris faaliyetlerine devam eden Gazâlî, geride insanın okumaya bile zor güç yetireceği sayıda eser bırakarak, memleketi Tûs'ta, hicri 505, miladi 1111 tarihinde vefat etti. Yayınevimiz bu büyük âlimin eserlerinin çevirilerini, Gazâlî Kitaplığı dizisinde yayınlamaktadır.

MUHAMMED HAKAN ÖNER

1978 yılında İstanbul'da doğdu. 1994 yılında Avcılar Endüstri Meslek Lisesi'nden mezun oldu. Üsküdar'da çeşitli ilim dallarında altı yıl boyunca dersler aldı. Bu dersler neticesinde 2000 yılında M. Süleyman Elkoca hocaefendiden icazet aldı. Halen İstanbul'da fahri imamlık görevini sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11
DİLİN TEHLİKESİNİN BÜYÜKLÜĞÜ ve SUSMANIN FAZİLETİ 15
Büyüklerin Bu Konudaki Sözleri 24
Kelâmın Kısımları 28

BİRİNCİ ÂFET
MÂLÂYÂNİ KONUŞMAK 31
Bu Konudaki Hadis ve Haberler 32
Beş Altın Nasihat 35
Fuzûlî Konuşmanın Ölçüsü ve Örnekleri 37
Mâlâyâni Konuşmanın Sebebi 40
Mâlâyâni Konuşmanın İlâcı 40

İKİNCİ ÂFET
FUZÛLÎ KONUŞMAK 41
Bu Konudaki Haberler 41

ÜÇÜNCÜ ÂFET
BÂTILA DALMAK 48
Bu Konudaki Hadis ve Haberler 49

DÖRDÜNCÜ ÂFET
MÜNAKAŞA ve MÜCADELE 52
Münakaşanın Tarifi 56
Münakaşanın Şekilleri 57
Mücadelenin Tarifi 58
Mücadelenin Sebepleri 58
Mücadele Hastalığının Tedavisi 59

BEŞİNCİ ÂFET
DÜŞMANLIK 63
Bu Konudaki Hadis ve Haberler 64
Hakkı Olanın Davacı Olması 65

ALTINCI ÂFET
YAPMACIK KONUŞMAK 71
Bu Konudaki Hadis ve Haberler 71
Sözü Süslemenin Câiz Olduğu Yerler 74

YEDİNCİ ÂFET
SÖVMEK ve ÇİRKİN SÖZLER SÖYLEMEK 75
Bu Konudaki Hadis ve Haberler 75
Kötü Konuşmak Nedir? 78
Kötü Konuşmanın Sebebi 80

SEKİZİNCİ ÂFET
LÂNET ETMEK 83
Bu Konudaki Hadis ve Haberler 83
Lânetin Mânası 85

Lâneti Gerektiren Sıfatlar 86
Küfür Üzere Yaşayana Lânet Etmek 87
Kâfir Olarak Ölene Lânet Etmek 89
Kerbelâ Katillerine Lânet Etmek 91
Ölüye Lânet Etmek 92
Hz. Hüseyin'in (r.a) Katiline Lânet Etmek 93
Lânetin Yerine Susmayı Tercih Etmek 94
Beddua Etmek 95

DOKUZUNCU ÂFET
ŞARKI ve ŞİİR 96
Bu Konudaki Hadis ve Haberler 96
Şiirle Övgüde Bulunmak 97

ONUNCU ÂFET
MİZAH/ŞAKA 100
Şakanın Ölçüsü 101
Şakanın Zararları 101
Yıllarca Gülmeyenlerin Misali 102
Gülmeyi Hoş Görmeyen Âlimlerin Sözleri 103
Gülmenin Ölçüsü 103
Şaka, Vakarı Yok Eder 104
Allah Resûlü'nün Şakaları 107
Allah Resûlü'nün Eşleriyle Şakalaşması 108

ON BİRİNCİ ÂFET
ALAY ETMEK 115
Bu Konudaki Hadis ve Haberler 116

ON İKİNCİ ÂFET
SIRRI YAYMAK 119

ON ÜÇÜNCÜ ÂFET
YALAN YERE SÖZ VERMEK 121
Söz Verme Usulü 123

ON DÖRDÜNCÜ ÂFET
YALAN KONUŞMAK ve
YALAN YERE YEMİN ETMEK 127
Büyüklerin Yalan Hakkında Söyledikleri 137
Yalana İzin Verilen Yerler 139
Çocukları Eğitime Özendirmek İçin
Yalan Söylemek 147
Her Yalan Kaydedilmektedir 147
İbadete Teşvik ve Günahtan Sakındırmak İçin
Hadis Uydurmak Câiz midir? 148
Târiz ile (Kapalı ve Kinâyeli Sözlerle) Yalandan
Kaçınmak 149

ON BEŞİNCİ ÂFET
GIYBET ETMEK 157
GIYBETİN MÂNASI ve TARİFİ 166
Bedeniyle Alâkalı Gıybet 166
Soyu ile Alâkalı Gıybet 166
Ahlâkıyla Alakalı Gıybet 166
Diniyle Alâkalı Gıybet 166
Dünyasıyla Alâkalı Gıybet 167

Elbisesiyle Alâkalı Gıybet 167
Yanlış Bir İddia 167
İddianın Cevabı 168
Gıybet Yalnız Dil ile Yapılmaz 170
Bilgili İnsanların Yaptığı Gıybet 172
Gıybete Kulak Vermek 174
Gıybeti İşiten Ne Yapmalı? 175
Gıybete Götüren Sebepler 177
Dili Gıybetten Korumanın Çaresi 182
Genel Çareler 183
Detaylı Çareler 185
Kalple Gıybet Etmenin Haram Oluşu 191
Zannın Haram Olmasının Sebebi 191
Suizan Nasıl Anlaşılır? 193
Yanlışını Gördüğün Bir Kardeşine
Yapman Gerekenler 195
Tecessüs 196
Gıybete İzin Verilen Durumlar 197
Gıybetin Kefâreti 203

ON ALTINCI ÂFET
SÖZ TAŞIMA-KOVUCULUK 209
Dedikodu Nedir? 214
Laf Taşımak Ne Zaman Câiz Olur? 215
Dedikodunun Sebebi 215
Laf Getirene Karşı Tutum 215

ON YEDİNCİ ÂFET
İKİYÜZLÜLÜK 225
İkiyüzlülüğün Tarifi 227
Kötülüğünden Korkulan Kişiye
Güleryüz Göstermek 229

ON SEKİZİNCİ ÂFET
ÖVMEK 231
Övenin Başına Gelen Âfetler 231
Övülenin Başına Gelen Âfetler 234
Övgünün Câiz Olduğu Yerler 236
Kişinin Kendini Övmesi 237
Övülenin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar 238

ON DOKUZUNCU ÂFET
**KONUŞULAN SÖZDEKİ GİZLİ HATALARIN
FARKINDA OLMAMAK** 240

YİRMİNCİ ÂFET
HALKIN YERSİZ SORULARI 246

ÖNSÖZ

Hamd, yüce Allah'a (c.c) aittir.

O Allah ki insanı en güzel şekilde yarattı, onun vücuduna denge verdi, kalbine iman nurunu akıttı, o nur ile kendisini süsleyip güzelleştirdi.

Yüce Allah insana konuşmayı öğretti, bununla onu diğer varlıkların önüne geçirip kendisine fazilet bahşetti, kalbine ilmin hazinelerini akıtarak onu olgunluğa ulaştırdı.

Sonra yüce Allah insana bolca rahmetini akıttı. Ona kalbinin ve aklının içerdiği şeyleri açıklayan ve gizli şeyleri açan bir dil ihsan etti. Dile, Rabb'ine hamdetsin ve verdiği nimetlere şükretsin diye konuşma imkânı verildi. İnsanın rahatça konuşması ve dil vesilesiyle elde ettiği ilimler, hamdedilecek nimetlerdendir.

Şahitlik ederim ki, Allah'tan (c.c) başka ilâh yoktur. O, birdir, hiçbir ortağı yoktur. Yine şahitlik ederim ki, Muhammed (s.a.v), Allah'ın (c.c) kulu ve Resûlüdür. O öyle bir peygamberdir ki, Allah (c.c) onu kendisine indirdi-

ği Kur'an'la göndermiş, onun şerefini yüceltmiş ve ona kendisine giden yolları açıklamıştır.

Yüce Allah, yeryüzünde "Allâhüekber" ve "lâ ilâhe illallah" diyen bir kul bulunduğu müddetçe, sevgili Peygamberimiz'e (s.a.v), onun âline, ashabına ve geçmiş sâlihlere salât ve rahmet etsin.

Dilin Özellikleri

Dil, Allah Teâlâ'nın büyük nimetlerinden ve çok harika lutuflarındandır. O, cüssesi küçük, ancak itaati ve günahı büyük bir organdır. Zira iman ve küfür, dilin şahitliği ile belli olur, ortaya çıkar. İman itaatin, küfür ise isyanın zirve noktasıdır.

Dil, mevcut olan olmayan, yaratıcı ve yaratılan, hayal edilen ve bilinen, zannedilen ve vehmedilen her şey hakkında konuşur; onları kabul veya inkâr eder. İlmin ulaştığı her ne varsa, hak ya da bâtıl, dil onu anlatır. İlmin de alanı çok geniştir; hemen her tarafa uzanır. Dildeki bu özellik, başka hiçbir uzuvda yoktur. Göz, ancak renkleri ve şekilleri görebilir. Kulak, yalnız sesleri işitebilir. El, sadece cisimlere dokunabilir. Bütün uzuvların işleri sınırlı olup her şeye ulaşamazlar.

Dilin ise sahası geniştir, sınırı yoktur. Engel olacak bir şeyi de mevcut değildir. Dil, hayırda da şerde de geniş bir alana sahiptir. Dilin dizginini serbest bırakan ve ihmal eden kimseyi şeytan her yere götürür. Onu helâke düşürmek için uçurumun kenarına getirir.

İnsanları, yüzleri üstü cehenneme sürükleyen ancak dillerinin kazandığı günahlardır. Dilin şerrinden yalnız, onu İslâm'ın edebiyle edeplendiren ve helâl konuşmalarla sınırlı tutan kimse kurtulur.

Edebe dikkat eden kimse, sadece dünya ve âhiret yönünden faydalı olan şeyleri konuşur, dinine ve dünyasına zarar veren şeylerden dilini tutar.

Konuşmanın faydalı ya da zararlı olduğu yerleri herkes kolayca anlayamaz, bunların bilinmesi güçtür. Bilenin de, sadece faydalı yerlerde konuşması zordur.

İnsanın âzalarından en çok günah işleyeni dildir. Zira o, konuşmaktan yorulmaz, hareket etmesinde de meşakkat yoktur. İnsan da dilin âfetlerinden ve tuzaklarından sakınmada ihmalkâr davranır, onu kontrol etmeye önem vermez.

Kısaca dil, insanları saptırmada şeytanın en büyük aletidir.

Bu Kitapta Anlatacağımız Konular

Biz, yüce Allah'ın yardımıyla bu kitapta dilin âfetlerini açıklayacağız. O âfetleri teker teker tarif ederek, onun sebeplerini ve felâketlerini zikredeceğiz. Bunlardan sakınma yollarını bildireceğiz. Bu konudaki âyet, hadis ve büyüklerin sözlerini nakledeceğiz.

Bu konular sırasıyla şunlardır:

Susmanın fazileti.

Mâlâyâni ve fuzulî konuşmanın âfeti.

Bâtıl sözlere dalmanın, mücadele ve münazaranın, birbiriyle çekişmeye girmenin, yapmacık ve süslü sözlerle edebiyat yaparak konuşmanın âfetleri.

Fasih konuşanların ve konuşma iddiasında olanların içine düştükleri âfetler.

Kötü sözün, sövmenin, kötü konuşmanın, hayvana, eşyaya ya da insana lânet etmenin, şiir ve nağmeli sözlerin âfetleri.

Mizah yapmanın, alay etmenin, sırrı ifşa etmenin, yalan vaadin, yalan konuşmanın, yalan yere yemin etmenin âfetleri.

Yalanın, gıybetin, dedikodunun, birbirine düşman iki kişinin arasında gidip gelip, diğerinin aleyhine her birinin hoşuna giden şeyler söyleyerek iki dil kullanmanın, övmenin âfetleri.

Özellikle Cenâb-ı Allah'ın sıfatları ve dinin temel esaslarıyla ilgili konularda konuşurken bilmeden içine düşülen âfetler.

Halkın, Allah Teâlâ'nın sıfatları ve Kur'an hakkındaki konuşmalarında içine düştükleri âfetler.

Bunların hepsi yirmi âfettir.

Biz yüce Allah'tan, ikramı ve ihsanı ile bizi muvaffak etmesini istiyoruz.

DİLİN TEHLİKESİNİN BÜYÜKLÜĞÜ ve SUSMANIN FAZİLETİ

Şunu iyi bil ki, dilin tehlikesi büyüktür. Onun tehlikesinden ancak susarak kurtulmak mümkündür. Bundan dolayı yüce dinimiz, susmayı övmüş ve teşvik etmiştir.

Bu Konudaki Hadisler

Resûlullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Susan** (tehlikeden) **kurtulmuştur." [1]

Bir hadisi de şöyledir:

"Susmak hükümdür** (hikmettir), **ancak yapan pek azdır." [2]

---

[1] Tirmizî, Kıyâme, 50; Ahmed, *Müsned*, 2/159; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 10.

[2] Deylemî, *Firdevsü'l-Ahbâr*, nr. 3667; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 5027.

Abdullah b. Süfyân (rah), babasının şöyle dediğini nakletmiştir:

Resûlullah Efendimiz'e (s.a.v),

"Ey Allah'ın Resûlü! Bana İslâm'da öyle bir işten haber ver ki, onu yapınca bana yetsin, artık sizden sonra kimseye bir şey sorma gereği duymayayım" dedim. Resûlullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Allah'a iman ettim de, sonra** (her işinde) **dosdoğru ol."

Abdullah'ın babası Süfyân es-Sekafî demiştir ki:

"Ey Allah'ın Resûlü, en fazla hangi şeyden sakınayım?" diye sordum; Resûlullah Efendimiz (s.a.v) eliyle diline işaret etti.[3]

Ukbe b. Âmir (r.a) anlatır:

"Ey Allah'ın Resûlü! Kurtuluş nedir?" diye sordum; Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Dilini muhafaza et, evin sana geniş olsun/hâcet dışında evinden çıkma ve hatalarına ağla." [4]

Sehl b. Sa'd es-Sâidî (r.a), Resûlullah Efendimiz'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

---

[3] Müslim, İmân, 62; Tirmizî, Zühd, 61; İbn Mâce, Fiten, 12; Ahmed, *Müsned*, 3/413; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 1.

[4] Tirmizî, Zühd, 61; Ahmed, *Müsned*, 4/148; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 1653; Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, nr. 134; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 2.

"İki çenesi arasındaki dili ve iki bacağı arasındaki tenâsül uzvunu haramdan koruyacağına söz verenin cennete gireceğine kefil olurum." [5]

Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Midesinin, tenâsül uzvunun ve dilinin şerrinden korunan kişi bütün kötülüklerden korunmuş olur." [6]

İnsanların çoğu, bu üç organın aşırı şehveti sebebiyle helâk olurlar. Bu kitabımızda biz, dilin âfetlerini zikredeceğiz. Diğer iki organın aşırı şehvetinin âfetlerini *İhyâ* kitabımızın diğer bölümlerinde anlattık.

Resûlullah Efendimiz'e (s.a.v),

"Ey Allah'ın Resûlü! İnsanları en fazla cennete koyan amel nedir?" diye soruldu. Resûlullah (s.a.v) cevaben,

"Allah'tan korkmak ve güzel ahlâktır" buyurdu. "İnsanları en fazla cehenneme sokan şey nedir?" diye sorulunca da, Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"İçi boş olan iki şey, yani ağız ve tenâsül uzvudur" buyurdu.[7]

Ağızdan maksat ya dildir ya da karındır. Çünkü ağız, dilin bulunduğu yerdir. Ayrıca ağız, karnın beslendiği yerdir.

---

[5] Buhârî, Rikak, 23; Tirmizî, Zühd, 61; Ahmed, *Müsned*, 5/333; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 3.

[6] bk. Zebîdî, *İthâf*, 9/132.

[7] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 289, 294; Tirmizî, Birr, 62; İbn Mâce, Zühd, 29; Ahmed, *Müsned*, 2/291; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 4.

Muâz b. Cebel (r.a), Resûlullah Efendimiz'e (s.a.v),

"Ey Allah'ın Resûlü, söylediklerimizden sorumlu tutulacak mıyız?" diye sorduğunda; Pegamber Efendimiz (s.a.v),

"Allah iyiliğini versin ey İbn Cebel! İnsanları yüzleri üstü cehenneme sürükleyen, ancak dillerinin kazandığı günahtan başka ne olabilir?" buyurdu. [8]

Abdullah es-Sekafî (r.a) anlatır:

"Ey Allah'ın Resûlü, bana öyle bir iş söyle ki, onu yaptığımda bana yetsin" dedim. Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Rabbim Allah'tır de, sonra dosdoğru ol." Ben yine,

"Ey Allah'ın Resûlü, benim için en çok korktuğun şey nedir?" diye sordum, Peygamber Efendimiz (s.a.v) mübarek dilini tutarak,

"Budur" buyurdu. [9]

Hz. Muâz (r.a), "Ey Allah'ın Resûlü, en faziletli amel hangileridir?' diye sorduğunda; Resûlullah (s.a.v) mübarek dilini çıkarıp parmağını üzerine koydu ve,

"Buna sahip olmaktır" buyurdu. [10]

---

[8] Tirmizî, İmân, 8; İbn Mâce, Fiten, 12; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/286-287; Ahmed, *Müsned*, 5/231; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 6.

[9] Ahmed, *Müsned*, 3/413; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 6143; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 7.

[10] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 8/1539; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 8.

Enes b. Mâlik'in (r.a) rivayetine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kulun kalbi doğru olmadıkça, imanı düzgün olmaz. Dili doğru olmadıkça da kalbi doğru olmaz. Komşusu kötülüklerinden emin olmayan kimse cennete giremez." [11]

Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Selâmet içinde kalmak isteyen, sükûttan ayrılmasın" [12]

Diğer hadislerinde Resûlullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Âdemoğlu sabaha ulaşınca, bütün âzaları dile şöyle derler: Bizim hakkımızda Allah'tan kork. Gerçekten sen doğru olursan biz de doğru oluruz. Eğer sen doğruluktan saparsan biz de saparız." [13]

Rivayet edildiğine göre, Hz. Ömer (r.a), Ebû Bekir-i Sıddîk'ın (r.a) dilini eliyle çektiğini görünce,

"Ey Resûlullah'ın halifesi, ne yapıyorsun?" diye sordu; Ebû Bekir-i Sıddîk (r.a), şöyle dedi:

---

[11] Ahmed, *Müsned*, 3/198; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 1/53; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 9; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 9964.

[12] Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, 2/91; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 10/297, 298; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 11; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 8746.

[13] Tirmizî, Zühd, 60; Ahmed, *Müsned*, 3/95, 96; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, 2/92; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 12; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 454.

"Beni tehlikeli yerlere atan işte budur. Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

Bedendeki bütün âzalar, Allah'a** (c.c) **dilin tehlikesinden şikâyetçi olurlar." [14]

İbn Mesud (r.a) bir gün Safâ tepesinin üzerine çıkmış, *"Lebbeyk Allahümme lebbeyk..."* diye telbiye getiriyor ve şöyle diyordu:

"Ey dil! Pişmanlık içine düşmeden evvel, hayır konuş ki kârlı olasın. Aman kötü konuşma ki selâmette kalasın." Kendisine,

"Ey Ebû Abdurrahman! Bunları sen mi söylüyorsun yoksa Resûlullah'tan mı böyle işittin?" diye sorulunca, İbn Mesud (r.a),

"Evet, ben Resûl-i Ekrem'in (s.a.v), ***'Gerçekten, âdemoğlunun hatalarının çoğu dilindedir'*** [15] buyurduğunu işittim.

İbn Ömer (r.a) anlatır: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Dilini kötülüklerden alıkoyanın, Allah** (c.c) **ayıbını örter. Öfkesine sahip olanı, Allah** (c.c) **azabından korur. Allah'a** (c.c) **yalvarıp da özrünü beyan edenin, Allah** (c.c) **özrünü kabul eder." [16]

---

[14] Ahmed, *Kitâbü'z-Zühd*, nr. 112; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 1/17; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 13; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 7605.

[15] Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, 2/91; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 18, Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 10/299-300.

[16] Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, nr. 745; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 21; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 8998.

Muâz b. Cebel (r.a), Hz. Peygamber'e (s.a.v),

"Ey Allah'ın Resûlü, bana bir tavsiyede bulun" diye istirham ettiğinde Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

'Allah'a** (c.c), **O'nu görüyormuş gibi ibadet et. Nefsini ölülerden say. Eğer istersen, bunlardan daha fazla sana sahip olacak şeyi haber vereyim.' Peygamber Efendimiz (s.a.v) mübarek eliyle, diline işaret etti." [17]

Safvân b. Süleym'in (r.a) rivayetine göre Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurdu:

"İbadetin en kolayını ve bedene en hafif gelenini size haber vereyim mi? O, susmak ve güzel ahlâktır." [18]

Ebû Hüreyre'nin (r.a) rivayet ettiği bir hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Allah'a ve âhiret gününe iman eden, ya hayır söylesin ya da sussun." [19]

Hasan-ı Basrî (rah) der ki: "Bize, Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğu nakledildi:

"Konuştuğu zaman kâra geçen, sustuğu zaman da selâmette olan kişiye, Allah** (c.c) **bolca rahmet etsin." [20]

---

[17] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 1131-1133; Ahmed, *Müsned*, 2/24, 343; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 22.

[18] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 2759; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 2/75; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 27.

[19] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 102; Müslim, İmân, 77; Ahmed, *Müsned*, 4/31; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 8979; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 40.

[20] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 4425, 4426, 4427; Ahmed, *Kitâbü'z-Zühd*, s. 277; Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, 380; Deylemî, *Firdevsü'l-Ahbâr*, nr. 3204; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 41.

Hz. İsâ'ya (a.s), "Bize öyle bir amel söyle ki onu yapınca cennete girelim" denildi. Hz. İsâ (a.s),

"Hiç konuşmayın" buyurdu.

"Buna güç yetiremeyiz" dediler. İsâ (a.s),

"O takdirde sadece hayır konuşun" buyurdu. [21]

Davud (a.s) demiştir ki: "Eğer konuşmak gümüş ise, susmak altındır." [22]

Berâ b. Âzib (r.a) anlatıyor: "Çölde yaşayan bir şahıs Resûlullah Efendimiz'in (s.a.v) huzuruna gelerek,

'Beni, cennete girdirecek bir amele sevket' dedi. Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu:

Karnı aç olana yemek yedir. Susuz olana su ver. İyiliği emret. Kötülükten menet. Eğer *(bunlara)* ***gücün yetmiyorsa diline hâkim ol, ancak hayır konuş."*** [23]

Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Dilini tut, sadece hayrı söyle; çünkü sen ancak bu şekilde şeytana galip gelebilirsin." [24]

---

[21] Zebîdî, *İthâf*, 9/138; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 46.

[22] Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 1/260; *İthâf*'ta bunun izahı şöyledir: Bu kelâmın bir benzerini, Hz. Lokman (a.s), oğluna yaptığı vasiyette zikretmiştir. İbnü'l-Mübârek, bu sözün mânasını şöyle açıklar: Eğer Allah'a (c.c) itaat olacak bir şeyi konuşmak gümüş mesabesinde ise, isyan ve günah olacak bir şeyi söylememek de altın mesabesindedir (Zebîdî, *İthâf*, 9/139. İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 47).

[23] Ahmed, *Müsned*, 4/299; Dârekutnî, *Sünen*, 2/135; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 67.

[24] Ahmed, *Müsned*, 3/72; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, nr. 1000; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 4/215.

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) bir hadisi de şöyledir:

"Allah (c.c), her konuşanın dilinin yanındadır.[25] *O halde, ne söylediğini bilen kişi Allah'tan (c.c) korksun."*[26]

Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Bir mümini, çoğunlukla sükût eder ve vakarlı olarak görürseniz, ona yaklaşın; çünkü ona hikmet verilmiştir."[27]

İbn Mesud (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki:

"İnsanlar üç sınıftır. Kârlı olanlar, selâmette olanlar, günahkârlar. Kârlı olan, Allah'ı (c.c) zikreden kimsedir. Selâmette olan, sükût edendir. Günahkâr da, bâtıl ve boş işlere dalandır."[28]

---

[25] Allâme Zebîdî (rah) der ki: Hadis-i şerifteki bu cümlenin mânası şudur: Allah Teala her konuşanın konuşmasını ilmiyle bilir. Yoksa bu sözde Allah'a (c.c) mekân tahsis etmek yoktur." Mutarrizî şöyle demiştir: "Bu cümle temsil içindir. Mâna şudur: Yanında gözetleyicisi ve takipçisi olan birinin konuşmaları bilinip ve zaptedildiği gibi, yüce Allah da her konuşmamızdan mutlak haberdardır" (Zebîdî, *İthâf*, 9/139).

[26] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 8/170; Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, nr. 125; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, 13/234; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/105.

[27] İbn Mâce, Zühd, 1; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 10/405; Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, nr. 10524; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, nr. 6803.

[28] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 17/303; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 1/129.

Rasûlullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Müminin dili kalbinin arkasındadır. Bir şey konuşmak istediği zaman önce onu kalbiyle düşünür. Sonra onu diline döker. Münafığın dili ise kalbinin önündedir. Bir şeyi kastettiğinde onu diline döker, kalbiyle düşünmez." [29]

Hz. İsâ (a.s) demiştir ki: "İbadet on bölümdür. Dokuzu susmada, biri de insanlardan kaçmadadır."

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Çok konuşanın hatası çok olur. Hatası çok olanın günahları çok olur. Günahları çok olana da cehennem daha lâyık olur." [30]

Büyüklerin Bu Konudaki Sözleri

Ebû Bekir-i Sıddîk (r.a) ağzının içine taş koyardı. Böylelikle kendisini konuşmaktan menederdi ve diline işaret ederek şöyle derdi:

"Beni tehlikeli yerlere atan işte budur."

Abdullah b. Mesud (r.a) demiştir ki: "Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a (c.c) yemin ederim ki, uzun müddet hapsedilmeye dilden daha fazla lâyık hiçbir nesne yoktur." [31]

---

[29] İbn Ebü'd Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 425. Hasan-ı Basrî'den.

[30] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/74; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr, 90-91; Zebîdî, *İthâf*, 9/142.

[31] Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, nr. 384; Ahmed, *Zühd*, s. 162; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 16.

Tâvûs (rah) şöyle der: "Dilim, yırtıcı canavar gibi tehlikelidir; eğer onu serbest bırakırsam önce beni parçalar."

Vehb b. Münebbih (rah) der ki: "Davud aleyhisselâmın hikmetinde şu sözler vardır:

"Akıllı kimsenin yapması gereken, zamanını bilmek/basiretli olmak, dilini korumak, kendi işlerine/haline yönelmektir."

Hasan-ı Basrî (rah), "Dilini muhafaza etmeyen, dinini idrak edemez/hakikatini bilemez" demiştir. [32]

Evzaî der ki: "Ömer b. Abdülaziz (rah) bize şunu yazdı:

Şu bir gerçektir ki kim ölümü çokça anarsa, az bir dünyalığa razı olur. Kim de konuşmasının amel olarak kaydedileceğini bilirse, kendisine fayda vermeyecek şeylerde pek az konuşur."

Bazı âlimler şöyle demişlerdir: "Susmak, bir adamda iki fazileti toplar:

1. Dininde selâmet sahibi olur.

2. Arkadaşını iyi anlar."

Muhammed b. Vâsi, Mâlik b. Dînâr'a (k.s) şöyle demiştir:

"Ey Ebû Yahya! Dilini muhafaza etmek, insanlara ellerindeki altın ve gümüşü korumaktan daha zor gelir."

[32] İbn Hibbân, *Ravzatü'l-Ukalâ*, s. 47; Ahmed, *Zühd*, nr. 271; Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, nr. 131; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 34.

Yunus b. Ubeyd, "Ben, dilini korumada dikkatli olan herkesin, diğer amellerini korumada da öyle dikkatli davrandığını gördüm" demiştir.

Hasan-ı Basrî (rah) şöyle der: "Birtakım insanlar, Muâviye b. Ebû Süfyân'ın yanında konuşuyordu. Ahnef b. Kays ise susuyordu. Muâviye ona sordu:

'Ey Ebû Bahr! Sen niye konuşmuyorsun?' Ahnef b. Kays şu cevabı verdi:

Eğer yalan söylersem Allah'tan (c.c), doğruyu söylersem senden korkuyorum."[33]

Ebû Bekir b. Ayyâş anlatır:

Dört padişah bir araya toplandılar; Hint padişahı, Çin padişahı, İran padişahı, Bizans padişahı. Onlardan biri şöyle dedi:

"Ben, her söylediğime pişman olurum, fakat söylemediğime hiç pişman olmam."

Diğeri şöyle dedi:

"Gerçekten, ben bir kelime konuşunca o bana sahip olur; ben ona sahip olamam. Onu konuşmadığım zaman ise ben ona sahip olurum, o bana sahip olamaz."

Üçüncü kişi dedi ki:

"Ben, şu şekilde konuşan kişinin haline şaşarım. Eğer konuştuğu kelime aleyhine geri dönse, ona zarar verir. Şayet lehine geri dönmese ona fayda sağlamaz."

---

[33] Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, nr. 1353; Ahmed, *Zühd*, s. 236; Zebîdî, *İthâf*, 9/144; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 62.

Dördüncüsü ise şöyle dedi:

"Ben, söylediklerimden ziyade, söylemediklerimi reddetmeye daha kudretliyim."[34]

Denildiğine göre, Mansur b. Mu'tez, kırk sene yatsı namazından sonra bir kelime dahi konuşmamıştır.

Yine şöyle anlatılır: "Rebî' b. Huseynm, yirmi sene dünya kelâmı konuşmadı. Sabah olunca bir hokka kalem ve kağıt alır, her konuştuğunu yazardı. Akşam olduğunda ise nefsini o konuştuklarından hesaba çekerdi."[35]

Soru: Susmanın bu kadar büyük fazilete sahip olmasının sebebi nedir?

Cevap: Bunun sebebi dilin âfetlerinin çok olduğundandır. O âfetlerin bir kısmı şunlardır: Hatalı konuşma, yalan, gıybet, dedikodu, gösteriş, nifak/ikiyüzlülük, kötü konuşma, mücadele, nefsi temize çıkarma, bâtıla dalma, düşmanlık, fuzûlî konuşma, hakkı değiştirme, gereğinden fazla ya da az konuşma, halka eziyet etme, namusu zedeleme...

Bunlar birçok âfettir. Hepsi dilden geçer. Dile hiçbir ağırlık vermezler. (Zikirle meşgul olmayanın) kalbi, bunları konuşmaktan lezzet duyar. İnsanın tabiatı ve şeytan, kişiyi bunlara sevkeder. Bunlara dalan, dilini pek az tutabilir. Dolayısıyla dilini, hoşuna giden şeylerde serbest bırakır. Hoşuna gitmeyen şeylerde ise tutar. Bu mevzu, ilmin derin konularındandır. Tafsilâtı yakında

[34] Zebîdî, *İthâf*, 9/145; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 65.

[35] Dil hakkında söylenen daha fazla nükteli sözler için bk. Zebîdî, *İthâf*, 9/139.

gelecek. Söze dalmada tehlike, susmada ise selâmet vardır... Bundan dolayı susmanın fazileti büyüktür.

Susmakta himmet/gayret toplanır, vakar/olgunluk devam eder. Tefekkür için, zikir ve ibadet için vakit bulunur. Bir de dünyada, sözün getireceği tehlikelerden ve âhirette hesabından emin kalır. Bu konuda yüce Allah (c.c) şöyle buyurmuştur:

"İnsan bir söz söylediğinde muhakkak yanında onu gözetleyen ve hemen yazan bir melek bulunur." [36]

Kelâmın Kısımları

Anlatacağım şey, susmanın faziletini anlamada sana kılavuzluk edecektir:

Bil ki söz dört kısımdır:

1. Hepsi zarar olan.

2. Hepsi faydalı olan.

3. İçinde hem fayda, hem de zarar bulunan.

4. Ne faydası ne de zararı olan.

Hepsi zarar olan söze gelince; bu tür konuşmadan mutlaka kaçınmak lâzımdır.

Kendisinde hem zarar ve hem de menfaat olan konuşmalardan da kaçınmak gerekir. Onun menfaati, zararını karşılayamaz.

Kendisinde ne menfaat ne de zarar olan konuşmalara gelince: Onlar fuzûlî konuşmalardır. Onunla meşgul olmak zamanı zayi eder, bu da ziyandır.

[36] Kaf 50/18.

Bu açıklamaların akabinde sadece dördüncü kısım kaldı (Hepsi menfaat olan konuşma). Gerçekten kelâmın dörtte üçü gitti. Dörtte biri kaldı.

Bu kısımda da tehlikeler vardır. Çünkü faydalı sözler, günahlar karışabilir. Riya, samimiyetsizlik, gıybet, nefsi temize çıkarmaya çalışmak, sözü uzatmak gibi. Bunlar birbirine öyle karışır ki anlaşılması pek güçtür. Dolayısıyla insan bu sebeple tehlikeye düşmüş olur.

Yakında anlatacağımız üzere, dilin âfetlerinin inceliklerini bilen kişi, kesinlikle bilir ki Resûlullah'ın (s.a.v), ***"Susan kurtulmuştur"*** [37] sözü, meseleyi en güzel şekilde açıklamaktadır.

Gerçekten Peygamber Efendimiz'e (s.a.v), az sözle çok mâna ifade etme gücü verilmiştir. Onun her kelimesinin altındaki geniş anlamları ancak seçkin ve derin âlimler anlar.

Biz burada dilin âfetlerini ve onlardan korunmanın zorluğunu bildireceğiz. Şimdi dilin âfetlerinin en hafifinden başlayıp en ağırına doğru anlatmaya başlayacağız.

Gıybeti, dedikoduyu ve yalanı açıklamayı sona bırakacağız; çünkü bunların açıklaması uzundur.

Dille ilgili açıklayacağımız âfetler yirmi tanedir. Bunların hepsini bil ki, Allah Teâlâ'nın izniyle doğru yola ulaşasın.

---

[37] Tirmizî, Kıyâme, 50; Ahmed, *Müsned*, 2/159; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 10.

BİRİNCİ ÂFET

MÂLÂYÂNİ KONUŞMAK [38]

Şunu iyi bil ki, senin en güzel halin, konuştuğun zaman dilini gıybet, dedikodu, yalan, mücadele gibi zikrettiğimiz bütün âfetlerden korumandır. Bir de sana ve hiçbir müslümana zararı olmayacak mubah şeyleri konuşmandır. Fakat sen, ihtiyacın olmayan, gereksiz kelimeleri sarfedersen, onunla zamanını zayi etmiş olursun ve dilinle konuştuklarının da hesabını verirsin; değerli olanı feda edip karşılığında değersiz olanı almış olursun.

Eğer sen, konuşmaya harcadığın zamanı tefekkürde kullansaydın, çoğu zaman tefekkür ettiğin anda, Allah Teâlâ'nın rahmetinin güzelliklerine ve büyük ihsanlarına nail olurdun. Şayet bütün noksanlıklardan münez-

[38] Bu kitapta birinci âfet olarak mâlâyâni, ikinci âfet olarak da fuzûlî konuşmak anlatılıyor. Her iki bölüm arasında ince bir fark vardır. Şöyle ki: Mâlâyâni, baştan sona kadar tamamen faydasız olan konuşmadır; fuzûlî ise, faydalı konuşmayı gereğinden fazla uzatmaktır (mütercim).

zeh olan Allah'ı (c.c) zikretsen, "lâ ilâhe illallah" desen, O'nu tesbih etsen senin için daha hayırlı olurdu. Öyle güzel sözler vardır ki onlar sebebiyle kula cennette köşk yapılır.

Hazinelerden bir hazine almaya gücü yeten kimse, onun yerine kendisine hiçbir fayda sağlamayacak bir saksı parçası alsa, apaçık zarara uğrayanlardan olur. Bu, Allah Teâlâ'yı zikretmeyi terkedip, her ne kadar günaha girmese bile kendisine fayda sağlamayacak mubahla meşgul olan kimsenin misalidir. Bu kimse, yüce Allah'ı zikretmekle elde edeceği büyük kârı yitirerek zarara uğramıştır. Şüphesiz müminin susması tefekkür, bakışı ibret, konuşması da zikir olmalıdır. Resûlullah Efendimiz (s.a.v) böyle buyurmuştur.[39]

Bu Konudaki Hadis ve Haberler

Kulun sermayesi, vaktidir. O, vaktini boş şeylere harcar ve âhiret sevabı elde etmezse, gerçekten sermayesini zayi etmiş olur. Bunun için Resûlullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Mâlâyâniyi** (kendisine bir fayda vermeyen söz ve işleri) **terketmek, kişinin Müslümanlığının güzelliğindendir."[40]

Bundan daha şiddetli hadisler de nakledilmiştir.

---

[39] Zebîdî, *İthâf*, 9/150.

[40] Tirmizî, Zühd, 11; İbn Mâce, Fiten, 12; Ahmed, *Müsned*, 1/201; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/19.

Enes b. Mâlik (r.a) der ki:

"Bizden (ensardan) bir genç, Uhud günü şehid oldu. Biz, onun karnı üzerine açlığından dolayı bir taş bağlı olduğunu gördük. Annesi yüzünden toprağı silerek,

"Cennet nimetleri sana âfiyet olsun ey oğlum!" dedi. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Cennetlik olacağını nereden biliyorsun? Belki o, kendisine fayda vermeyen şeyleri konuşmuştur ve verilmesi kendisine zararı olmayan malı elinde tutup cimrilik yapmıştır." [41]

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur:

Nebî (s.a.v), Kâ'b b. Ucre'yi (r.a) bir müddet göremeyince, onun nerede olduğunu sordu. "Hasta" dediler. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v) evinden çıktı, yürüyerek Kâ'b'ın (r.a) yanına vardı. Yanına girince:

"Sana müjde ey Kâ'b!" buyurdu. Bunu işiten annesi,

"Cennet sana hayırlı olsun ey Kâ'b" dedi. Peygamber (s.a.v),

"Bu, Allah** (c.c) **namına** (cenneti) **garanti eden kimdir?" diye sorunca, Kâ'b (r.a),

"Annemdir ey Allah'ın Resûlü" dedi. Resûlullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Ey Kâ'b'ın annesi! Onun cennetlik olacağını nereden biliyorsun? Belki Kâ'b, kendisine fayda vermeyen

[41] Tirmizî, Zühd, 11; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 109; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 10/303.

şey konuşmuş ya da ihtiyacı olmayan şeyi elinde tutup cimrilik yapmıştır." [42]

Bunun mânası şudur: Cennet, ancak hiç hesaba çekilmeyecek kimse için kolayca girilecek bir yerdir. Kendisine fayda vermeyen şeyleri konuşan ise, sözleri mubah da olsa, konuştuklarından hesaba çekilir. Bunun için inceden inceye hesaba çekilmek durumunda olan kimse için, "Cennet nimetlerine kavuştun, âfiyet olsun" denmez. Çünkü bu hesap da, bir çeşit azaptır.

Muhammed b. Kâ'b (r.a) anlatır: Resûlullah Efendimiz (s.a.v) buyurdu ki:

"Şüphesiz, şu kapıdan ilk girecek kişi cennet ehlinden biridir."

Bu sözün üzerine ilk giren Abdullah b. Selâm (r.a) oldu. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) arkadaşlarından bir grup kalkıp onun peşinden gittiler. Resûlullah Efendimiz'in (s.a.v) bu sözünü ona anlattılar ve,

"İşlediğin en sağlam ve rahmete sebep olacağından ümitli olduğun amelin hangisidir, bize haber verir misin?" dediler. Abdullah b. Selâm (r.a) şunları söyledi:

"Gerçekten ben zayıf bir kulum. Benim yüce Allah'tan ümitvar olduğum en kuvvetli amelim, kalbimde hiçbir mümine karşı kin, haset ve düşmanlık bulundurmamam ve bana fayda vermeyecek şeyleri terketmemdir." [43]

---

[42] İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/288; Zebîdî, *İthâf*, 9/152; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 110.

[43] Zebîdî, *İthâf*, 9/153; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 111.

Ebû Zer el-Gıfârî (r.a) anlatır:

Allah Resûlü (s.a.v) bana,

"Sana, bedene hafif, mîzana ağır gelecek olan bir amel öğreteyim mi?" diye sordu; ben de,

"Evet, öğret ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"O, susmak, güzel ahlâk sahibi olmak ve sana fayda sağlamayacak şeyleri terketmektir" buyurdu. [44]

Beş Altın Nasihat

Tâbiînden Mücâhid b. Cübeyr (rah) der ki: "İbn Abbas'ın (r.a) şöyle buyurduğunu işittim:

"Beş haslet var ki onlar bana, Allah için vakfedilmiş çok sayıda deveden ve atlardan daha sevimlidir. Bunlar şunlardır:

1. Seni ilgilendirmeyen şeyleri konuşma. Zira o fuzulîdir ve bundan dolayı günaha düşmeyeceğinden de emin değilim. Yerinde olmadığı zaman, seni ilgilendiren konuda da konuşma. Çünkü nice konuşanlar vardır ki, kendisini ilgilendiren konuyu yerinde söylemez, sonunda sıkıntıya düşer.

2. Yumuşak huylu olsun ahmak olsun hiç kimseyle mücadele etme. Çünkü yumuşak huylu olan sana kalbiyle buğzeder; ahmak ise diliyle eziyet verir.

---

[44] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 5498; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 10/301; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 112, 558.

3. Arkadaşın yanında yokken onu, senin hakkında söylendiğinde hoşlanacağın sıfatlarla kendisini an. Arkadaşının, senden affetmesi hoşuna gidecek şeyleri, sen de ondan affet.

4. Arkadaşının hangi davranışı hoşuna gidiyorsa, sen de ona öyle davran.

5. Yaptığı iyiliğe mükâfat alacağını, kötülüğe de ceza göreceğini bilen bir kimsenin ameli gibi amel et." [45]

Lokman Hekim'e, "Senin hikmetin nedir?" diye sorulunca, şöyle buyurdu:

"Ben, yapmam gerekmeyen şeyi sormam. Beni ilgilendirmeyen şeyin de peşine düşmem." [46]

Müverrik el-Acelî (rah) şöyle der:

"Bir şey var ki, ben yirmi senedir ona ulaşmak istiyorum. Daha ele geçiremedim, ama vazgeçecek de değilim." Kendisine, "O ulaşmak istediğin nedir?" diye sordular.

"Beni ilgilendirmeyen fuzulî şeyleri konuşmamaktır" dedi.[47]

Hz. Ömer (r.a) demiştir ki:

"Seni ilgilendirmeyen şeyin peşine düşme. Düşmanından uzaklaş. Kavmin içerisinden emin olmadığın dostlarından da sakın. Emin olan, şüphesiz Allah Teâlâ'dan korkan kimsedir.

---

[45] Zebîdî, *İthâf*, 9/154; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 114.

[46] Ahmed, *Zühd*, nr. 106; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 115.

[47] Ahmed, *Züho*, s. 305; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2/235; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 118.

Fâcir bir kimse ile arkadaşlık yapma; yoksa ondan kötü işler öğrenirsin. Onu, sırrından da haberdar etme. İşlerinde, Allah Teâlâ'dan korkanlarla istişare et."[48]

Fuzûlî Konuşmanın Ölçüsü ve Örnekleri

Bazan sen öyle sözler sarfedersin ki, eğer konuşmamış olsaydın günaha girmeyeceğin gibi, şimdi ve ileride de zarara uğramazdın. Bunu bir misalle anlatalım:

Bir cemaatle beraber otursun. Onlara yolculuklarından bahsedersin. Yolculuk esnasında gördüğün dağları, nehirleri, başından geçen olayları, hoşuna giden yemekleri, elbiseleri, seni şaşkınlığa sevkeden hadiseleri, beldelerdeki büyükleri, oralarda olan şeyleri anlatırsın. Bunlar öyle olaylardır ki, eğer onları anlatmasan günaha girmezsin ve zarara uğramazsın.

Cihadla ilgili anlattıklarında da durum aynıdır. Eğer gördüğün hadiseleri mübalâğa ile anlatırsan mâlâyâniye girmiş olursun. Meselâ, olayları eksik veya fazla anlatırsan, kendini temize çıkarmaya çalışırsan, nefsini övme, birini gıybet etme, Allah Teâlâ'nın yarattıklarından bir şeyi kötüleme gibi şeylerden kaçınmazsan, vaktini zayi etmiş olursun. Sen hayırlı bir şeyi anlatırken tehlikelerken kaçınamazsan, bizim zikrettiğimiz dilin âfetlerinden nasıl korunabilirsin?

Şunlar da sana faydası olmayan konuşmalardır: Başkasına, seni ilgilendirmeyen bir şey sorarsın. Böylelikle vaktini zayi etmiş olursun. Arkadaşını da, soruna

[48] **Abdullah** b. Mübârek, *Zühd*, s. 491; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 1/55; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 120.

cevap vermek suretiyle aynı şekilde zamanını zayi etmeye zorlamış olursun. Sorulan soru, kişiyi bir âfete sürüklemediği takdirde vaktini zayi etmiş olur. Halbuki soruların birçoğu insanı âfete ve zarara sürükler.

Meselâ sen birine, "Oruçlu musun?" diye sorsan; eğer o, "Evet" derse ibadetini açığa vurmuş olur. Bu takdirde riyaya girer. Riyaya girmezse de, ibadeti gizliler defterinden silinir. Gizli olan ibadet ise açık olandan, dereceler farkıyla daha üstündür. Eğer, "Hayır" derse, yalancı olur. Cevap vermezse, sen küçümsenmiş olursun ve böylelikle ona eziyet etmiş olursun. Şayet soru sorduğun kimse, söylediğini defetmek için çeşitli yollar ararsa, zorlanmaya muhtaç olur ve yorulur. Dolayısıyla sen onu sorunla ya riyaya, ya yalana, ya küçümsenmeye ya da kendisini soruyu defetmek için hile yaparak yorgunluğa sevketmiş olursun. Diğer ibadetlerinden ve günahlardan sorman da böyledir.

Bazan birine açıklamaktan kaçındığı ve utandığı şeylerden sorarsın. Meselâ, başkasının konuştuğu bir şeyden sorarak, "Ne dersin, bu konudaki görüşün nedir?" gibi onun açıklamak istemediği şeylerden sorup onu zor durumda bırakmış olabilirsin.

Yine yolda gördüğün birsine, "Nereden geliyorsun?" diye sorarsın. O kimse o anda cevap vermek istemeyebilir. Eğer, nereden geldiğini söylese, bazan bundan utanabilir. Doğruyu söylemeyecek olsa yalana düşmüş olur; sen de ona sebebiyet vermiş olursun. İşte, senin ihtiyacın olmayan her bir soruyu sorman karşıdakini bu şekilde sıkıntıya düşürür. Soru sorulan kişi ço-

ğu zaman sana, "Bilmiyorum" demeyi uygun bulmaz ve hiç düşünmeden cevap verir.

Bu anlatılanlar, insanı bir günaha ya da zarara sürüklediği için fayda vermeyen konuşmadan da ötedir. Fayda sağlamayan konuşma ile kastettiğim ise, rivayet edilen şu hadisedir:

"Lokman Hekim, bir gün Davud'un (a.s) yanına geldi. Hz. Davud zırh dokuyordu. Lokman Hekim daha önce böyle bir şey görmemişti. Bunun için önce hayret edip onun ne olduğunu sormak istedi, ancak sahip olduğu hikmet, onu sormaktan menetmiştir. Nefsine hâkim olup onun ne olduğunu sormamıştı. Hz. Davud (a.s) zırhı dokumayı bitirdi ve kalkıp onu giydikten sonra,

'Savaş için zırh ne güzel oldu!' dedi. Bunun üzerine Lokman Hekim,

'Susmak hikmettir; ancak onu yapan pek azdır' buyurdu. Yani, sormadan onun bilgisi kendisine ulaştı, bu sayede sormaya ihtiyaç kalmadı.

Şöyle anlatılır:

Hz. Lokman, soru sormaksızın onun ne olduğunu öğrenmek için bir sene boyunca Hz. Davud'un (a.s) yanına gider gelirdi.

Bu ve bunun gibi sorular, kendisinde herhangi bir zarar bulunmayan gizli bir şeyi açıklama, riyaya ve yalana düşme tehlikesi olmayan konuşmalardır. Böyle olduğu zaman onlara faydası olmayan konuşmalar denir. Onları terketmek İslâm'ın güzelliğindendir.

Kendini ilgilendirmeyen şeyleri konuşmanın tarifi işte budur.

Mâlâyâni Konuşmanın Sebebi

Mâlâyâni konuşmanın sebebi, kişinin bilmeye ihtiyacı olmadığı bir konu hakkında çok hırslı olmasıdır. Ya da hoşuna gittiği için sözü uzatması veya zamanını faydası olmayan şeyleri anlatarak tüketmesidir.

Mâlâyâni Konuşmanın İlâcı

İnsan bilmelidir ki ölüm, önünde hazır beklemektedir. Kendisi de konuştuğu her kelimeden sorumlu olacaktır. Harcadığı nefesleri, onun sermayesidir. Gerçekten onun dili, yerinde kullanıldığında âhiret nimetlerini avlamaya muktedir bir ağdır. Onun ihmali ve kaybedilmesi ise apaçık bir zarardır.

Bu, ilim yönünden dilin ilâcıdır.

Amel olarak dili boş şeylerden kurtarmak için, uzlete çekilmek, insanlara fazla karışmamak, dilini konuşmaktan engelleyecek tedbirlere başvurmak gerekir. Bir de kendini ilgilendiren bazı konularda bile susmaya çalışmalıdır. Böylece dili konuşmadan durmaya alıştırmalıdır. Böyle yapılırsa insan boş konuşmaları terketmeye alışır. İnsanlardan uzak kalmadan dili susmaya alıştırmak çok zordur.

İKİNCİ ÂFET

FUZÛLÎ KONUŞMAK

Bu davranış da bir önceki gibi hoş karşılanmayan bir huydur. Mâlâyâniye dalmak ve ihtiyacından fazla konuşmak bu kapsama girer. Zira ona fayda verecek olan konuşma, kısa kelimelerle anlatılması mümkün olduğu gibi kelâmı mübalâğa ile söylemek, açıklamalar getirmek, tekrar tekrar anlatmak da mümkündür. Maksadını bir kelime ile ifade edebilecekken iki kelime kullanırsan, her ne kadar içerisinde günah ve zarar olmasa da o ikincisi fuzûlî olur. Yani ihtiyacından fazladır. Bu da bir önceki konuda anlatılan sebeplerden dolayı hoş görülmemiştir.

Bu Konudaki Haberler

Atâ b. Ebû Rebâh (rah) şöyle demiştir:

"Gerçekten sizden öncekiler, fuzûlî konuşmayı kötü görüyorlardı. Onlar, Allah Teâlâ'nın kitabından, Pey-

gamber Efendimiz'in (s.a.v) sünnetinden olmayan, iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmek türünden olmayan sözleri, maişetin hakkında konuşmak zorunda olduğun kelimelerin dışında olanları fuzûlî kabul ederlerdi.

Sizler, Kirâmen Kâtibîn adında, sağ ve sol yanınızda oturan hafaza meleklerini inkâr mı ediyorsunuz? İnsan her ne söylerse mutlaka yanında gözetleyen, yazmaya hazır bulunan bir melek vardır.

Sizden biriniz, kıyamet günü, sabahtan akşama kadar doldurduğu, içerisinde bulunanların çoğu dünyasına ve âhiretine fayda vermeyen şeylerle dolu olan kitabı açıldığı zaman utanmaz mı?"

Sahâbelerden birinin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Gerçekten adamın biri bana bir şey söyler, bana göre onun cevabını vermek susuz kalmış olana serin su vermekten daha sevimlidir; ancak buna rağmen fuzûlî olur korkusuyla cevap vermeyi terkederim."

Mutarrif b. Abdullah (rah) der ki:

"Allah Teâlâ'nın yüceliği kalbinizi kaplasın. Artık sizden biriniz köpeğine veya eşeğine, 'Allahım onu rezil et!' kelimesini ya da buna benzer şeyleri söyleyerek, Allah'ın (c.c) ismini bayağı şeylerde anmasın." [49]

Şunu iyi bil ki, fuzûlî konuşmanın bir sınırı yoktur. Yüce Allah'ın kitabında faydalı olan sözlerin sınırları belirtilmiştir. Bu konuda yüce Allah şöyle buyurmuştur:

---

[49] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 1/209; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 634.

"Onların gizli konuşmalarının birçoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka yahut bir iyilik yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyen kimsenin konuşması müstesnadır." [50]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Fazla ve gereksiz sözden dilini tutana ve elindeki fazla malını infak edene müjde olsun." [51]

Bak ki insanlar bu emri nasıl tersine çevirmişler! Onlar fazla malı ellerinde tutarlar, fakat boş ve gereksiz sözlerden dillerini çekmezler.

Mutarrif b. Abdullah (rah), babasından şöyle nakleder:

"Benî Âmir kabilesinden bir toplulukla beraber Resûlullah'ın (s.a.v) yanına geldik. Gelen topluluk Resûl-i Ekrem Efendimiz'e (s.a.v),

'Sen bizim babamızsın. Sen bizim efendimizsin. Sen bizim üzerimize en faziletlimizsin. Sen bizim en iyimizsin. Sen en cömerdimizsin. Sen şöylesin. Sen böylesin...' demeye başladılar. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

Sözünüzü dikkatli söyleyin. Sakın şeytan sizi haktan kaydırmasın." [52]

---

[50] Nisâ 4/114.

[51] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 43; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 5299; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 10/229.

[52] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 211; Ebû Davud, Edeb, 9; Ahmed, *Müsned*, 3/153; 4/25; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 73.

Bu hadis işaret ediyor ki, gerçekten dil, sadakatle bile olsa övmede başıboş bırakıldığı zaman, şeytanın onu, gereksiz olan fazlalıkları konuşturarak boş şeyle meşgul etmesinden korkulur.

Abdullah b. Mesud (r.a) der ki:

"Fuzûlî konuşmalardan sizi sakındırırım! Kişiye ihtiyacını göreceği konuşma yeter."

Mücâhid (rah) şöyle demiştir:

"Konuşulan kelimeler yazılır. Hatta bir adam oğlunu susturmak için, 'Sana şunu şunu alacağım...' dese ve almasa, yalancılardan yazılır." [53]

Hasan-ı Basrî (rah) anlatır:

"Ey âdemoğlu! Senin için bir sayfa açılmış ve ona vazifeli iki tane de melek tayin edilmiştir. Onlar yaptığın amelleri kaydeder. Bu durumda dilediğini yap; ister çok, ister az yap." [54]

Rivayet edildiğine göre Hz. Süleyman (a.s), cin taifesinden bazılarını bir yere gönderdi. Başka bir topluluğu da onların peşinden göndererek, onların ne diyeceklerine bakıp ve kendisine haber vermelerini istedi. Kontrol için giden grup geri dönünce Hz. Süleyman'a,

"Gönderilen cin topluluğu bir çarşıdan geçti. Başlarını semaya kaldırıp, sonra insanlara baktılar ve başlarını salladılar" dediler.

---

[53] Zebîdî, *İthâf*, 9/162; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 82.
[54] Zebîdî, *İthâf*, 9/162; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 85.

Hz. Süleyman (a.s), onların niçin başlarını salladıklarını sorduğunda şu cevabı verdiler:

"İnsanların amellerini yazmakla görevli meleklerin her ameli hemen nasıl yazdığına hayret ettiler. Meleklerin kontrolü altında bulunan insanların da nasıl boş sözlere ve işlere meylettiklerine hayret ettiler." [55]

İbrahim et-Teymî (rah) der ki:

"Mümin, konuşmak istediği zaman düşünür. Eğer söz faydasına ise konuşur, zararına olacaksa susar. Günahkâr kimse ise hiç durmadan ve düşünmeden konuşup durur." [56]

Hasan-ı Basrî (rah) şöyle demiştir:

"Çok konuşanın yalanı çok olur. Malı çok olanın günahı çok olur. Kötü ahlâklı olana ise azap edilir." [57]

Amr b. Dînâr anlatır:

"Bir adam Resûlullah'ın (s.a.v) yanında çok konuştu. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v) ona,

"Dilinin önünde kaç tane perde var?" diye sordu; adam,

"İki dudağım ve dişlerim vardır" dedi. Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v),

"Bunların içerisinde fazla sözlerini geri çevirecek hiçbir şey bulunmadı mı?" buyurdu. [58]

---

[55] Zebîdî, *İthâf*, 9/163; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 86.

[56] Zebîdî, *İthâf*, 9/163; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 88.

[57] Zebîdî, *İthâf*, 9/163; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 90.

[58] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 93, 735; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 2456, 2457.

Bir rivayette ise şöyledir:

Bu ikaz, Resûlullah Efendimiz'in (s.a.v) şahsını övüp, kelâmında aşırıya kaçan ve sözü uzatan bir kimse hakkında yapılmıştır. Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Bir insana fazla ve boş konuşmadan daha kötü bir şey verilmemiştir." [59]

Ömer b. Abdülaziz (rah) der ki:

"Gerçekten, beni çok konuşmaktan meneden şey, övünmek korkusudur." [60]

Hikmet ehlinden biri der ki:

"Bir adamın bir mecliste konuşmak nefsinin hoşuna gidiyorsa sussun. Eğer susmuşsa ve susmak nefsinin hoşuna gidiyorsa konuşsun (nefsine muhalefet ederek hakkı söylesin)." [61]

Yezîd b. Ebû Habîb (rah) der ki:

"Bir mecliste konuşmayı dinlemekten daha fazla sevmek, âlimin imtihanıdır. Şayet konuşmasına gerek kalmayacak derecede başka bir âlim konuşuyorsa şüphesiz dinlemek selâmettir. Onun sözü üzerine konuşmak, sözü süslemek veya artırmak ya da eksiltmek olur." [62]

---

[59] Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr,* 3/112; Zebîdî, *İthâf,* 9/163; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 94.

[60] Ahmed, *Zühd*, 301; Zebîdî, *İthâf*, 9/164; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 96.

[61] Zebîdî, *İthâf*, 9/164; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 97.

[62] Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, 48; Zebîdî, *İthâf*, 9/164; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 98.

İbn Ömer (r.a) şöyle demiştir:

"Kişinin, en fazla temizlemesi gerekli şey dilidir." [63]

Ebü'd-Derdâ (r.a) sert ve keskin dilli bir kadın görünce,

"Şayet bu kadın dilsiz olsaydı onun için daha hayırlı olurdu" dedi. [64]

İbrahim en-Nehaî (rah) der ki:

"İnsanları iki şey helâk eder. Bunlar da fazla mal ve fazla konuşmaktır." [65]

Bu anlatılanlar fuzûlî ve çok konuşmanın kötülükleri ve fuzûlî konuşmaya sevkeden sebeplerdir. Bunun ilâcı ise, mâlâyâni bölümünde zikrettiklerimizdir.

[63] Zebîdî, *İthâf*, 9/164; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 99.
[64] Zebîdî, *İthâf*, 9/164; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 100.
[65] Zebîdî, *İthâf*, 9/165; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 103.

ÜÇÜNCÜ ÂFET

BÂTILA DALMAK

Bâtıla dalmak, günah olan şeyleri konuşmak demektir. Kadınların hallerini, içki meclislerini, fâsıkların makamlarını, zenginlerin varlıklarını, padişahların kibirlerini, kötü merasimlerini, çirkin davranışlarını anlatmak gibi. Bütün bunlar, konuşmaya dalmanın helâl olmadığı konular olup haramdır.

Kendisini ilgilendirmeyen mevzuda konuşmak yahut onu ilgilendirenden daha fazla konuşmak ise haram olmamakla beraber güzel davranışı terketmektir.

Evet! Kendisini ilgilendirmeyen konuda sözü uzatan kişi bâtıla dalmaktan emin değildir. İnsanların çoğu konuşarak ferahlamak için otururlar. Halbuki onların konuşmaları, insanların eşyalarıyla, halleriyle uğraşmak ya da bâtıla dalmak sebebiyle güzel sözlü olmaktan çıkar.

Bâtılın birçok çeşidi olduğu için sınırlamak mümkün değildir. Bundan dolayı bâtıldan korunmanın yolu, ancak din ve dünyanın önemli meselelerinde, yalnızca bize faydalı olanlarla yetinmektir. Bazı bâtıl kelimeler vardır ki, kişi o kelimeleri önemsiz görerek konuşur ve helâk olur.

Bu Konudaki Hadis ve Haberler

Bilâl b. Hâris el-Müzenî'nin (r.a) rivayetine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Gerçekten bir adam, Allah Teâlâ'nın razı olacağı bir kelime konuşur. O kelimenin Allah'ın (c.c) rızâsına ulaşacağını düşünmez. Yüce Allah (c.c) ise onun sebebiyle kıyamete kadar *(o adam için)* ***rızâsını yazar. Bir adam da Allah Teâlâ'nın gazap edeceği bir kelime konuşur. O kelimenin Allah'ın (c.c) gazabına ulaşacağını düşünmez; yüce Allah da onun sebebiyle kıyamete kadar*** *(o adam için)* ***gazabını yazar."*** [66]

Alkame (r.a) şöyle der:

"Bilâl b. Hâris'in (r.a) rivayet ettiği bu hadis, çoğu kelimeleri konuşmaktan beni alıkoydu."

Ebû Hüreyre (r.a) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki:

---

[66] İbn Mâce, Fiten, 12; Tirmizî, Zühd, 12; Ahmed, *Müsned*, 3/469; Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, nr. 490; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 70; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 1973.

"Adamın biri, yanında oturanları güldürmek için** (haram) **bir kelime konuşur; o kelimesi sebebiyle Süreyya yıldızından daha uzaktan** (ateşe) **düşer." [67]

Ebû Hüreyre (r.a) der ki: "Bir adam bir kelime konuşur. O konuştuğunu önemsemez. Onun sebebiyle cehenneme atılır. Bir adam da bir kelime konuşur. O konuştuğunu fazla önemsemez. Bunun sebebiyle Allah (c.c), onu cennetin en yüce mertebesine yükseltir."

Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Kıyamet günü insanların hata yönünden en büyüğü, bâtıla en fazla dalanlardır." [68]

Bu mânaya işaret eden âyetlerde şöyle buyrulur:

"O cehenneme girenler derler ki: Biz bâtıla dalanlarla birlikte dalıyorduk." [69]

"O kâfirler bâtıl sözlerinden başka bir söze dalıncaya** (başka konuya geçinceye) **kadar kendileriyle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz." [70]

---

[67] Ahmed, *Müsned*, 2/402; İbn Hibbân, *Sahîh*, nr. 5716; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/164. Aynı konuda bir hadis için bk. Buhârî, Rikâk, 23; Müslim, Zühd, 49; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 1984; farklı bir lafızla Tirmizî, Zühd, 10; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 71.

[68] Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, s. 128; Ahmed, *Zühd*, s. 160; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 74, 678; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 2207.

[69] Müddessir 74/45.

[70] Nisâ 4/140.

Selmân-ı Fârisî (r.a) şöyle demiştir: "Kıyamet gününde günahı en fazla olan kimse, Allah'ın günah saydığı şeylerde en fazla konuşan kimsedir."

Muhammed b. Sîrîn (rah) anlatır:

"Ensardan bir sahâbî, insanların toplandığı bir meclisin yanından geçiyordu. Onların bâtıl şeyler konuştuklarını işitince şöyle dedi:

"Kalkın abdestinizi yenileyin; çünkü söylediğiniz bazı sözler bedenden çıkan pislikten daha kötüdür." [71]

İşte bu tür konuşmalar, bâtıla dalmaktır. Bu, ileride anlatacağımız gıybet, dedikodu, çirkin söz ve diğer âfetlerin gerisinde kalan bir âfettir. Bu, yukarıda anlattığımız kusurlu sözlere dalmaktır yahut bir ihtiyaç yokken onları yapmayı düşünmektir.

Bid'at ve bozuk mezheplerin hal ve fikirlerini anlatmak bu gruba girdiği gibi; sahâbelerin arasında cereyan eden olayları, onların makamını zedeleyecek şekilde anlatmak da bâtıla dalmaktır. Bütün bunlar sakıncalı olan boş konuşmalardır.

Biz yüce Allah'ın lutuf ve keremiyle güzel yardımını istiyoruz.

[71] Zebîdî, *İthâf*, 9/ 168; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 105.

DÖRDÜNCÜ ÂFET

MÜNAKAŞA ve MÜCADELE

Münakaşa ve mücadele etmek yasaklanmıştır. Bu konuda Resûlullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kardeşinle münakaşa etme! Onunla alay etme! Ona, yerine getiremeyeceğin vaadde bulunma!" [72]

"Münakaşayı bırakın. Zira onunla konuşulan şeyin hikmeti anlaşılmaz ve fitnesinden de emin olunmaz." [73]

"Haklı olduğu halde münakaşayı terkedene, cennetin en yüksek yerinde ev inşa edilir. Haklı olmadığı halde münakaşayı terkedene cennetin ortasında ev inşa edilir." [74]

---

[72] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 394; Tirmizî, Birr, 58; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 9865; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/344; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.123.

[73] Taberânî, İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*.

[74] Ebû Davud, Edeb, 7: Tirmizî, Birr, 58; İbn Mâce, Mukaddime, 7; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.140.

Ümmü Seleme (r.a), Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu nakleder:

"Rabbimin putlara tapmak ve içkiden sonra bana yasakladığı ilk şey, insanlarla çekişmeye girip münakaşa etmektir." [75]

Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Allah Teâlâ bir kavmi hidayete erdirdikten sonra, mücadeleye girmedikleri sürece o kavim haktan sapmaz." [76]

"Bil ki kul haklı bile olsa münakaşayı terketmediği müddetçe imanın hakikatini tadamaz." [77]

"Altı şey vardır ki, onlar kimde bulunursa imanın hakikatine ulaşır.

1. *Yazın oruç tutmak.*
2. *Allah'ın (c.c) düşmanlarını kılıçla vurmak.*
3. *Bulutlu, yağmurlu günlerde, namazı vaktin evvelinde kılmak.*
4. *Musibetlere sabır göstermek.*
5. *Zorluklara rağmen, abdesti güzelce, hakkını vererek almak.*

---

[75] Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/27; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10/194; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 134.

[76] Tirmizî, Tefsîr, 44; İbn Mâce, Mukaddime, 7; Ahmed, *Müsned*, 2/252; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 7934; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.136.

[77] Ziyade ile beraber, Ahmed, *Müsned*, 2/352, 353, 364; Ahmed, *Zühd*, nr. 366; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.139, 666.

6. *Doğru söylediği halde münakaşayı terketmek."*[78]

Zübeyr b. Avvâm (r.a) [79] oğluna şöyle demiştir: "İnsanlarla Kur'an ile mücadele etme. Çünkü gerçekten sen onlara güç yetiremezsin. Ancak sünnet ile mücadele et."

Ömer b. Abdülaziz (rah) der ki: "Dinini mücadelelere hedef yapan kişi, çoğu zaman karışıklıkların (fitnelerin) çıkmasına sebebiyet verir." [80]

Müslim b. Yesâr (rah) anlatır: "Münakaşadan sakının. Zira münakaşa ânı, âlimin cahillik ettiği vaktidir. O vakitte şeytan, âlimin doğru yoldan sapmasını arzular." [81]

Şöyle denilmiştir: "Allah'ın (c.c) kendilerini hidayete ulaştırdığı bir kavim, mücadeleden başka bir şeyle sapmaz."

Mâlik b. Enes (r.a) der ki: "Mücadelenin dinde hiçbir yeri yoktur."

Yine o şöyle demiştir: "Münakaşa kalpleri katılaştırır, kin ve nefrete sebep olur."

Lokman (a.s) oğluna, "Ey oğlum! Âlimlerle mücadele etme, sana kızarlar" demiştir.

Bilâl b. Sa'd (rah) demiştir ki: "Bir kişiyi konuşmasında inatçı, mücadeleci ve kendi görüşünü beğenmiş olarak gördüğün zaman bil ki o tam bir zarara uğramıştır."

---

[78] Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, nr. 3302.

[79] Zübeyr b. Avvâm (r.a) cennetle müjdelenen on sahâbeden biridir.

[80] Ahmed, *Zühd*, s. 302; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 161.

[81] Ahmed, *Zühd*, s. 251; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2/294; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 125.

Süfyân-ı Sevrî (k.s) şöyle der: "Eğer ben kardeşimle nar hakkında görüş ayrılığına düşsem; o, "tatlıdır" dese, ben, "ekşidir" desem beni (aramızda hüküm verilmek üzere) sultanın yanına götürürdü."

Yine Süfyân-ı Sevrî şöyle demiştir: "Dilediğin kimse ile güzel geçin; sonra onunla çekişerek kendisini kızdır; o senin hakkında öyle şeyler söyler ki bundan sonra kendisiyle hoş geçinmene mani olur."

İbn Ebû Ya'lâ diyor ki: "Arkadaşımla münakaşa etmem; çünkü münakaşa ile onu ya yalanlamış ya da kızdırmış olurum."

Ebû-d Derda (r.a) der ki:

"Münakaşayı bırakmaman sana günah olarak yeter." [82]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Her mücadelenin kefâreti iki rek'at namaz kılmaktır." [83]

Hz. Ömer (r.a) şöyle der: "Şu üç şey için ilmi öğrenme:

1. İnsanlarla mücadele etmek için.
2. Övünmek için.
3. İnsanlara gösteriş için.

---

[82] Ahmed, *Zühd*, s. 138; Dârimî, *Sünen*, 1/88; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 130.

[83] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 8/175.

Şu üç şey için de ilmi terketme:

1. İlmi öğrenmekten utanarak.

2. İlmi kıymetsiz sayarak.

3. İlmin yerine cahilliğe razı olarak." [84]

Hz. İsâ (a.s) şöyle buyurmuştur: *"Çok yalan söyleyenin güzelliği gider. İnsanlarla mücadele edenin heybet ve efendiliği gider. Üzüntüsü çok olanın bedeni hasta olur. Ahlâkı kötü olanın nefsine azap olunur."* [85]

Meymûn b. Mihrân'a, "Sen neden kardeşine hiç kızmıyor ve onu terketmiyorsun?" diye sorulunca,

"Çünkü ben, kesinlikle arkadaşıma düşmanlık yapmam ve onunla mücadele etmem" demiştir.

Mücadele ve münakaşanın kötülüğü hakkında nakledilen haberler sayılamayacak kadar çoktur.[86]

Münakaşanın Tarifi

Başkasının sözüne yapılan her itiraza münakaşa denir. Bu itiraz ya lafızda ya mânada ya da konuşanın maksadındaki eksikliği belirterek olur.

Münakaşayı terketmek, inkâr ve itirazın terkedilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla işittiğin her söze bak; eğer hak ise onu tasdik et; dinî emirlere ters, bâtıl ve yalansa ondan hiç bahsetme.

---

[84] Zebîdî, *İthâf*, 9/172; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 131.

[85] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 133.

[86] Daha geniş bilgi için bk, Zebîdî, *İthâf*, 9/173.

Münakaşanın Şekilleri

Başkasının konuşmasına karşı çıkmak, bazan konuşulan kelimenin lafzına olur. Bu da gramer, lugat ya da Arapça'sı yönünden bir eksikliği belirtmekle olur. Bazan da kelimelerin dizilişi ve tertibindeki öne alınan ve sona getirilen kelimeler arasındaki bozukluğu ifade etmekle olur.

Konuşanın kelâmındaki bu türlü eksikler bazan mârifetinin eksikliğinden bazan da yanılmadan kaynaklanır. Ancak durum ne olursa olsun kusuru ortaya çıkarmaya izin yoktur.

Başkasının konuşmasına karşı çıkmak, bazan da konuşulan kelimenin mânasına olur. Bu da, "Senin dediğin gibi değil, sen şu şu sebepten ötürü yanıldın..." şeklinde ifade etmekle olur.

Karşı çıkmak bazan da maksadına olur. Bu da, "Bu söz doğrudur, ancak senin maksadın doğruya ulaşmak değil, senin maksadın başkadır..." şeklinde veya buna benzer ifadelerle olur.

Bu tür münakaşa eğer ilmî bir konuda ise çoğunlukla ona "cedel" dedir. Bu da kötü bir davranıştır. Böyle bir durumda kişiye gereken, susmaktır ya da inat ve inkâr tarzında değil de âdeta yararlanmak etmek gayesiyle soru sorarak meseleyi açıklığa kavuşturmak veya son derece nezaket üslûbuyla açıklama isteme şeklinde olmalıdır.

Mücadelenin Tarifi

Mücadele, başkasını susturmaktan ibarettir. Bu da, konuşmasını kötüleyerek onun âciz ve noksan olduğunu ifade etmek, onu kusurlu ve o konuda cahil olarak tanıtarak küçük düşürmektir.

Mücadelenin alâmeti bir yandan hakkı beyan eder gibi yapıp diğer yandan karşı çıktığı kimseyi küçük düşürmektir. Bu sayede kişi muhatabının noksanlığını açığa vurar kendi nefsini üstün göstermek, gayretindedir. Bundan kurtulmanın yolu ise, sustuğu takdirde günaha girmeyecek olduğu konularda susmayı tercih etmektir.

Mücadelenin Sebepleri

Mücadeleye insanı teşvik eden sebep, kendisinin ilim ve faziletini ifade etmek ve başkasının noksanını açığa çıkarmak gayesiyle hücum etmektir. Bu iki maksat da nefsin gizli huyları olup nefsin aşırı derecede hoşuna giden şeylerdir. Bunları kısaca açıklayalım:

1. Kendisinin faziletini ortaya koymak. Bu davranış nefsi temize çıkarmaktır. Ayrıca bu davranış, kulun böbürlenme ve üstünlük iddiasının bir yansımasıdır. Halbuki üstünlük ve büyüklük Allah Teâlâ'nın sıfatlarındandır.

2. Başkasını noksan görmek. Bu da insan tabiatındaki yırtıcılık sıfatının bir yansımasıdır. Bu sıfat, başkasını parçalamayı, kırmayı, vurmayı ve eziyeti beraberinde getirir.

İşte bu iki sıfat, insanı helâk eden kötü vasıflardan olup kuvvetini mücadele ve münakaşadan alır. Münakaşa ve mücadeleye devam edenler bu helâk edici ve kötü sıfatları kuvvetlendirmiş olur. Hatta bu davranışlar çirkin bir hal olmakla kalmayıp, başkasına eziyet bulunduğu zaman günah olarak yazılır.

Bu mücadele, muhatabına eziyet verir, öfkeyi artırır, hak ya da bâtıl ayırt etmeden muhatabı, konuştuğunu savunmaya sevkeder, söz sahibini her ne şekilde olursa olsun kötülemeyi hedefler, karşılıklı kavga ve sürtüşmeye sebep olur.

Birbiriyle mücadele eden iki kişi, karışındakine düşmanlığın en ileri derecesindeki kötü sözlerle karşılık verir, arkadaşını susturmak ve engel olmak için en kuvvetli çıkışlar yapar.

Mücadele Hastalığının Tedavisi

Bu hastalığın tedavisi, kendisini üstün göstermeye sevkeden kibrini kırmak ve arkadaşını noksan göstermeye sebep olan yırtıcılık sıfatını söküp atmakla mümkündür. Bu anlatılanların mahzurları ucb, kibir ve öfkelenmenin kötülüğü bölümlerinde ele alınacaktır.

Gerçekten her hastalığın tedavisi, o hastalığa sebep olan şeyden uzaklaşmakla mümkün olur. Bu mücadele ve münakaşanın sebebi, yukarıda anlattıklarımızdır.

Sonra, münakaşaya devam etmek kişide âdet haline gelir. Öyle ki bu hastalık nefsinde yer tutar ve bundan kurtulmak çok zor olur.

Rivayet edilir ki, Ebû Hanîfe (rah), önceleri ilim halkasına katılıp daha sonra terkeden Davud-i Tâî'ye (rah),

"Niçin inzivaya çekildin (halktan ayrıldın)?" diye sordu; Davud-i Tâî,

"Mücadeleyi terketmek sûretiyle nefsimle mücâhede etmek için" dedi. Ebû Hanîfe (rah),

"İlim meclislerine katıl, anlatılanları dinle, ancak konuşma (işte senin için nefsini kıracak mücahede şekli budur)" dedi.

Davud-i Tâî der ki:

"Ben de öyle yaptım; gerçekten nefsim için bundan daha güç gelen bir mücâhede görmedim."

İşin hakikati Davud-i Tâî'nin dediği gibidir; çünkü başkasından bir hata işiten kimsenin, onu ortaya koymaya gücü yettiği halde sabretmesi gerçekten zordur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Haklı olduğu halde mücadeleyi terkeden kimseye Allah** (c.c) **cennetin en yüksek yerinde bir ev inşa eder." [87]

Bu sevabın verilmesinin sebebi, böyle bir durumda mücadeleyi terketmek nefse ağır geldiği içindir.

Mücadele en çok mezhep ve akaid konularında yapılır. Zira mücadele insanın tabiatında olan bir haldir. Bir de onda sevap olduğunu zannettiği zaman mücadele hırsı daha çok artar (Buna dinin izin verdiğine inanır).

[87] Ebû Davud, Edeb, 7; Tirmizî, Birr, 58; İbn Mâce, Mukaddime, 7; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 140.

Tabiatındaki hal ile dinde izin var zannı mücadelesini körükler (Aklı sıra fetvasını buldum zanneder). Bu ise hatanın ta kendisidir.

Bir insan için en hayırlısı, aynı kıbleye yöneldiği müslümanlar hakkında kâfir, fâsık gibi suçlamalardan dilini korumaktır.

Bid'at ehli birini gördüğü zaman onu tenha bir yere çekip kendisine nezaketle nasihat etmeli, onunla asla mücadeleye girmemelidir. Çünkü mücadeleye girmek, karşısındaki insanı, "Bu beni aldatmak için bir hile yapıyor..." düşüncesine iter. Ya da o, "Bu mücadele öyle bir sanattır ki herkes bununla kendi görüşünü üstün yapmaya çalışır" diye düşünür. Böylelikle bid'atı bırakmaya yanaşmaz, mücadele onun kalbindeki bid'atı daha da kuvvetlendirir. Kişi, karşısındakine nasihatin fayda vermeyeceğini anladığı zaman onu terkedip kendi nefsiyle meşgul olmalıdır.

Resûlullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurur:

"Dilini müslümanları kötülemekten çeken ve hata edeni gücünün yettiği en güzel bir üslûpla uyaran mümine Allah (c.c) rahmet etsin."

Hişâm b. Urve (r.a) der ki: "Peygamber Efendimiz (s.a.v) bu sözünü yedi defa tekrar etti."[88]

Kişi bu mücadeleyi bir müddet âdet edinse ve insanlar da onu övse, bu durumda o halk tarafından kabul edildiğini ve nefsinin üstün olduğunu düşünür; o zaman

[88] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*; nr. 137; Deylemî, *Firdevsü'l-Ahbâr*, nr. 3026.

bu tehlikeler daha da kuvvet kazanır. İnsanda gazap, kibir, gösteriş, makam sevgisi, kendini üstün görmek gibi sıfatlar hâkim olduğu zaman, insan bunlardan kurtulmaya güç yetiremez. Bu huylardan birini temizlemek büyük bir gayret ve mücahede isterken, insan hepsiyle nasıl baş edebilir?

BEŞİNCİ ÂFET

DÜŞMANLIK

Düşmanlık da diğerleri gibi kötü bir ahlâktır. Bu, çekişme ve cidalden daha tehlikeli bir huydur.

Çekişme, karşısındaki insanın konuşmasındaki bir yanlışlık ve eksikliği ortaya çıkararak onu küçük düşürmeye çalışmaktır. Bundaki tek maksat karşısındakini küçük düşürmek ve kendini üstün göstermektir.

Cidal, kendi görüşlerini açıklamak ve yerleştirmekten ibarettir.

Husumet yani düşmanca mücadele ise, herhangi bir malı ya da hakkı almak için sözünde inatla ısrar etmektir. Bu inat bazan daha başlangıçta, bazan da karşısındakinin tutum ve davranışından sonra olur. Çekişme ise ancak daha önce geçen söz üzerinde olur.

Bu Konudaki Hadis ve Haberler

Hz. Âişe (r.ah), Resûlullah Efendimiz'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Şüphesiz Allah katında insanların en sevimsizi, mücadelesinde inatlaşan kimsedir." [89]

Ebû Hüreyre (r.a) der ki: Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Bilgisizce husumet içinde mücadele eden kişi, mücadeleden vazgeçinceye kadar Allah'ın gazabına mâruz kalır." [90]

Ebû Ca'fer (rah) demiştir ki: "Husumetten sakın; çünkü o, dini mahveder." [91]

Denildi ki: "Takvâ sahibi biri asla din hususunda başkasıyla düşmanca çekişmeye girmez."

İbn Kuteybe (rah) der ki: "Bişr b. Abdullah (rah) bana uğradı ve,

"Burada niçin oturuyorsun?" diye sordu. Ben de,

"Amcazademle aramda bir davam var onun için bekliyorum" dedim. Bana,

"Senin babanın, benim üzerimde çok iyiliği var. Buna karşılık ben de sana iyilikte bulunayım. Vallahi ben husumetten daha fazla dine zarar veren, mürüvveti gi-

[89] Buhârî, Mezâlim, 15; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 55; Tirmizî, Tefsîr 3; Ahmed, *Müsned*, 6/55; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.157.

[90] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 8612; Müttakî-i Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 7929; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.153.

[91] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.154.

deren, lezzeti yok eden, kalbi meşgul eden bir şey görmedim" dedi. Bunun üzerine ben de vazgeçip kalktım. Amcazadem geldi ve,

"Ne oluyor, nereye gidiyorsun"? dedi; ben kendisine,

"Seninle hesaplaşmayacağım" dedim. Bana,

"Haklı olduğumu sen de anladın" dedi. Bunun üzerine,

"Hayır! Kendi nefsime ikram olarak bundan vazgeçiyorum" dedim. O da bana,

"Ben de senden bir şey istemiyorum, bana bir vereceğin varsa senin olsun" dedi.[92]

Hakkı Olanın Davacı Olması

Soru: Haklı olan biri haksızlığa uğradığında, hakkını alabilmek ya da koruyabilmek için dava açması gerekse, bunun hükmü nedir ve bu durumda davalaşma nasıl kötülenir?

Cevap: Şunu bil ki, davalaşmanın kötülüğü, bâtıl ve haksız şekilde veya bilgisizce yapıldığı zamandır. Bu da, hakkın hangi tarafta olduğunu bilmeden hangi taraf olursa olsun davayı üzerine alan avukatın durumu gibidir. Bir de hakkını gereğinden fazla talep eden hak sahibinin açtığı dava gibidir. O, eziyet vererek ve haktan ayrılarak şiddetli düşmanlık yapar.

Ayrıca hakkı ortaya çıkarmak ve bir ihtiyacı karşılamak gibi bir maksadı olmaksızın hasmına eziyet verici

[92] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.158.

kelimelerle konuşanlar da bu hükmün kapsamına girer. Aynı zamanda inadına, onu kahretmek ve kırmak için hasmını davaya sürükler; halbuki alacağı mala da kıymet vermez, ancak bundan gayesi yalnızca zahmet vermektir. İnsanlardan bazıları da bunu açıkça itiraf eder ve şöyle der:

"Benim maksadım ancak ona inat ve onun belini kırmak içindir. Yoksa ben ondan şu malı alacak olsam muhakkak onu bir kuyuya atar ve hiç kıymet vermem..."

İşte bu, kişinin düşmanlıkta ısrar etmesidir. Hakikaten kötülenmiş olan husumet budur. Yoksa şiddetli düşmanlık, israf, inat ve eziyet gibi kötü bir maksadı olmaksızın bir mazlumun meşru yolla hakkını araması ve davada bulunması da haram değildir. Ancak iyisi mümkün olduğu kadar bunu da terketmektir. Çünkü karşılıklı hak davasında bulunurken dili ölçülü tutmak pek güçtür. Husumet, göğsü alevlendirir, öfkeyi kabartır. Öfke kabardığı zaman insan asıl konuyu unutur, geriye çekişenler arasında kin kalır. Hatta öyle olur ki her biri diğerinin üzüntüsüne sevinir, sevincine üzülür. Dil de çekiştiği insanın onurunu kırmada açılır, ağza gelen her şeyi söyler.

Biriyle çekişen kimse, bu tehlikelerle karşı karşıyadır.

Böyle bir kişinin içine düşeceği en basit durum, kalbinin vesveselerle karışmasıdır. Hatta namazında dahi hasmını mağlup etmenin yollarını araştırır. Hal böyle olunca durum meşru bir hakkın aranmasından çok öte bir boyut kazanır; işin sonu olmadık noktalara gider. Bunun için, çekişmeyi terketmek daha hayırlıdır. Görüldüğü gibi, çekişerek hak aramak her kötülüğün başıdır.

Münakaşa ve mücadele de böyledir. Zaruret olmadıkça bu kapıları açmamalıdır. Zaruret olduğu zaman ise dili ve kalbi husumetin doğuracağı neticelerden korumalıdır; fakat bu da gerçekten zordur.

Sadece hakkını elde etmek için karşı tarafla çekişen kimse, haddi aşmazsa günahtan emin olur. Onun bu davalaşması kötülenmez, ancak yanında bulunan şey ona yeter ve aslında bu davaya ihtiyacı yoksa kendisi için daha hayırlı olanı terketmiş olur, fakat günahkâr olmaz.

İnsan haklı da olsa, biri ile davalaşma, mücadele ve münakaşaya girince en azından tatlı sözle konuşmayı ve bu sayede alacağı sevabı kaybeder. Bu kimsenin göreceği zararın en küçüğü de budur.

Tatlı sözün en basiti, çekiştiği insana onunla aynı kanaatte olduğunu söylemektir. Sözün en kötüsü ise karşısındakini kötülemek ve itirazdır. Bu durumda kişi muhatabını cahillikle ya da yalancılıkla suçlar.

Hiç şüphesiz başkasıyla mücadele veya münakaşa eden ve onunla hesaplaşmaya giren kimse onu ya cahillikle suçlar ya da yalanlar. Böylelikle de tatlı sözü yitirmiş olur.

Bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

"Tatlı söz ve yemek yedirmek, sizi cennete koyar." [93]

---

[93] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/149; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 304.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İnsanlara güzel söz söyleyin." [94]

İbn Abbas (r.a) der ki:

"Allah'ın (c.c) yarattığı kullardan kim sana selâm verirse, hatta selâmı veren Mecûsî bile olsa onun selâmına cevap ver. [95] Zira yüce Allah Kur'an-ı Kerîm'de,

"Bir selâm ile selâmlandığınız zaman siz de ondan daha güzeliyle selâmlayın yahut aynı ile karşılık verin" [96] buyuruyor." [97]

İbn Abbas şöyle devam eder:

"Şayet Firavun bile bana hayır söylese ben de ona aynısıyla mukabelede bulunurdum." [98]

Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Cennette, dışı içinden, içi de dışından görünen bir kısım köşkler vardır. Allah (c.c) onları yemek yediren, yumuşak ve güzel söz söyleyenler için hazırlamıştır." [99]

---

[94] Bakara 2/83.

[95] İbn Âbidîn bu konuda şöyle der: Yahudi, hıristiyan veya Mecûsî, bir müslümana selâm verirse selâmına cevap verilir, ancak sadece "ve aleyke" der, başka bir şey eklemez (İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 9/591).

[96] Nisâ 4/86.

[97] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 1107; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/41; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 309.

[98] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 311.

[99] Ahmed, *Müsned*, 1/156; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/80; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 3/342; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 307.

Bir rivayette şöyle anlatılır:

Hz. İsâ'nın (a.s) yanından bir domuz geçti. Ona,

"Selâmetle geç" dedi. Yanındakiler,

"Ey Ruhullah! Bunu domuza mı söylüyorsun?" dediler. Hz. İsâ (a.s),

"Dilimi kötü söze alıştırmak istemedim" dedi. [100]

Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Güzel söz sadakadır." [101]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadisinde de şöyle buyurur:

"Yarım hurmayla bile olsa ateşten korunun. Eğer hiçbir şey bulamazsanız, tatlı dil ve güzel söz ile ateşten korunun." [102]

Hz. Ömer demiştir ki: "İyilik yapmak kolay bir şeydir; o güleryüz ve yumuşak sözdür."

Hikmet ehlinden biri şöyle demiştir: "Yumuşak konuşmak, insanın içinde yerleşen kin ve nefreti temizler."

Yine hikmet ehlinden biri şöyle demiştir: "Rabbini gazaplandırmayan ve arkadaşını memnun edecek kelimelerde cimrilik etme. Zira umulur ki bu ahlâkından do-

---

[100] Mâlik, *el-Muvatta*, nr. 609; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 308.

[101] Buhârî, Cihâd ve's-Siyer, 72; Müslim, Zekât, 59; Ahmed, *Müsned*, 2/312, 350, 374; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 315.

[102] Nesâî, Zekât, 63; Ahmed, *Müsned*, 4/256, 257, 258; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 143, 144, 189; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 316.

layı rabbin sana güzel davranan kullarının sevabından verir."

Bütün bu anlatılanlar, güzel konuşmanın fazileti hakkındadır. Husumet, münakaşa, mücadele ve inatçılık ise tatlı sözün tam zıddıdır. Çünkü bunlar, kaba, ürkütücü, kalbi kıran, yaşayışı zorlaştıran, öfkeyi alevlendiren ve göğsü daraltan konuşmalardır.

Allah Teâlâ'dan ihsan ve ikramıyla yardımını istiyoruz.

ALTINCI ÂFET

YAPMACIK KONUŞMAK

Konuşmada ağzı eğip bükmek, kafiyede ve fesahatte kendini zorlamak, kadın ve sevgiliden bahsederek yapmacık konuşmak, ağzını eğerek süslü ve edebî önsözler yapmak, güzel konuştuğunu iddia edenlerin ve hatiplik iddiasında bulunanların âdet ettiği diğer hareketlerde bulunmak. Bütün bunlar, kötülenmiş hareketler ve gazaba sebep olan yapmacık davranışlardır.

Bu Konudaki Hadis ve Haberler

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Ben ve ümmetimin takvâ sahipleri, tekellüften *(zorlanarak yapmacık hareketler yapmaktan)* ***uzağız."***[103]

[103] Sehâvî, *Makâsıdü'l-Hasene*, nr. 191; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-Mecmûa*, nr. 247; Nevevî, *Fetâvâ*, nr. 129. Buhârî'de ise Hz. Enes'ten gelen rivayette Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: ***"Biz zorlama ve yapmacık işlerden nehyedildik"*** (Buhârî, İ'tisam, 3). Hz.

Yine Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki:

"Benim için en sevimsiz olanınız ve meclisimden en uzak olanınız, çok konuşup gevezelik yapan, ağzını sağa ve sola bükerek yapmacık konuşan kimselerdir."[104]

Hz. Fâtıma (r.ah), Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu nakleder:

"Şu kimseler ümmetimin kötüleridir: Onlar, güzel nimetlerle gıdalanır, türlü türlü yemekler yer, renk renk çeşitli elbiseler giyer ve ağızlarını da bükerek yapmacık konuşurlar." [105]

Yüce Peygamberimiz (s.a.v) buyurdu ki:

"Dikkat edin! Derin sözlere dalıp gereksiz yere uzatanlar helâk olmuştur." [106] Resûlullah Efendimiz (s.a.v) bu sözünü üç defa tekrar etti.

Hz. Ömer der ki: "Ağzını eğip bükerek konuşmak, şeytanın konuşmasıdır."

Amr b. Sa'd b. Ebû Vakkas (r.a), bir ihtiyacı için babası Sa'd'ın (r.a) yanına gitti. İhtiyacını belirtmeden ön-

---

Selmân (r.a) kendisine misafir olan birine şöyle demiştir: "Eğer bize yapmacık iş ve sözler yasaklanmasaydı, şartlarımızı zorlayarak size daha fazla ikramda bulunurduk" (Ahmed, *Müsned,* 5/441; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/123; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, nr. 6083; Zebîdî, *İthâf,* 9/183).

[104] Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 71; Ahmed, *Müsned,* 4/193.

[105] Ahmed, *Zühd*, s. 394; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 4859; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.150.

[106] Müslim, İlim, 7; Ebû Davud, Sünnet, 7; Ahmed, *Müsned*, 1/386; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.147.

ce bir konuşma yaptı. Bunun üzerine Sa'd (r.a), oğluna şöyle dedi:

"İhtiyaç duyduğun şeye en uzak kaldığın gün bugündür. Bu ne gereksiz konuşma. Ben Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu işittim:

İnsanların üzerine öyle bir zaman gelecek ki, sığırların dilleriyle otu geveledikleri gibi, insanlar da ağızlarında sözü aynı şekilde geveleyecekler." [107]

Bu hadisede, Sa'd'ın (r.a) oğlu, ihtiyacını belirtmeden önce yaptığı konuşmada, içerisinde sözü süslemek maksadıyla yapmacık konuşmalar olduğu için babası onu hoş karşılamamış ve kendisini uyarmıştır. Bu tür yapmacık konuşmalar da dilin âfetlerindendir.

Zorlanarak, yapmacık yapılan her kafiyeli söz de bu kapsama girer. Haddi aşan fesahat konuşmaları, karşılıklı görüşmelerdeki yapmacık sözler de öyledir.

Resûlullah Efendimiz (s.a.v), anne karnında düşürülen bir çocuk için diyet verilmesine hükmetmişti. Suçu işleyenin kavminden bazıları,

"Yememiş, içmemiş, hiç ses çıkarmamış ve ağlamamış bir bebeğin diyetini nasıl verelim? Böyle birinin kanı boşa gider" dediler. Edebî bir tarzda ifade edilmeye çalışılan bu sözler üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v),

---

[107] Tirmizî, Edeb, 72; Ebû Davud, Edeb, 94; Ahmed, *Müsned*, 2/165; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.149.

"Siz, göçebe Araplar gibi kafiye mi yapıyorsunuz?"[108] buyurarak, bu şekil konuşmayı reddetti. Zira konuşmalarındaki gösteriş ve yapmacık davranış açıkça ortadaydı.

Her şeyde uygun olan, ihtiyacı kadarıyla yetinmektir. Sözdeki gaye de muhataba maksadı anlatabilmektir. Bundan fazlası kötülenmiş yapmacık hareketlerdir.

Sözü Süslemenin Câiz Olduğu Yerler

Hitabetteki sözleri, haddi aşmadan ve garip kelimeler kullanmadan güzelleştirmek ve hatırlatmalarda bulunmak kötülenen kısma girmez. Çünkü bundan maksat kalplere hareket ve şevk kazandırmak, kalbi uyanık tutmak ve hakka açmaktır. Sözün güzel söylenmesinin kalpte etkisi vardır. Bu amaç için yapılan şeyler uygundur.

Ancak, herhangi bir ihtiyaç için karşılıklı görüşmelerde bulunan kişilerin sözü böyle süsleyip yapmacık konuşmalarına gerek yoktur. Bunlar, istenmeyen davranışlardır. İnsanı bu davranışa iten faktör ise gösteriş, güzel konuşmasını göstermek, maharetiyle kendini diğerlerinden üstün tutmak gibi kötü ahlâklardır ki, dinimiz bunları kesin olarak yasaklamıştır.

[108] Müslim, Kasâme, 37; Ebû Davud, Diyât, 21.

YEDİNCİ ÂFET

SÖVMEK ve ÇİRKİN SÖZLER SÖYLEMEK

Bunlar da dinimizin yasakladığı davranışlardandır. Bunun kaynağı bozuk ve düşük huydur.

Bu Konudaki Hadis ve Haberler

Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kötü huydan şiddetle kaçının. Şüphesiz Allah, kötü huyu ve kötü sözleri sevmez." [109]

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v), Bedir Savaşı'nda öldürülen müşriklere sövmeyi yasaklamış ve,

"Şu öldürülen müşriklere sövmeyin! Çünkü sizin söylediklerinizden hiçbir şey onlara ulaşmaz. Ayrıca geride kalanlarına da eziyet etmiş olursunuz. Dikkat edin! Çirkin söz gerçekten yasaklanmıştır" buyurmuştur. [110]

---

[109] Ahmed, *Müsned,* 2/191; Tayâlisî, *Müsned,* nr. 2272; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, nr. 5176; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/12; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 319.

[110] Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 51; Nesâî, Kasâme, 22-23; Ahmed, *Müsned,* 4/252; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 9783; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 323.

Resûlullah Efendimiz (s.a.v) diğer hadislerinde şöyle buyurmuştur:

"Mümin, kötülemez, lânet etmez, kötü ve çirkin konuşmaz." [111]

"Sözleri ve yaptıkları çirkin olana cennete girmek haram olur." [112]

"Dört sınıf insan vardır. Bunlar, çektikleri azaptan ötürü, ateş içindeki cehennemliklere bile eziyet verirler; Hamîm [113] ***ve Cahîm*** [114] ***arasında koşar dururlar. 'Vay bize mahvolduk' diye feryat ederler. Onlardan biri ağzından kan ve irin kusar. Cehennemdekiler, 'Şunun hali nedir ki, bizim içinde bulunduğumuz eziyetin yanında bir de o bize eziyet vermektedir!' diye onun durumunu sorarlar. Görevli bir melek şöyle der: 'O her türlü kötü ve çirkin sözlere kulak verirdi ve ondan cimâdan hoşlandığı gibi zevk alırdı."*** [115]

---

[111] Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 48; Ahmed, *Müsned*, 1/404; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/12; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10/193; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 7584; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, 4/235; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 324.

[112] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 3648; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya, 1/288*; Deylemî, *Firdevsü'l-Ahbâr*, 2/2428; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 325.

[113] Hamîm: Sıcaklığı en üst seviyede olan cehennemde azap dilecek su. *Celâleyn Tefsiri,* En'âm 70. âyetin tefsiri.

[114] Cahîm: Cehennem alevinin bir ismidir. Celaleyn Tefsiri Bakara, 119. âyetin tefsiri.

[115] Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, 2/94; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 1/208-209, İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 326. Hadiste anlatılan dört kısımdan diğer üçü, *İhyâ*'da anlatılan bölümde zikredilmemiştir (mütercim).

Resûlu Ekrem (s.a.v), Hz. Âişe'ye (r.ah) şöyle buyurmuştur:

"Ey Âişe! Eğer kötü iş ve sözler bir insan sûretinde olsaydı muhakkak insanların en çirkini olurdu." [116]

Diğer bir hadisinde Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Çirkin konuşmak ve gizli sırları açmak, münafıklığın iki şubesidir." [117]

Hadiste geçen "beyân" kelimesinden maksat, açıklanması câiz olmayan şeyi ifşa etmektir. Ya da, yapmacık hareketlerle, izah yapmada aşırıya kaçmaktır. Bir de dinî hususlarda ve yüce Allah'ın sıfatlarını açıklama hususunda aşırıya giderek detaylara dalmaktır. Çünkü bu konuları, insanlara detaylarına girmeden özet olarak anlatmak daha uygundur. Ayrıca detaya inmek bazan şüphe ile vesveselere düşürür. Özet olarak anlatıldığında ise onu kolaylıkla kabul eder.

"Beyân" kelimesinin bu mânalara gelme ihtimali olmakla beraber, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) bu kelimeyi, çirkin söz anlamına gelen "beza" kelimesiyle beraber zikretmesinden anlaşılan şudur: O, insanın açığa çıkarılmasından hayâ ettiği bir şeyi açıklamak ve etrafa anlatmaktır. Bu gibi yerlerde en uygun olan, çirkin şeyleri gizli tutmak ve kapalı geçmektir.

---

[116] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 7465; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 331.

[117] Ahmed, *Müsned*, 5/269; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 335.

Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Allah Teâlâ, sokaklarda yüksek sesle bağırıp çağıran ve çirkin şeyler konuşanları sevmez." [118]

Câbir b. Semüre (r.a) der ki: Resûlullah'ın (s.a.v) huzurunda oturuyordum. Babam da önümdeydi. Bir ara Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Gerçekten çirkin ve kötü sözler söylemek İslâm'da yoktur. İslâmiyet bakımından insanların en güzeli, ahlâkları en güzel olanlardır." [119]

İbrahim b. Meysere (rah) şöyle demiştir: "Çirkin sözler söyleyen kişi, kıyamet günü köpek sûretinde ya da köpeğin içinde getirilir."[120]

Ahnef b. Kays (rah) diyor ki:

"Hastalıkların en kötüsünü size haber vereyim mi? Bunlar kötü konuşmak ve kötü ahlâktır." [121]

İşte bu anlattıklarımız çirkin konuşmanın kötülüğüne dair nakledilen haberlerdir.

Kötü Konuşmak Nedir?

Fuhuş denen kötü söz, çirkin ve hoş olmayan şeyleri açık ifadelerle anlatmaktır. Bunlar çoğunlukla cinsî

---

[118] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, 1/309; Ahmed, *Müsned*, 5/202; 6/135; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 1819; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 330.

[119] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 2082; Ahmed, *Müsned*, 5/89, 99; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/25; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 342.

[120] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 329.

[121] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 341.

münasebet ve onunla ilgili konuşulan sözlerdir. Zira bozuk insanların, cinsî konularda kullandıkları çok çirkin ve açık seçik ifadeleri vardır. Halbuki sâlih insanlar o sözleri konuşmaktan şiddetle kaçınırlar. Onları (konuşmak zorunda oldukları zaman da) üstü kapalı ve işaret yoluyla konuşurlar. Onunla ilgili ve ona yakın kelimeleri kullanırlar.

İbn Abbas (r.a) şöyle der:

"Şüphesiz Allah (c.c) hayâ ve kerem sahibidir. Kusurları affeder ve ayıp şeylerden bahsederken üstü kapalı söyler." Meselâ Allah Teâlâ âyette "cimâ" yerine "dokunma" kelimesini zikretmiştir.[122]

Bunun gibi "dokunma, temas, duhul, beraberlik" gibi lafızlar cimânın yerine kullanılır. Bunların hiçbiri fahiş sözlerden değildir.

Ele aldığımız bu konuda insanların söylediği birtakım fahiş sözler vardır ki, onları söylemekten son derece kaçınmak gerektiği halde, bazı kimseler onları ayıplama ve sövmek için kullanmaktadır.

Bu uygunsuz kelimelerin çirkinlik dereceleri birbirinden farklıdır. Bazıları bazılarından daha çirkindir. Bunlar genellikle beldelere göre değişir. En hafif sayılanları mekruh, en ağırları ise haramdır. Bu ikisi arasında değişik hükümde konuşmalar vardır.

Kinaye yoluyla konuşmak sadece cimâ konularında olmaz. Bilakis küçük ve büyük abdest bozma diye bilinen def-i hâcet için de geçerlidir. Bunları üstü kapalı beyan etmek, açık seçik ifade etmekten daha uygundur.

[122] Nisâ 4/43.

Zira bu def-i hâcet de, gizli yapılan şeylerdendir. Gizli yapılan şeyleri açıkça ifade etmekten kaçınmalıdır. Açıkça anlatılması fahiş konuşma sayılır.

Aynı şekilde kadınlardan da açıkça değil, üstü kapalı sözlerle bahsetmek uygundur. Meselâ, "Senin karın şöyle dedi..." demeyip, bunun yerine, "Odada veya perdenin arkasında şöyle denildi..." ya da, "Çocukların annesi dedi..." demelidir. Bunun gibi üstü kapalı kelimeleri söylemek güzeldir. Böyle nezaket göstermeyip açık seçik laf söylemek fahiş konuşmaya götürür.

Kendisinde cüzzam, kellik, basur gibi açıkça söylemekten çekindiği bir hastalığı olanın durumu da aynıdır. Bu durumun (doktorun dışındaki kimselere) açık seçik söylenilmesi uygun değildir. Ancak, 'bir şikâyetim var' veya benzeri ifadelerle anlatmalıdır. Açıkça anlatmak kötü konuşmaya girer. Bütün bunlar dilin âfetlerindendir.

Alâ b. Harun (rah) diyor ki:

"Ömer b. Abdülaziz (rah) konuşmasına çok dikkat ederdi. Bir gün koltuk altında çıban çıkmıştı. Acaba bulunduğu durumu nasıl anlatacak, öğrenelim diye kendisine geldik ve,

"Çıban nerende çıktı?" diye sorduk.

"Kolumun iç tarafında" dedi (Burada da dilinin nezaketini korudu).

Kötü Konuşmanın Sebebi

İnsanı fâhiş konuşmaya yönelten iki sebep vardır. Ya muhatabına eziyet etmek ya da kötü ahlâklı kimse-

lerle olan birlikteliğinden dolayı meydana gelen kötü alışkanlıktır. Çünkü sövüp saymak onların çirkin âdetlerindendir.

Çölde yaşayan biri, Resûl-i Ekrem'e (s.a.v),

"Bana tavsiyede bulun" dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Allah'tan kork. Eğer biri, sende olan bir kusurla seni ayıplasa da sen, onda olduğunu bildiğin bir kusurla onu ayıplama. Böyle yaparsan sevabı sen alırsın, günahı da o alır. Sakın hiçbir şekilde kimseye sövme." [123]

Adam demiştir ki:

"Ben bundan sonra kimseye sövmedim."

İyâz b. Himâr (r.a) demiştir ki: "Bir gün Resûl-i Ekrem'e (s.a.v),

'Ey Allah'ın Resûlü! Bir adam (soy ve şeref olarak) benden daha aşağı olduğu halde bana sövüyor. Ben de ona (aynısıyla) karşılık verebilir miyim?' dedim. Resûlullah Efendimiz (s.a.v),

'Birbirine söven kimseler, biri diğerine havlayan ve saldıran iki şeytan *(gibidir)'* buyurdu." [124]

---

[123] Ahmed, *Müsned*, 5/63; Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, nr. 1017; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, nr. 9691; Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, 2/206.

[124] Ahmed; *Müsned*, 4/162; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 5726-5727; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 17/1001.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Mümine sövmek fâsıklık, onu öldürmek ise küfürdür." [125]

Bir hadisinde de şöyle buyurmuştur:

"Birbirlerine sövenlerden, mazlum olan taraf haddi aşmadığı müddetçe her ne deseler günah ilk başlayanadır." [126]

Diğer bir hadis ise şöyledir:

"Anne ve babasına söven kişi lânetlenmiştir." [127]

Diğer rivayette Resûlullah,

"Kişinin anne ve babasına sövmesi en büyük günahlardandır" buyurur. Bunun üzerine sahâbeler,

"Ey Allah'ın Resûlü! Kişi anne babasına nasıl söver?" dediler. Peygamber Efendimiz (s.a.v):

"Kendisi karşısındakinin babasına söver; o bunun babasına söver *(Böylece babasına sövdürmüş olur)"* buyurdular. [128]

---

[125] Buhârî, İmân, 36; Müslim, İmân, 116; Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 52. *İthâf* sahibi şöyle anlatır: Buradaki küfürden maksat ya hakikidir ya da o kişinin gerçekten kâfir olduğu için değil de, tehdit ve günahın büyüklüğünü göstermek için söylenmiş ya da iman kardeşliğinin yıkıldığı beyan edilmiştir.

[126] Müslim, Birr ve's-Sıla, 68; Ebû Davud, Edeb, 47. Bu hadisin izahında *İthâf* sahibi Zebîdî şöyle der: Çünkü bu günaha, ilk başlayan sebep olmuştur. Kendisine sövülen kişi de sövene, yalan ve iftira niteliği taşımaksızın, "Ey Zulmeden!..." gibi ifadeyle karşılık vermesi günah olmaz. Ancak affetmek daha güzeldir.

[127] Buhârî, Edeb, 4; Ahmed, *Müsned,* 1/317.

[128] Buhârî, Edeb, 4; Müslim, İmân, 146; Tirmizî, Birr, 146.

SEKİZİNCİ ÂFET

LÂNET ETMEK

Lânet etmek, ister hayvana, ister cansız varlıklara, ister insana olsun hepsi de dinimizce kötü görülmüştür.

Bu Konudaki Hadis ve Haberler

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Mümin, lânet etmez." [129]

"Allah'ın lâneti, O'nun gazabı ve cehennemle, birbirinize lânet okumayın." [130]

Huzeyfe b. Yemân (r.a) der ki: "Bir toplum lânetleştikleri müddetçe, azabı hak eder."

---

[129] Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/13.

[130] Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 48; Ebû Davud, Edeb, 53; Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkât*, nr. 4849

İmrân b. Husayn (r.a) şöyle anlatır:

"Resûlullah Efendimiz (s.a.v) bir seferde iken, Medineli sahâbî hanımlardan biri, devesi iyi gitmediğinden dolayı sinirlendi ve deveye lânet etti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"Devenin sırtındaki yükleri alın, üzerini çıplak bırakın** (semerini çıkarın), **çünkü o** (deve) **lânete uğramıştır"[131] buyurdu.

Hadisi nakleden İmrân (r.a) der ki: "Ben bundan sonra, o devenin insanların arasında dolaştığı halde kimsenin ona dokunup yanaşmadığını hâlâ görür gibiyim."

Ebü'd-Derdâ demiştir ki: "Bir insan, yere lânet ederse, yer ona şöyle seslenir: Kim Allah'a (c.c) daha çok âsi ise, Allah (c.c) ona lânet etsin." [132]

Hz. Âişe (r.ah) şöyle anlatır: "Resûlullah (s.a.v), Ebû Bekir'in (r.a) bazı kölelerine lânet ettiğini duydu. Bunun üzerine Resûlullah Efendimiz (s.a.v), Ebû Bekir'e (r.a) doğru yöneldi ve,

'Ey Ebû Bekir! Hem sıddîklık hem de lânetçilik bir arada olur mu? Hayır! Kâbe'nin Rabb'ine yemin ederim ki olmaz!' buyurdu. Bu sözünü iki üç kere tekrarladı.

---

[131] Müslim, Birr ve's-Sıla, 80; Ahmed, *Müsned*, 4/429, 431; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 18/190; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 374. Peygamberimiz bunu, lânetin ne kadar kötü olduğunu göstermek için yapmıştır (mütercim).

[132] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.585.

Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a), kölelerini âzat etti. Sonra Resûlullah Efendimiz'in (s.a.v) yanına gelerek,

'Bir daha lânet etmeyeceğim' diye söz verdi. [133]

Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz lânet ediciler kıyamet günü ne şefaat edebilir ne de şahit olabilir." [134]

Hz. Enes (r.a) şöyle der: "Bir adam, devesinin üzerinde, Resûlullah (s.a.v) ile beraber yürürken devesine lânet etti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v) ona,

'Ey Allah'ın kulu! Lânete uğramış bir devenin üzerinde iken bizimle beraber yürüme!' buyurdu." [135]

Allah Resûlü bu sözü, yapılan işin hoşuna gitmediğini belirtmek için söylemiştir.

Lânetin Mânası

Lânet etmek, Allah'ın (c.c) rahmetinden kovmak ve uzaklaştırmak mânasındadır. Bunu da, küfür ve zulüm gibi, Allah Teâlâ'nın rahmetinden uzaklaştıran sıfatlara sahip olanlardan başkası için kullanmak câiz değildir.

---

[133] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr, 319; Ahmed, *Müsned*, 2/337, 366; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 693.

[134] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr, 316; Müslim, Birr ve's-sıla, 85; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 385.

[135] Münzirî, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, nr. 4110; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlib* nr. 2700; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/77; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 390.

Meselâ, "Allah'ın (c.c) lâneti zalimler üzerine veya kâfirler üzerine olsun" denebilir.

Lâneti, Kur'an ve hadiste geçtiği kadar sınırlamalıdır (İntikam ve keyfimiz için lânet etmemelidir). Lânet okumada büyük tehlike vardır. Çünkü bir kimse için, "Allah (c.c), şu mel'unu rahmetinden uzaklaştırmıştır" demek ancak Allah'a (c.c) ait bir hükümdür. Rahmetten kimin uzaklaştığını Allah'tan başka kimse bilemez. Bir de yüce Allah bildirmişse peygamberi de bilir.

Lâneti Gerektiren Sıfatlar

Lâneti gerektiren sıfatlar, küfür, bid'at ve açıkça işlenen günah olmak üzere üç tanedir. Her bir lânet de üç kısma ayrılır:

1. Umumi vasıfla lânet etmek. Meselâ, "Allah'ın lâneti kâfirler üzerine olsun", "Bid'atçıların üzerine olsun" ya da, "Fâsıklar üzerine olsun" demek gibi.

2. Daha hususi vasıfla lânet etmek. Meselâ, "Allah'ın lâneti yahudilere, hıristiyanlara, Mecûsîler'e, Kaderiyye fırkasına, Hâricîler'e, Râfizîler'e, zina edenlere, zulüm yapanlara, faiz yiyenlere olsun..." gibi.

Bütün bunlar câiz olmakla beraber bid'atçıların vasıflarını lânet etmek tehlikelidir. Çünkü bid'atın bilinmesi zordur. Onun hakkında açıkça bir rivayet yoktur. Bundan dolayı umum insanları bu kısım lânetten sakındırmalıdır. Zira karşısındaki de, aynısıyla ona karşılık verir ve böylece insanlar arasında çekişme ve fesat baş gösterir.

3. Belirli bir şahsa lânet etmek. Bu da çok tehlikelidir. Meselâ, "Zeyd'e Allah (c.c) lânet etsin; o kâfirdir, fâsıktır ya da bid'atçıdır" demek gibi.

Bunun izahı şöyledir: Âyet ya da hadisle lâneti sabit olan kişilere lânet okumanın bir zararı yoktur. "Allah (c.c), Firavun'a lânet etsin, Ebû Cehil'e lânet etsin..." gibi. Zira bunların küfür üzere öldükleri sabittir. Onların durumunu şeriat haber vermiştir. Fakat zamanımızda yaşayan birine lânet okumak ise uygun değildir.

"Zeyd'e Allah (c.c) lânet etsin, o yahudidir..." gibi bir ifade kullanmak tehlikelidir. Belki o müslüman olur ve Allah'a (c.c) yakın olarak ölür. Bu takdirde onun mel'un olduğuna nasıl hükmedilir?

Küfür Üzere Yaşayana Lânet Etmek

Soru: Şu an müslüman olan birine, ileride dinden çıkma ihtimali olduğu halde şimdiki haline bakarak, "Allah (c.c) rahmet etsin" deniliyor. Şu an kâfir olana da her ne kadar ileride müslüman olma ihtimali olsa da şimdiki haline bakarak, "Allah (c.c) ona lânet etsin" denilemez mi?

Cevap: Şunu iyi bil ki, bizim, "Allah (c.c) rahmet etsin" sözümüzden maksadımız, "Allah (c.c) onu, rahmete sebep olan İslâm dini üzere, itaat üzere sabit kılsın" demektir. Fakat yaşayan birine, "Allah (c.c) lânet etsin, o yahudidir" sözünden maksat, "Allah (c.c) onu, lânete sebep olan küfür üzerine sabit kılsın" demek olur ki bu uygun olmaz. Bunun için yaşayan mümine, "Allah (c.c) rahmet etsin" denir, ancak yaşayan kâfire, "Allah (c.c)

lânet etsin" denmez. Çünkü böyle demek küfrü istemek olur. Küfrü istemek de küfürdür.

Şöyle denebilir: "Eğer küfür üzere ölürse Allah (c.c) ona lânet etsin. Eğer İslâm üzere ölürse lânet etmesin (rahmet etsin)." Bu gaybdır. Gaybı ancak Allah (c.c) bilir. Kayıtsız şartsız lânet okumakta ise küfürle İslâm arasında gidip gelme söz konusu olur (Yani Allah lânet etsin dese, lânete uğrayan müslüman olarak ölse, lânet okuyan küfrü istemiş olur. Kâfir olarak ölmüşse de lânet yerini bulmuştur. Lânet okuyan zarar görmez). Bu durum da çok tehlikelidir; fakat lâneti terketmekte ise hiçbir tehlike yoktur.

Kâfir için bile lânet etmek bu kadar tehlikeli ise, fâsık ve bid'atçı için lânet okumamak daha iyidir.

Belirli şahıslara lânet etmek de tehlikelidir. Çünkü şahısların halleri değişir, ancak Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) bildirdikleri müstesna. Onun, kâfir olarak öleceğini bildirdiği kimselere lânet etmek câizdir. Bunun için Allah Resulü (s.a.v) birtakım kimseler için lânet etmiştir. Kureyş'ten bazıları için şöyle demiştir:

"Allahım! Ebû Cehil ve Utbe b. Rebîa'yı sana havale ediyorum." [136]

Bedir'de küfür üzere öldürülen bir cemaatin ismini zikretmiştir.

Âkıbetinin ne olacağı bilinmeyen kişiye lânet etmek ise yasaklanmıştır.

---

[136] Buhârî, Vudû', 69; Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 107; Ahmed, *Müsned*, 1/393.

Rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) Mâuna Kuyusu'nda bulunan sahâbîleri öldürenlere, bir ay (sabah namazının ikinci rek'âtının rükûundan sonra okuduğu) Kunut duasında lânet okudu. Bunu üzerine şu âyet nâzil oldu:

"(Allah'ın) ***Onların tövbelerini kabul etmesi veya azaplandırmasından dolayı senin elinde bir şey*** *(sorumluluk)* ***yoktur. Çünkü onlar gerçekten zalimlerdir."*** [137]

Yani onlar belki müslüman olurlar. Bu derece lânete müstehak olduklarını nereden biliyorsun?

Kâfir Olarak Ölene Lânet Etmek

Küfür üzere öldüğünü bildiğimiz birine şayet müslüman olan yakını incinmeyecekse lânet etmek ve kötülemek câizdir. Eğer incinecekse câiz olmaz.

Rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v) Tâif'e giderken bir kabrin yanından geçtiği sırada Ebû Bekir'e (r.a), bu kabrin kime ait olduğunu sordu. Ebû Bekir (r.a),

"Bu, Allah ve Resûlü'ne (s.a.v) âsi olan Saîd b. Âs'ın kabridir" dedi. Bunun üzerine onun oğlu Amr b. Saîd kızdı ve,

"Ey Allah'ın Resûlü! Bu, (Ebû Bekir'in babası olan) Ebû Kuhâfe'den daha fazla yemek yediren ve daha fazla düşman kellesi vuran adamın kabridir" dedi. Ebû Bekir (r.a) ise,

---

[137] Âl-i İmrân 3/128.

"Ey Allah'ın Resûlü! Bu adam benimle nasıl böyle konuşuyor?" deyince, Peygamber Efendimiz (s.a.v) Amr b. Saîd'e,

"Ebû Bekir'e dilinle sataşma" buyurdu ve Amr b. Saîd oradan uzaklaştı. Bundan sonra Peygamber Efendimiz (s.a.v) Ebû Bekir'e (r.a) şu ikazda bulundu:

"Ey Ebû Bekir! Kâfirlerden bahsedince umumi lafızlarla anın. Hususi kelimelerle *(isimle)* ***andığınızda çocukları babaları için kızarlar."*** [138]

Bu olaydan sonra halk, kâfirleri isimleriyle anmaktan kaçındı.

Nuayman adında biri içki içmişti. Bu yüzden birkaç defa Resûlullah'ın (s.a.v) yanında ceza almıştı. Bunun üzerine sahâbelerden biri,

"Lânet olasıca, ne kadar da içki içiyor!" dedi. Allah Resûlü (s.a.v) adamı uyararak,

"Kardeşine karşı şeytana yardımcı olma" buyurdu.

Bir rivayette ise, ***"Öyle söyleme. Çünkü o, Allah ve Resûlünü çok sever"*** buyurarak lânet okumalarını yasaklamıştır.[139]

Bu hâdise gösteriyor ki, belirli bir günahkara lânet etmek câiz değildir.

Özetle diyebiliriz ki, şahıslara lânet etmekte tehlike vardır. Bundan her mümin sakınsın. Şeytana bile lânet

---

[138] Zebîdî, *İthâfü's-Sâde*, 9/203. Allâme Zebîdî, hadisi, Ebû Davud, *el-Merâsil* adlı kitabında Ali b. Rebîa'dan rivayet edildiğini söyler.

[139] Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/382; Ahmed, *Müsned*, 1/438.

okumamakta bir tehlike yokken başkalarına lânet etmemekte hiç tehlike yoktur.

Kerbelâ Katillerine Lânet Etmek

Soru: Hz. Hüseyin (r.a) efendimizi öldüren ya da öldürülmesini emreden Yezîd hakkında lânet etmek câiz midir?

Cevap: Yezîd'in öldürdüğü veya öldürttüğü iddiası kesin belgelerle sabit olan bir şey değildir. "Hz. Hüseyin'i (r.a) o öldürdü ya da öldürttü" demek bile câiz değilken, lânet etmek kesinlikle câiz değildir. Zira kesin belgeyle sabit olmadığı halde bir müslümana büyük günah nisbet etmek câiz görülmemiştir.

"İbn Mülcem adındaki kişi Hz. Ali'yi (r.a), Ebû Lü'lü adındaki kişi de Hz. Ömer'i (r.a) şehid etti" denilir. Çünkü bu tevâtür yoluyla sabit olmuştur.

Kesin belge olmadan bir müslümanı günah ya da küfürle karalamak câiz değildir. Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

"Hiç kimse, kimseyi küfür ya da günahla suçlamasın. Eğer suçladığı kimse dediği gibi değilse, söyledikleri kendisine döner." [140]

Yine şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse birinin kâfir olduğunu söylerse, o *(söz)* ***ikisinden birine döner. Eğer söylediği kimse hakikaten***

[140] Buhârî, Edeb, 44; Müslim, İmân, 111.

kâfirse, dediği gibidir. Şayet kâfir değilse, onu kâfirlikle suçladığı için o kâfir olur." [141]

Bu hadiste anlatılan, müslüman olduğunu bildiği halde onu kâfirlikle suçlayan içindir. Şayet bid'at ya da başka bir sebepten ötürü kâfir olduğunu zannederek böyle söylese, söyleyen hata etmiş olur ancak kâfir olmaz.

Muâz (r.a) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.v) bana şöyle buyurdu:

"Bir müslümana sövmekten ve âdil imama isyan etmekten seni sakındırırım." [142]

Ölüye Lânet Etmek

Ölülere lânet okumak daha da çirkindir. Mesrûk (r.a) der ki: "Hz. Âişe'nin (r.ah) huzuruna gitmiştim. Bana,

"Allah'ın (c.c) lâneti üzerine olasıca falanca ne yapıyor?" diye sordu. Ben de,

"Vefat etti" dedim. Bunun üzerine,

"Allah (c.c) rahmet etsin" dedi. Ben hayret ederek,

"(Biraz önce lânet ettin, şimdi rahmet diliyorsun) Bu nasıl oluyor?" demem üzerine bana şunu söyledi,

"Allah Resûlü (s.a.v) buyurdu ki:

Ölülere sövmeyin. Çünkü onlar önceden *(hayattayken)* ***gönderdiklerine kavuşmuşlardır."*** [143]

---

[141] Tahâvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, 1/370.

[142] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 1/304.

[143] Buhârî, Cenâiz, 97.

Resûlullah (s.a.v) bir hadisinde şöyle buyurur:

"Ölülere sövmeyiniz. Bu sebeple hayattakileri (yakınlarını) **üzmüş olursunuz."** [144]

Bir hadis de şöyledir:

"Ey insanlar! Ashabım, kardeşlerim ve hısımlarım hakkında benim hakkımı koruyun. Onlara sövmeyin. Ey insanlar! Biri ölünce onu hayırla anın." [145]

Hz. Hüseyin'in (r.a) Katiline Lânet Etmek

Soru: 'Hz. Hüseyin'i (r.a) şehid edene ya da emri verene Allah (c.c) lânet etsin' denir mi?

Cevap: En doğrusu şöyle demektir: "Hz. Hüseyin'in (r.a) katili tövbe etmeden öldüyse Allah (c.c) ona lânet etsin." Çünkü tövbe ettikten sonra ölme ihtimali de vardır. Şüphesiz Allah Resûlü'nün (s.a.v) amcası olan Hz. Hamza'nın (r.a) katili Vahşî b. Harb, Hz. Hamza'yı şehid ettiğinde müslüman olmamıştı. Ancak daha sonra hem müslüman olduğu hem de bu yaptığından tövbe ettiği için ona lânet etmek câiz değildir.

Hz. Hüseyin'i (r.a) katledenin meselesine gelince: Öldürmek fiili büyük günahlardandır. Ancak küfür mertebesine varmaz. Lânet okurken "tövbe etmemişse" kaydını koymadan, "Hz. Hüseyin'in (r.a) katiline lânet ol-

[144] Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 51.

[145] Hadisin evveli için bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 17/369; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 10/16. Son kısmı için bk. Ahmed, *Müsned*, 3/11.

sun" demek tehlikelidir. Lânet etmemekte ise hiçbir tehlike yoktur. Bu daha uygundur.

Biz bunları, insanlar hayatlarında lânet kelimelerini çok kullandıkları ve dillerini gelişi güzel salıverdikleri için anlattık. Halbuki müslüman lânet edici olamaz. Dili lânete alıştırmak doğru değildir.

Lânetin Yerine Susmayı Tercih Etmek

Lânet ancak, kâfir olarak öldüğü bilinenlere veya vasıflarıyla bilinen gruplara edilebilir, şahıslara değil. Fakat bunlara lânet etmek yerine Allah'ın (c.c) zikriyle meşgul olmak daha iyidir. Bunu da yapamıyorsa susmakta selâmet vardır.

Mekkî b. İbrahim (rah) der ki: "İbn Avn'ın (rah) yanında oturuyorduk. Bazıları Bilâl b. Ebû Bürde'ye lânet ediyor, aleyhinde konuşuyorlardı. İbn Avn ise susuyordu. Bunun üzerine,

'Ey İbn Avn! Biz bunları, onun sana karşı yaptığı kötülük ve eziyetinden dolayı söyledik' dediler. İbn Avn ise,

'Kıyamet günü amel defterimden, biri lâ ilâhe illallah diğeri ise, 'Allah (c.c) falan kişiye lânet etsin' olmak üzere iki kelime çıkar. Benim amel defterimden lâ ilâhe illâllah kelimesinin çıkmasını, lânetin çıkmasına tercih ederim' dedi.'

Adamın biri Allah Resûlü'ne,

"Bana tavsiyede bulun" dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v) de,

"Sana, kesinlikle lânetçi olmamanı tavsiye ederim" buyurdu. [146]

İbn Ömer (r.a) der ki: "Allah'ın (c.c) en çok kızdığı insanlar, başkalarını çekiştiren ve lânet edenlerdir."

Âlimlerden biri de, "Mümine lânet etmek, onu öldürmek gibidir" demiştir.

Hammâd b. Zeyd bunu rivayet ettikten sonra, "Ben çekinmeden, bu söz Peygamber Efendimize (s.a.v) aittir diyebilirim" demiştir.

Ebû Katâde demiştir ki: "Mümine lânet etmek, onu öldürmek gibidir"

Bu söz, Allah Resûlü'ne ait bir hadis olarak da nakledilmiştir. [147]

Beddua Etmek

Zâlim bile olsa bir insana beddua etmek, lânete yakın bir şeydir. Meselâ, "Allah onun bedenine âfiyet vermesin", "Ona selâmet vermesin" gibi ifadeler beddua olup bunların hiçbiri dinimizce hoş görülmemiştir.

Hadis-i şerifte şöyle bildirilmiştir:

"Mazlum, zalime öyle beddua eder ki, ettiği beddualar zalimin zulmüne denk olur. Bedduada ileri giderse kıyamet günü zalimin ondan alacağı olur." [148]

---

[146] Ahmed, *Müsned,* 5/70; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 2/318.

[147] Buhârî, Edeb, 44; Müslim, İmân, 176.

[148] Farklı bir lafızla bk.Tirmizî, Daavât, 103.

DOKUZUNCU ÂFET

ŞARKI ve ŞİİR

Biz, İhyâ'da Semâ" kitabında şarkının helâl ve haram olanlarını açıkladık. O konuya tekrar dönmeyeceğiz.

Şiir ise, normal bir kelâmdan ibarettir. Güzel olanı güzel, kötü olanı da kötü kabul edilmiştir. Ancak, sadece şiirle uğraşmak uygun görülmemiştir.

Bu Konudaki Hadis ve Haberler

Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Elbette sizden birinizin içinin irinle dolu olması, onun şiirle dolu olmasından daha hayırlıdır."[149]

Mesrûk'a (r.a) şiir içindeki bir beyitten sordular. O bunu hoş görmedi. Niye hoş görmediği sorulunca,

"Amel defterimde şiir bulunmasını istemem" demiştir.

[149] Buhârî, Edeb, 92; Müslim, Şiir, 8.

Seleften birine şiir hakkında sordular; o da,

"Onun yerine Allah'ı (c.c) zikret. Şüphesiz Allah'ı (c.c) zikretmek şiirden daha hayırlıdır" dedi.

Özetle diyebiliriz ki, içinde dinimizce hoş karşılanmayan şeyler olmadığı müddetçe şiir okumak ve yazmak haram değildir. Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Şiirin bazısında hikmet vardır." [150]

Şiirden maksat ya övmek ya yermek ya da sevgiliyi methetmektir. Bunlara ise bazan yalan karışabilir.

Resûlullah (s.a.v), Medineli sahâbelerden Hassan b. Sâbit'e (r.a), şiirle kâfirleri yermesini emretmiştir.

Şiirle Övgüde Bulunmak

Övgüde aşırıya gitmek her ne kadar yalana girse de, haram olan yalana girmez. Şairin şu sözünde olduğu gibi:

"Öyle cömerttir ki elinde canından başka verebileceği bir şey kalmasa, kuşkusuz onu da verirdi. Bundan dolayı kendisinden bir şey isteyen kişi Allah'tan korksun."

Bu şiirde cömertliğin zirve noktası gösteriliyor. Şayet şiirde anlatılan kişi cömert değilse, şair yalancı olur. Eğer cömertse, yapılan mübalağa şiirin sanatındandır. Yoksa şair, şiirdeki abartıya olduğu gibi inanılmasını kastetmiyor.

---

[150] Ziyadelerle beraber bk. Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 872; Ahmed, *Müsned*, 1/269; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 2456, 2457, 2458; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 151.

Allah Resûlü'nün huzurunda da pek çok şiir okunmuştur. Şayet incelense onlarda da abartılı ifadeler bulunabileceği halde, Peygamber Efendimiz (s.a.v) okumalarını yasaklamamıştır.

Hz. Âişe (r.ah) anlatır: "Bir gün Allah Resûlü pabuçlarını dikiyordu. Ben de oturmuş yün eğiriyordum. [151] Baktım ki mübarek alınları terliyor, terinin de nurdan damlalara dönüştüğünü görünce şaşakaldım. Bunun üzerine bana baktı ve,

"Neye şaşırdın?" diye sordu; ben de,

"Ey Allah'ın Resûlü! Sana baktım, mübarek alnın terliyor, terler de nura dönüşüyor. Eğer Ebû Kebir el-Hüzelî seni görse, söylediği şiire senin daha lâyık olduğunu anlardı" dedim. Peygamber Efendimiz (s.a.v), **"Onun söyledikleri nedir?"** diye sorunca, şöyle dedim:

O şöyle söylerdi:

"O, her türlü kusur, ayıp ve hastalıklardan uzaktır.

Onun yüz hatlarına baktığın zaman, yağmur dolu bulutun şimşeği gibi ışık saçardı."

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v) elindekini bıraktı, kalktı, bana doğru yöneldi ve iki kaşımın arasından öptü, sonra da,

"Ey Âişe! Allah sana hayırlar versin. Beni öyle sevindirdin ki, ben seni böyle sevindiremedim" buyurdu.[152]

---

[151] Yün ve pamuk benzeri bir şeyi iplik konumuna getirmek.

[152] Beyhakî, *Delâlilü'n-Nübüvve*, 4/208, 211.

Resûl-i Ekrem (s.a.v), Huneyn Savaşı'ndan döndüğünde ganimetleri taksim ediyordu. (Kalbini İslâm'a ısındırmak için) Abbas b. Mirdâs'a dört deve verilmesini emretti. Bunu azımsayan Abbas, bir şiirle şikâyetini dile getirdi. Şiirin sonu şöyledir:

"Bedir ve Hâbis, [153] hiçbir toplulukta Mirdâs'a efendilik yapmış değillerdir. Ben bunlardan daha düşük biri de değilim. Bugün senin düşürdüğün hiçbir zaman yükselmez."

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v),

"Şunun dilini kesin; istediğini verin de daha fazla konuşmasın" buyurdu. Ebû Bekir (r.a) hemen adamın elinden tutup develerin yanına götürdü, 100 deve seçip adama verdi; adam çok memnun bir şekilde geri döndü. Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v) ona,

"Şiir mi söylüyordun?" diye sorunca, adam Peygamber Efendimiz'den (s.a.v) özür dilemeye başladı ve,

"Anam babam sana feda olsun! Karıncanın gezinmesi gibi, şiir de benim dilimde gezinir, sonra karıncanın ısırması gibi beni ısırır. Kendimi şiir söylemekten alamıyorum" dedi. Allah Resûlü (s.a.v) tebessüm ederek,

"Deve inlemeyi bırakmadıkça Arap da şiiri bırakmaz" buyurdu. [154]

---

[153] Bunlardan Ebû Uyeyne ve Akra' isimli iki kişiyi kastediyor.

[154] Allâme Zebîdî, hadisin Müslim, Zekât, 137 numaralı hadisle bağıntılı olduğunu söyler.

ONUNCU ÂFET

MİZAH/ŞAKA

Mizah, aslında yasaklanmıştır. Ancak hafif şakaya göz yumulmuştur.

Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kardeşinle çekişme ve ona sevmediği şakaları yapma." [155]

Soru: Çekişmede incitmek vardır. Çünkü o esnada ya kardeşini yalanlar ya da onu cahillikle suçlar. Ancak şaka ise sevindirmek, güleryüz göstermek ve gönlü hoş etmektir. Böyle olunca neden yasaklanmıştır?

Cevap: Şakada yasaklanan, aşırıya kaçmak ve devamlı yapmaktır. Devamlı şaka yapmanın sakıncası,

[155] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 394; Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 58; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 9865; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/344; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 391.

vakti oyun ve eğlenceyle meşgul etmesidir. Oyun câizdir, ancak devamlı yapılması kınanmıştır. Aşırıya kaçmanın sakıncası ise, şakanın çok gülmeye sebep olmasıdır. Çok gülmek kalbi öldürür. Bazan da kin tutmaya sebep olur. Olgunluğu ve vakarı düşürür.

Şakanın Ölçüsü

Herhangi bir düşmanlık, kin ve kırgınlığa sebep olmayan şakalara müsaade edilmiştir. Bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Ben şaka yaparım; ancak haktan başkasını söylemem" [156]

Şaka yapıp, haktan başkasını söylememek ancak Allah Resûlü'nün (s.a.v) işidir. Başkaları ise şaka yapmaktan gayesi ne şekilde olursa olsun insanları güldürmektir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) buyurmuştur ki:

"Bir kimse meclisteki arkadaşlarını güldürmek için öyle bir söz söyler ki, bu yüzden Süreyya yıldızından daha uzak bir mesafede ateşe atılır." [157]

Şakanın Zararları

Hz. Ömer (r.a) demiştir ki: "Çok gülenin heybeti az olur. Şaka yapan hafife alınır. Bir şeyi çok yapan onunla anılır. Çok konuşanın yanlışı çok olur. Yanlışı çok ola-

[156] **Heysemî**, *Mecmau'z-Zevâid*, 9/17; Kâdî İyâz, *Şifâ*, 2/424; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 12/391. Benzer lafızlarla bk. Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 260; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 400.

[157] **Ahmed**, *Müsned*, 2/402; İbn Hibbân, *Sahîh*, nr. 5716; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/164.

nın hayâsı azalır. Hayâsı az olanın takvâsı az olur. Takvası az olanın kalbi ölür." [158]

Bir de çok gülmek insanın âhireti unuttuğunu gösterir. Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Benim bildiklerimi bilseydiniz az güler çok ağlardınız." [159]

Yıllarca Gülmeyenlerin Misali

Adamın biri, kahkaka ile gülen kardeşine, "Ey kardeşim! Sana, cehenneme uğrayacağına dair haber geldi mi?" dedi. Kardeşi,

"Evet, geldi" dedi. Adam,

"Cehennemden çıkacağına dair haber aldın mı?" dedi. Kardeşi,

"Hayır" dedi. Adam,

"O halde bu gülmek niye?" dedi.

Anlatıldığına göre bu olaydan sonra uyarılan zatın, ölene kadar güldüğü görülmemiştir.

Yusuf b. Esbat (rah) diyor ki: "Hasan-ı Basrî (rah), otuz yıl boyunca hiç sesli olarak gülmemiştir."

Denildiğine göre, Atâ es-Sülemî (rah) kırk sene sesli olarak gülmemiştir.

---

[158] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 395.

[159] Buhârî, Rikâk, 27; Müslim, Salât, 112.

Gülmeyi Hoş Görmeyen Âlimlerin Sözleri

Vüheyb b. Verd (r.ah), ramazan bayramında gülmekte olan bir topluluğa baktı ve şöyle dedi: "Şayet bunlar günahları bağışlanmış kişilerse, şükredenler böyle yapmaz. Eğer bağışlanmamışlarsa, korkanlar böyle yapmaz."

Abdullah b. Ebû Ya'lâ (rah) der ki: "Nasıl gülersin! Belki de senin kefenin kumaşçıdan çıkmıştır."

İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Gülerek günah işleyen kimse, (tövbe etmezse) ağlayarak cehenneme girer."

Muhammed b. Vâsi' (rah), yanındaki birine, "Cennette bir adamın ağladığını görsen şaşırmaz mısın?" diye sordu; adam,

"Evet, şaşırırım" deyince, Muhammed b. Vâsi' (rah),

"Âkıbetinin ne olacağını bilmediği halde, dünyada gülen kişinin durumuna daha çok şaşılır" dedi.

Gülmenin Ölçüsü

Bu anlatılanlar gülmenin âfetidir. Kınanan gülme, kahkaha şeklinde olandır. Makbul olan gülme ise, ses çıkarılmadan sadece dişler görünecek şekilde tebessüm etmektir. Allah Resûlü'nün gülmesi böyle idi.

Muâviye'nin azatlısı Kâsım şöyle anlatmıştır:

"İnatçı bir devenin sırtında bulunan bedevînin biri, Allah Resûlü'ne (s.a.v) yöneldi ve selâm verdi. Adam bir

şey sormak için Resûlullah'a (s.a.v) yaklaştığında deve onu uzağa götürüyordu. Bu birkaç kez oldu. Bu manzara karşısında sahâbeler gülüyordu. Sonra devesi onu sırtından atıp boynunu ısırdı ve adam öldü. Durumu Efendimize (s.a.v) haber vererek,

'Ey Allah'ın Resûlü! Azgın deve adamı düşürdü ve öldürdü" dediler. Efendimiz de (s.a.v),

'Evet! Sizin ağızlarınız da onun kanıyla doldu!' buyurdu." [160]

Bu sözüyle gülmelerinin doğru olmadığını anlatmak istedi.

Şaka, Vakarı Yok Eder

Hz. Ömer (r.a) şöyle demiştir: "Şaka yapan hafife alınır."

Muhammed b. Münkedir (rah) anlatır: 'Bana annem derdi ki: "Oğlum! Çocuklarla şakalaşma, onlar yanında saygınlığını yitirirsin."

Saîd b. Âs oğluna şöyle demiştir: "Ey oğlum! Şerefli kimseyle şakalaşma, sana kızar. Düşük kimseyle de şakalaşma, hakaret eder."

Ömer b. Abdülaziz (r.a) der ki: "Allah'tan korkun ve şaka yapmaktan sakının. Çünkü o, nefret doğurur ve insanı çirkin şeylere sürükler. Kur'an'dan bahsedin, Kur'an ehliyle oturun. Bu size ağır gelirse, geçmiş büyüklerin menkıbelerinden bahsedin."

---

[160] Abdullah b. Mübârek, *Zühd,*

Hz. Ömer (r.a) yanındakilere, "Şakaya niçin mizah denildiğini biliyor musunuz?" diye sordu; onlar,

"Hayır" dediler; Hz. Ömer (r.a),

"Sahibini haktan uzaklaştırdığı için" dedi.

Denildi ki: "Her şeyin bir tohumu vardır; düşmanlığın tohumu da yersiz şakadır."

"Şaka aklı giderir, dostluk bağını koparır."

Soru: Allah Resûlü ve onun ashabı zaman zaman şaka yaptıkları halde bu nasıl yasaklanır?

Cevap: Eğer sen de Allah Resûlü ve ashabı gibi şaka yapabilirsen bunda hiçbir sakınca yoktur. Şöyle ki:

Şaka yaparken doğruyu söyleyeceksin, kimseyi incitmeyeceksin, aşırıya kaçmayacaksın, her zaman değil ara sıra yapacaksın. Ancak insanın şakayı sanat haline getirmesi, devamlı yapması, aşırıya kaçması, sonra da, "Allah Resûlü de şaka yapardı" deyip onun sünnetine sarıldığını düşünmesi büyük bir hatadır.

Bu aynen, bütün gün zencilerin arasında gezip, oyunlarını seyredip, sonra da Allah Resûlü'nün de bir bayram günü Hz. Âişe'ye (r.ah) zencilerin oyunlarını seyretmesine izin vermesini delil olarak ileri süren kişinin durumuna benzer.

Böyle delil getirmek yanlıştır. Çünkü küçük günahlar, ısrar neticesinde büyük günaha dönüşür. Bazı mubahlar da ısrar sonucunda küçük günaha dönüşür. Bunlar unutulmamalıdır.

Ebû Hüreyre (r.a) anlatır: Sahâbeler, "Ey Allah'ın Resûlü! Sen bizimle şakalaşıyorsun" dediklerinde Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"Ben sizinle şakalaşsam da haktan başkasını söylemem" buyurdu.[161]

Atâ anlatır:

Adamın biri İbn Abbas'a (r.a),

"Allah Resûlü şaka yapar mıydı?" diye sordu; İbn Abbas (r.a),

"Evet yapardı" dedi. Adam,

"Onun şakası nasıldı?" dedi. İbn Abbas (r.a),

"Bir gün Allah Resûlü hanımlarından birine genişçe bir elbise giydirdi ve şöyle buyurdu:

"Onu giy, *(Allah'a)* ***hamdet ve eteklerini gelinin etekleri gibi sürü."***[162]

Enes (r.a) der ki: "Resûlullah (s.a.v), eşleriyle (beraberken) en çok şakalaşan biriydi."

Rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (s.a.v) çok tebessüm ederdi.

---

[161] Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid,* 9/17; Kâdî İyâz, *Şifâ,* 2/424; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 12/391.

[162] Taberânî ve İbn Asâkir'de şöyledir: Adamın biri İbn Abbas'a (r.a) sordu: "Allah Resûlü şaka yapar mıydı?" "Evet, az yapardı" dedi.

Allah Resûlü'nün Şakaları

Hasan-ı Basrî'den (rah) rivayet edilmiştir: "Yaşlı bir kadın [163] Allah Resûlü'nün yanına geldi ve Peygamber Efendimiz (s.a.v) ona,

'Yaşlı kadınlar cennete giremezler' buyurdu. Bunun üzerine kadın ağlamaya başlayınca, Peygamber Efendimiz (s.a.v) sözünün ne mânaya geldiğini şöyle açıkladı:

'Sen, o gün yaşlı olmayacaksın. Allah âyetinde, *'Gerçekten biz cennetlik kadınları güzel bir şekilde yeniden yarattık. Onları hep bâkire yaptık'* [164] buyurmaktadır."[165]

Zeyd b. Eslem (r.a) anlatır: Ümmü Eymen isminde bir kadın Resûl-i Ekrem'e (s.a.v) gelerek,

"Kocam sizi davet ediyor" dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"Senin kocan kim? Gözlerinde beyazlık olan kişi mi?" diye sordu. Kadın,

"Vallahi gözlerinde beyazlık yoktur" dedi. Resûlullah Efendimiz (s.a.v),

"Hayır! Kocanın gözlerinde beyazlık var" buyurdu. Kadın,

"Vallahi yoktur" dedi. Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v),

---

[163] Bu kadının Peygamber Efendimiz'in halası, Safiyye b. Abdülmuttalib (r.ah) olduğu söylenir (Zebîdî, *İthâf*, 9/225).

[164] Vâkıa 56/35-36.

[165] Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 14/199; Taberênî, *el-Evsat*, nr. 5545.

"Gözünde beyazlık olmayan hiçbir kimse yoktur" buyurdu.

Hz. Peygamber (s.a.v) bununla göz hastalığını değil, göz bebeğini çevreleyen beyazlığı kastetmiştir.

Başka bir kadın Resûlullah Efendimiz'e (s.a.v) gelerek,

"Ey Allah'ın Resûlü! Beni bir deveye bindir" dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"Hayır! Biz seni deve yavrusuna bindireceğiz" buyurdu. Kadın,

"Deve yavrusunu ne yapayım; o beni taşıyamaz" deyince. Resûlullah (s.a.v),

"Her deve başka bir devenin yavrusudur" buyurdu.[166]

Hz. Enes (r.a) anlatır:

Ebû Talha'nın (r.a), Ebû Umeyr adında bir oğlu vardı. Resûl-i Ekrem (s.a.v) onlara gelir ve,

"Ey Ebû Umeyr! Ne yapıyor senin Nuğayr?" diye sorardı.

Nuğayr, çocuğun oynadığı serçe yavrusu idi.

Allah Resûlü'nün Eşleriyle Şakalaşması

Hz. Âişe (r.ah) anlatır:

Allah Resûlü'yle beraber Bedir Savaşı'na çıktım. Bir ara bana,

[166] Ebû Davud, Edeb, 92; Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 57.

"Gel seninle yarışalım" buyurdu. Ben de fistanımı belime bağladım. Sonra bir çizgi çektik. İkimiz de onun üzerinde durduk ve yarışa başladık, Resûlullah (s.a.v) beni geçti ve,

"Bu, Zülmecâz'daki[167] müsabakanın karşılığıdır" buyurdu. Zülmecâz'daki hadise şöyle olmuştu:

Ben küçüktüm. Babam (Ebû Bekir), beni bir şey için gönderdi. Resûlullah (s.a.v),

"Onu bana ver" dedi. Ben de vermedim, koştum. O da peşimden koştu, ancak beni yakalayamadı. [168]

Yine Hz. Âişe (r.ah) anlatır:

Allah Resûlü benimle yarıştı, ben onu geçtim. Daha sonra tekrar yarıştık. Bu sefer kilo almıştım. Resûlullah (s.a.v) beni geçti ve,

"Bu, önceki yarışın karşılığıdır" buyurdu.

Yine Hz. Âişe (r.ah) der ki:

Bir gün Allah Resûlü (s.a.v) ile diğer eşi Sevde b. Zem'a benim yanımdaydılar. Bir bulamaç [169] pişirdim ve getirdim. Sevde'ye (r.ah),

"Bunu ye" dedim. Sevde,

"Onu sevmem" dedi. Ben,

"Vallahi ya yiyeceksin ya da bunu yüzüne sürerim" dedim. Sevde,

---

[167] Zülmecâz, Mekke'de bir yerin adıdır (Zebîdî, *İthâf,* 9/227).

[168] Zebîdî, *İthâf,* 9/227.

[169] Bu bulamaç, "harira" isminde, un ve sütle yapılan bir bulamaç çeşididir.

"Tadına bile bakmam" dedi. Ben de ondan elime aldım ve yüzüne sürdüm. Resûlullah da (s.a.v) aramızda oturuyordu. Kısas yapması için mübarek dizini ona siper etti. Bunun üzerine Sevde yemeğe uzanıp biraz aldı ve benim yüzüme sürdü. Allah Resûlü bize bakarak gülümsüyordu."

Rivayet edildiğine göre, Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî (r.a), kısa boylu ve (insanlar nazarında) çirkin yüzlüydü. Henüz örtünmeyi emreden âyet inmediğinden Âişe de (r.ah) oradaydı. Dahhâk (r.a), Resûlullah'ın (s.a.v) yanına geldi, müslüman oldu ve şöyle dedi:

"(Resûl-i Ekrem'e, Hz. Âişe'yi işaret ederek) Benim bundan daha güzel iki hanımım var. İstersen onlardan birini boşayayım, onunla evlen." Hz. Âişe de (r.ah) oturmuş dinliyordu. Adama,

"O mu daha güzel yoksa sen mi daha güzelsin?" diye sordu; adam,

"Hayır! Ben ondan daha güzel ve şerefliyim" deyince Resûl-i Ekrem (s.a.v), Âişe'nin (r.ah) sorusuna gülümsedi. Çünkü o adam kısa boylu ve (insanlar nazarında) çirkin yüzlüydü.

Alkame (r.a), Ebû Seleme'den (r.a) şöyle rivayet etmiştir:

"Allah Resûlü, torunu Hz. Hasan'a (r.a) dilini gösterirdi. Çocuk da dedesinin mübarek dilini görür, sevinir ve ona koşardı. O sırada Uyeyne b. Bedr el-Fezârî (r.a), Resûl-i Ekrem'e (s.a.v),

'Vallahi! Benim evli, yüzünde sakalları çıkmış bir oğlum var ve ben onu hiç öpmüş değilim' dedi. Efendimiz (s.a.v),

'Merhamet etmeyene merhamet olunmaz' buyurdu."[170]

Bu latifelerin çoğunun, kadınlara ve çocuklara yapıldığı nakledilmiştir. Resûlullah Efendimiz'in (s.a.v) bu latifeleri, kendi gönlü şakaya meyletmeksizin, onların nazik olan gönüllerini almak içindir.

Bir gün, gözü ağrıyan Suheyb (r.a) hurma yiyordu. Resûl-i Ekrem (s.a.v) ona,

"Gözün ağrıdığı halde hurma mı yiyorsun?" diye latife yaptı O da,

"Ağrımayan tarafla yiyorum ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) gülümsedi. Hadisi nakledenlerden biri,

"Azı dişleri görünecek kadar gülümsediğini gördüm" demiştir. [171]

Şu olay da rivayet edilmiştir:

Havvât b. Cübeyr, Mekke yolu üzerinde, Kâ'boğulları kabilesinden olan kadınların arasında oturuyordu. O sırada Allah Resûlü onu gördü ve,

---

[170] Diğer rivayet şöyledir: Ekrâ b. Hâbis, Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) Hz. Hasan'ı (r.a) öptüğünü gördü. Bunun üzerine, "Benim de on tane çocuğum var; ben onlardan hiçbirini öpmedim" dedi. Peygamber Efendimiz, ***"Merhamet etmeyene merhamet olunmaz"*** buyurdu (Müslim, Fezâil, 65).

[171] İbn Mâce, Tıb, 3.

"Ey Ebû Abdullah! Kadınların içinde ne işin var?" diye sordu; Havvât,

"Kaçan devemi tutmak için bana yular örüyorlar" dedi. Bundan sonrasını Havvât şöyle anlatır:

"Allah Resûlü bir işi için gitti ve dönüşte tekrar beni kadınların arasında görünce,

"Ey Ebû Abdullah! O senin deve inadı bırakmadı mı?" buyurdu. Ben sustum ve utandım. Bundan sonra her ne zaman Resûlullah'ı (s.a.v) görsem utancımdan saklanıyordum. Bir zaman sonra Medine'ye geldim. Bir gün mescidde namaz kılıyordum. Peygamber Efendimiz (s.a.v) beni gördü ve yanıma oturdu. Ben de namazı uzattım. Bunun üzerine bana,

'Uzatma! Ben seni bekliyorum" buyurdu. Selâm verince de,

"Ey Ebû Abdullah! Senin deve daha serkeşlik edip kaçmayı bırakmadı mı?' buyurdu. Sustum ve utandım. Ben bundan sonra da ondan saklanmaya devam ediyordum. Tâ ki yine bir gün Allah Resûlü, bir eşeğin üzerine binmiş ve iki ayağını yan taraftan uzatmış olduğu halde karşılaştım. Bana,

'Ey Ebû Abdullah! Senin deve hâlâ serkeşlik edip kaçmayı bırakmadı mı?' buyurdu. Ben de,

'Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, müslüman olduğumdan bu yana deve serkeşlik etmedi' dedim. Bunun üzerine Allah Resûlü,

'Allahüekber! Allahüekber! Allahım, Ebû Abdullah'ı hidayet et' diye dua etti. Bu olaydan sonra Havvât, gü-

zel bir müslüman oldu ve Allah (c.c) onu hidayet üzere tuttu.[172]

Medinelilerden Nuayman adında şakacı biri vardı. Medinede içki içer, bu yüzden Allah Resûlü'nün huzuruna getirilirdi. Efendimiz de (s.a.v) (dinî cezayı uygulamak için) pabuçlarıyla ona vururdu. Ashabına da pabuçlarıyla vurmalarını emrederdi. Bu içkiden dolayı huzura çokça getirilince sahâbelerden biri,

"Allah (c.c) sana lânet etsin" dedi. Bunu duyan Resûlullah Efendimiz (s.a.v),

"Öyle söyleme! Zira o, Allah ve Resûlü'nü sever" [173] buyurdu.

Bu zat (Nuayman), Medine'ye ne zaman turfanda gelse satın alır Allah Resûlü'nün yanına getirir ve şöyle derdi:

"Ey Allah'ın Resûlü! Bunu senin için aldım ve sana hediye ettim." Malın sahibi parasını istemeye gelince de adamı Resûlullah'ın (s.a.v) yanına getirir ve,

"Ey Allah'ın Resûlü! Adama malın ücretini verir misin?" derdi. Allah Resûlü,

"Sen onu bize hediye etmemiş miydin?" diye sorunca, Nuayman,

"Ey Allah'ın Resûlü! Onları senin yemeni arzu ediyordum, ama yanımda param da yoktu" derdi. Bunun

---

[172] Zebîdî, hadisi Taberanî'nin *el-Kebîr*'de ve Begavî'nin *Mu'cemü's-Sahâbe*'de naklettiğinden bahseder (bk. Zebîdî, *İthâf*, 9/230-231).

[173] Buhârî, Hudud, 5; Ebû Ya'lâ, *Müsned,* nr. 176.

üzerine Resûlullah (s.a.v) gülümser ve görevlendirdiği birine parayı vermesini emrederdi. [174]

Bu anlatılan türden şakalar devamlı değil de arada bir yapılabilir. Sürekli şaka yapmak kötülenmiş bir ahlâktır ve kalbi öldüren gülmeye sebep olur.

[174] İlk kısmı için bk. Begavî, *Şerhu's-Sünne*, nr. 2606; Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkât*, nr. 3625. Zebîdî, son kısmı Ebû Ya'lâ'nın rivayet ettiğini söyler (bk. Zebîdî, *İthâf*, 9/230).

ON BİRİNCİ ÂFET

ALAY ETMEK

Alay etmek haramdır, özellikle karşı tarafa eziyet ve sıkıntı verdiği zaman daha şiddetli haram olur. Bu konuda yüce Allah şöyle buyurur:

"Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın; belki de onlar, kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar; belki alay ettikleri kimseler kendilerinden daha hayırlıdır." [175]

Alayın mânası, karşısındaki insanla eğlenmek, onu küçük düşürmek, onun ayıp ve noksanlarına dikkat çekmektir. Bu bazan karşısındakinin yaptığı veya söylediği birtakım şeyleri anlatarak, bazan da işaret ve ima yolu ile yapılır. Bu iş, alaya alınanın huzurunda yapıldığında ona gıybet denmese de, sonuçta gıybet anlamı vardır.

[175] Hucurât 49/11.

Bu Konudaki Hadis ve Haberler

Hz. Âişe (r.ah) der ki: Birinin taklidini yapmıştım. Allah Resûlü beni şöyle uyardı:

"Vallahi! Bende şöyle şöyle haller varken başkasını taklit etmekten hoşlanmam." [176]

Yüce Allah şöyle buyurur:

"O cehennemlikler şöyle der: Vay halimize! Bu nasıl kitap! Küçük büyük hiçbir şey bırakmamış, hepsini sayıp dökmüş." [177]

İbn Abbas (r.a) der ki: "Bu âyette geçen küçük şeyden maksat, mümine alaylı gülmektir. Büyükten maksat da alaylı kahkaha atmaktır."

Bu söz gösteriyor ki, bir insana alaylı gülmek günah sayılır, bazan da büyük günaha dönüşür.

Abdullah b. Zem'a (r.a) anlatıyor: Bir gün Allah Resûlü hutbe okurken, birinin yellenmesinden dolayı gülüşenlere şöyle nasihat ediyordu:

"Sizler, kendinizin de yaptığınız bir şeye niçin gülüyorsunuz?" [178]

---

[176] Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 51; Ebû Davud, Edeb, 410; Ahmed, *Müsned*, 6/189; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 7786; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 285.

[177] Kehf 18/49.

[178] Buhârî, Tefsîr 91; Müslim, Cennet, 49; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 286.

Allah Resûlü diğer bir hadislerinde şöyle buyurmuştur:

"İnsanlarla alay edenlere cennetten bir kapı açılır ve ona 'gel gel' denir. O da *(karşılaştığı hadiselerin ve hesabın üzüntüsünden dolayı)* ***mahzun ve kederli olarak gelir. Cennetin kapısına vardığında, kapı yüzüne kapatılır. Sonra başka bir kapı açılır. Ona 'gel gel' denir. O da mahzun ve kederli olarak gelir. Cennetin kapısına vardığında, kapı yüzüne kapatılır. Bu hadise sürekli tekrar eder durur, öyle ki adama kapı açılır ve 'gel gel' denir; o artık gelmez*** *(Böylece kendisine dünyada yaptığı alaya karşılık uygun bir ceza verilmiş olur).***"** [179]

Muâz b. Cebel (r.a) rivayetine göre: Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Her kim, kardeşini tövbe ettiği bir kusurundan dolayı ayıplarsa, onu işlemedikçe ölmez." [180]

Bütün bu ayıplama ve alay etmelerde varılan nokta, başkasını hakir görme, onu hafife alma ve küçümsemedir.

Yüce Allah başkasını alaya alanları şöyle ikaz etmiştir:

"Belki de alaya alınan kimseler, o alay edenlerden daha hayırlıdır." [181]

---

[179] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 287.

[180] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 291; Tirmizî'de şöyledir: ***"Her kim, kardeşini kusurundan dolayı ayıplarsa, onu işlemedikçe ölmez"*** (Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 53).

[181] Hucurât 49/11.

Yani, alaya alınanı hor görme; belki o senden daha hayırlıdır denmek isteniyor.

Bu yasak, alaydan rahatsızlık duyanlar hakkındadır. Ancak kendisini maskaralık yapan ve bunun kendisine yapılmasından da hoşlanan kimseler hakkında alay, şaka hükmündedir. Şakanın da dinimizce hoş karşılanmayanı ve uygun görüleni yukarıda açıklandı. Asıl haram olan, küçümseyerek karşıdakine eziyet vermektir. Çünkü bu, hakir görme ve hafife almaktır.

Bir iki örnek verelim:

Bazan, karşısındaki düzgün bir şekilde cümle kuramadığı zaman, konuşmasına güler. Yazısına veya sanatına güler. Kısa boylu veya bir âzası eksik diye yaratılışına güler. Bütün bunlar, dinimizin yasakladığı alay kapsamına girer.

ON İKİNCİ ÂFET

SIRRI YAYMAK

Sırrı ifşa etmek de yasaklanmıştır. Çünkü bununla tanıdık ve dostlara eziyet edilmiş ve haklarına ihanet edilmiş olur. Bu konuda Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse biriyle bir şey konuşurken, kimse duydu mu acaba diye sağa sola bakarsa, bu konuşma onu dinleyen için bir emanet olur *(Onu gizlemelidir).***"** [182]

Bir hadisi de şöyledir: ***"Aranızda özel olarak konuşulan söz, korunması gereken bir emanettir."*** [183]

Hasan-ı Basrî (rah) der ki: "Kardeşinin sırrını anlatman, ona ihanettir." [184]

---

[182] Ebû Davud, Edeb, 37; Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 39; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr, 561; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr.405.

[183] Abdullah b. Mübârek, *Zühd,* s. 240, 241; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 406.

[184] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 407.

Rivayet edildiğine göre, Muâviye, (kardeşinin oğlu) Velîd b. Utbe'ye bir sır verdi. Sonra Velîd, babasına,

"Ey babacığım! Müminlerin emîri (Muâviye) bana bir sır verdi. Onu senden gizlediği bir şeyi başkasına açmaz sanırım, isterseniz size söyleyeyim" dedi. Babası,

"Onu bana bile söyleme! Her kim sırrı saklarsa onun için hayırlı olur; sırrı açan kimse zarar eder" dedi. Velîd,

"Bu durum, adamla oğlunun arasına da girer mi?" dedi. Babası,

"Hayır! Ancak senin, sırrı ifşa etmekle dilini küçük düşürmeni hoş görmüyorum" dedi. Velîd devamla şöyle anlatır:

Bunun üzerine Muâviye'nin yanına gidip başımdan geçenleri anlattım. Muâviye bana,

"Ey Velîd! Baban seni hata zilletine düşmekten kurtarmış" dedi. [185]

Sırrı yaymak hâinliktir. Zarar verme niteliği taşırsa haramdır. Zarar niteliği taşımıyorsa da düşük bir ahlâktır.

Sırrı saklamakla ilgili konuları "Sohbet Âdâbı" kitabında zikrettik. Bu konuya tekrar dönmeyeceğiz.

[185] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 410.

ON ÜÇÜNCÜ ÂFET

YALAN YERE SÖZ VERMEK

Dil, âdeta söz vermede yarışır. Sonra da nefis, genellikle o sözü yerine getirmeye yanaşmaz. Böylelikle sözünde durmamış olur. Bu ise münafıklığın alâmetlerindendir.

Yüce Allah şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Akitleri yerine getiriniz." [186]

Bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Söz vermek *(de karşıdaki insana vaad edilmiş)* ***bir ikram gibidir."*** [187]

Bunun için söz verince yerine getirmek gerekir.

---

[186] Mâide 5/1.

[187] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, nr. 1752; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 8/259; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 456.

Allah Resûlü şöyle buyurur:

"Söz, borç gibidir veya ondan daha önemli." [188]

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsmail'i (a.s) şöyle övmüştür:

"Gerçekten o, sözüne sadıktı." [189]

Anlatıldığına göre Hz. İsmail (a.s) ile bir arkadaşı bir yerde buluşmak üzere sözleştiler. Arkadaşı buluşma saatini unuttu. Hz. İsmail (a.s) onu tam yirmi iki gün bekledi.

Abdullah b. Ömer'in (r.a) vefat ânı yaklaşmıştı. Şöyle vasiyet etti:

"Kureyş'ten bir adam benim kızımı istemişti. Ben de ona söz verir gibi olmuştum. Vallahi! Bende münafıklığın üç alâmetinden biri bulunduğu halde Allah'ın huzuruna varmak istemem. Sizi şahit tutuyorum! Kızımı ona verdim."

Abdullah b. Ebü'l-Hansa anlatır:

Allah Resûlü'ne peygamberlik verilmeden önceydi. Kendisiyle alışveriş yapmıştım ve bir miktar borcum kalmıştı. Bir yerde ödemek üzere anlaştık. Ona getireceğime söz vermiştim. Ancak o gün ve ertesi gün borcumu götüreceğimi unuttum. Üçüncü gün gittim ki, Allah Resûlü hâlâ orada bekliyordu. Beni görünce,

---

[188] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 5682, 5683; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 4/166; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 457.

[189] Meryem 19/54.

"Ey genç! Bana zahmet verdin; üç gündür seni burada bekliyorum" buyurdu. [190]

İbrahim en-Nehaî'ye, "Biri birine söz veriyor, ancak diğeri gelmiyor. Sözünde duranın ne yapması lâzım?" diye sorduklarında şöyle demiştir:

"Onu, öbür namazın vakti girene kadar bekler. Gelmediyse gider; sorumluluk gelmeyene aittir."

Söz Verme Usulü

Allah Resûlü söz vereceği zaman (kesin ifade kullanmayıp), "muhtemelen, belki" ifadelerini kullanırdı. [191]

İbn Mesud (r.a), her söz verdiğinde mutlaka inşâllah derdi. En uygunu budur. Ancak "inşâllah" denmesinden söz vermek mânası anlaşılıyorsa, mazeret olmadıkça yerine getirmek gerekir. Şayet söz verirken, içinden tutmamaya niyetli ise bu münafıklık olur.

Ebû Hüreyre (r.a) der ki:

Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Üç huy vardır ki onlar kimde olursa, her ne kadar oruç da tutsa namaz da kılsa, müslüman olduğunu sansa da o münafıktır. Bunlar şunlardır:

- ***Konuştuğunda yalan söyler.***
- ***Söz verdiğinde sözünde durmaz.***

---

[190] Ebû Davud, Eedep, 90; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 460.
[191] Zebîdî, *İthâf*, 9/239.

• *Emanet edildiğinde hıyanet eder."* [192]

Abdullah b. Amr anlatır:

Allah Resûlü şöyle buyurdu:

"Dört haslet vardır ki bunlar kimde olursa, o münafıktır. Bunlardan biri kendisinde bulunan kimse ise, onu bırakıncaya kadar kedisinde münafıklıktan bir parça var demektir:

• *Konuştuğunda yalan söyler.*

• *Söz verdiğinde sözünde durmaz.*

• *Anlaşmayı bozar, karşı tarafa hainlik eder.*

• *Davalaştığında haddi aşar."* [193]

Bu tehditler, söz verip sözünde durma niyetinde olmayanlar ya da hiçbir özrü olmadığı halde sözünde durmayanlar içindir.

Buna rağmen, sözünde durma gayreti içinde olup, özürleri sebebiyle yerine getiremeyenler, görünüşte münafık gibi görünseler de hakikatte münafık olmazlar. Fakat yine de, münafık olmaktan kaçındığı gibi, öyle görünmekten de sakınmak lâzımdır. Önemli bir engel olmadıkça kendini mazur saymamalıdır.

Rivayet edildiğine göre Allah Resûlü, Ebü'l-Heysem b. Teyhan'a bir hizmetçi vereceğine söz verdi. Bir

[192] Buhârî ve Müslim'de şöyledir: *"Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler. Söz verdiğinde sözünde durmaz. Emanet edildiği zaman hıyanet eder"* (Buhârî, İmân, 24; Müslim, İmân, 107).

[193] Buhârî, İmân, 24; Müslim, İmân, 106; Tirmizî, İmân, 14.

ara Resûl-i Ekrem'e (s.a.v) üç esir getirildi. İkisini başkalarına verdi. Elinde biri kaldı. O sırada Hz. Fâtıma (r.ah), Resûlullah Efendimiz'in (s.a.v) yanına gelerek,

"El değirmeni çevirmekten elim tahriş oldu; bana bir hizmetçi versen" diye halini arzetti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v), Ebü'l-Heysem'e verdiği sözü hatırlayarak,

"Ebü'l-Heysem'e verdiğim söz ne olacak?" buyurdu.

Hz. Fâtıma (r.ah) zayıf elleriyle değirmen taşını döndürmek zorunda kalıyorsa da Allah Resûlü (s.a.v) daha önceden Ebü'l-Heysem'e söz verdiği için sözünü, kızı Fâtıma'ya (r.ah) tercih etti. [194]

Allah Resûlü oturmuş, Huneyn'de, Hevâzin kabilesinden elde ettikleri ganimetleri taksim ediyordu. O esnada adamın biri Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (s.a.v) başı ucunda durdu ve,

"Hani senin bana bir sözün vardı" dedi. Resûlullah (s.a.v),

"Doğru söyledin, dilediğini seç" buyurdu. Adam,

"Çobanlarıyla birlikte seksen koyun isterim" dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"Onlar senin oldu" buyurdu ve şöyle ekledi:

"Az bile istedin. Hz. Musa'ya, Hz. Yusuf'un kabrinin bulunduğu yeri gösteren kadın senden daha akıllı ve daha isabetli davrandı. Hz. Musa, kadının isteyeceği şeyde onu hakem bırakmıştı. O da,

[194] Tirmizî, Zühd, 39.

'Benim istediğim bana gençliğimi geri vermen ve seninle beraber cennete girmemdir' [195] ***demiştir."*** [196]

Anlatıldığına göre, insanlar seksen koyun isteyen adamın halini darbımesel yapmışlardır. Birinin cimriliğini anlatılırken, "O çobanıyla seksen koyun isteyenden daha cimridir" denmektedir.

Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurur:

"Bir kimse yerine getirme niyetiyle birine söz verse *(onu yerine getiremediği zaman)* ***sözünde durmamış sayılmaz."***

Başka bir rivayet şöyledir:

"Yerine getirme niyetiyle biri kardeşine söz verse, fakat sözünü yerine getirme imkânı bulamazsa ona bir günah yoktur." [197]

---

[195] *İthâf*'ta anlatıldığına göre. Sözü edilen kadın, Mısırlı yaşlı bir kadındır. Hz. Musa'ya (a.s) Hz. Yusuf'un (a.s) bedeninin bulunduğu yeri göstermiştir. Hz. Yusuf'un cesedi, mermerden bir sandık içinde, nil nehrinin dibindeydi. Hz. Musa, Hz. Yusuf'un cesedini sorduğunda çok zaman geçtiği için kimse yerini bilememişti. Halk yaşlı bir kadının bilme ihtimalinin olduğunu söyledi. Hz. Musa o kadını çağırdı ve ona sordu. O da, "Ben bunu biliyorum" dedi. Hz. Musa, "Onu bize söyle ne istersen iste" dedi. Kadın da, "Benim isteğim şu: Bana gençliğimi geri vermen ve seninle beraber cennete girmemdir" dedi. Bundan sonra o kadın Hz. Yusuf'un yerini haber verdi. Hz. Musa da gençleşmesi için kadına dua etti, kadın hemen gençleşti ve güzelleşti. Cennette beraber olması için de dua etti ve duası kabul edildi. Bundan sonra Hz. Musa belirtilen yerden Hz. Yusuf'un (a.s) bulunduğu mermer sandığı çıkardı ve Mescid-i Aksâ'ya getirip babalarının yanına defnetti (Zebidî, *İthâf,* 9/243.

[196] Zebîdî, *İthâf,* 9/244 (İbn Hibbân ve Hâkim rivayet etmişlerdir).

[197] Ebû Davud, Edeb, 90; Tirmizî, İmân, 14.

ON DÖRDÜNCÜ ÂFET

YALAN KONUŞMAK ve YALAN YERE YEMİN ETMEK

Yalan konuşmak günahların en büyüğü ve en çirkinidir.

İsmail b. Vasid anlatır:

Allah Resûlü'nün vefatından sonraydı. Ebû Bekir'in (r.a) bir hutbe verdiğini işittim, şöyle diyordu:

"Bir sene önce Resûlullah (s.a.v), şu bulunduğum yerde ayağa kalktı" dedi ve duygulanıp bir müddet ağladıktan sonra şöyle devam etti:

"Yalandan sakının; çünkü o kötü ahlâk ile beraberdir ve her ikisi de ateştedir." [198]

[198] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 724; İbn Mâce, Dua, 5; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 5535; Nesâî, *Amelü'l-Yevm vel-Leyle*, nr. 10719; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 444.

Ebû Ümâme, Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Yalan, münafıklığın kapılarından bir kapıdır." [199]

Hasan-ı Basrî (rah) der ki: "Gizli ve açıktan yapılan şeylerin, sözlerin ve işlerin, giriş ve çıkışların birbirine uymamasının münafıklıktan olduğu söylenir. Münafıklığın temeli ise yalan söylemektir."

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Konuştuğun konuda sana inanan bir kardeşine yalan söylemen büyük bir ihânettir." [200]

İbn Mesud (r.a), Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu anlatır:

"Kişi yalan söylemeye ve yalancılıkla uğraşmaya devam ederse Allah katında yalancılardan yazılır." [201]

Bir ara Allah Resûlü, koyun alışverişi yapan ve karşılıklı yeminleşen iki adamın yanından geçiyordu. Onlardan biri (satıcı), "Vallahi şu fiyattan daha aza inmem" diyor, diğeri de,

"Vallahi şundan daha fazlasını vermem" diyordu. Bu yeminleşmelere rağmen alıcının koyunu alıp gittiğini görünce Resûlullah (s.a.v),

---

[199] Harâitî, *Mesâviü'l-Ahlâk*, nr. 111; İbn Adî, *el-Kâmil*, 1/103 (Beyrut, 1997)

[200] Buhârî, *Edebü'l-Müfred, nr. 398*; Ebû Davud, Edeb, 71; Ahmed, *Müsned*, 4/182.

[201] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 386, Müslim, Birr ve's-Sıla, 105; Ahmed, *Müsned*, 1/384.

"Onlardan biri günahı ve yemin kefaretini yüklendi" buyurdu. [202]

Yine Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Yalan, rızkı azaltır." [203]

Diğer bir hadisinde,

"Tüccarlar fâcirdirler" buyurdu. Bunun üzerine sahâbeler,

"Ey Allah'ın Resûlü! Allah (c.c) alışverişi helâl kılmadı mı?" dediler. Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"Evet, helâl kıldı; ancak onlar *(içinde pek çoğu)* ***yemin ederek günaha girerler, konuştuklarında yalan söylerler"*** [204] buyurdu.

Diğer bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

"Üç sınıf insan vardır ki Allah Teâlâ kıyamet günü onlarla *(hoşnutlukla)* ***konuşmaz ve onlara*** *(rahmet nazarıyla)* ***bakmaz. Bunlar şunlardır:***

- ***Yaptığı iyiliği başa kakan.***
- ***Malını yalan yeminle satan.***
- ***Eteğini yerde sürüyerek kibir ve gururla gezen kimse."*** [205]

---

[202] Zebîdî, *İthâf,* 9/247.

[203] Zebîdî, *İthâf,* 9/247; Harâitî, *Mesâviü'l-Ahlâk,* nr. 117

[204] Ahmed, *Müsned,* 3/428, 444; Hâkim, *el-Müstedrek,* 2/6; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân,* nr. 4746.

[205] Müslim, İmân, 171; Ebû Davud, Libâs, 28; Tirmizî, Büyû', 5; İbn Hibbân, *es-Sahîh,* nr. 4907.

Allah Resûlü buyurdu ki:

"Biri, Allah adına yemin etse ve ona az da olsa yalan karıştırsa o yemin, kıyamete kadar kalbinde siyah leke olarak kalır." [206]

Ebû Zer (r.a) anlatır:

Allah Resûlü şöyle buyurdu:

"Üç sınıf insan vardır ki Allah onları sever; bunlar,

1. *Bir grup/ordu içerisinde bulunup da, öldürülünceye ya da Allah ona ve arkadaşlarına zafer ihsan edinceye kadar göğsünü gerenler.*

2. *Kendisine eziyet eden kötü bir komşusu olup ölünceye ya da başka yere taşınıncaya kadar onun eziyetine sabredenler.*

3. *Bir yolculukta ya da askerî bir seferde bulunanlar geceleyin uzun süre yol alırlar; dinlenmek için hayvanlarından inip bir yerde konaklarlar. Bu durumda (arkadaşları uyuduğu halde) bir köşeye çekilip de (ortalık aydınlanıncaya kadar) namaz kılıp sonra da yolculuk için arkadaşlarını uyandıranlardır.*

Allah şu üç grup insana ise buğzeder:

1. *Çok yemin eden tüccar ya da yeminle alışveriş yapan.* [207]

2. *Kibirli fakir.*

---

[206] Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/296; Müttakî-i Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 46368.

[207] Doğru sözlü olup da az yemin eden kişi kötülenmemiştir (Zebîdî, *İthâf*, 9/250).

3. *Yaptığı iyiliği başa kakan cimri."* [208]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurur:

"İnsanları güldürmek için yalan şeyler konuşan kişiye yazıklar olsun! Yazıklar olsun ona! Yazıklar olsun ona!" [209]

Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"(Rüyamda) şöyle gördüm: Yanıma bir adam geldi. Bana,

'Kalk' dedi. Ben de onunla beraber kalktım. İki adamla karşılaştım. Biri ayakta duruyor, diğeri oturuyordu. Ayakta duranın elinde demirden mahmuz vardı. Onu, oturanın bir yanağına geçirip omuz başına kadar çektiriyordu. Sonra diğer yanağına geçirip onu da omuz başına kadar çektiriyordu. Bu sefer diğer taraf eski haline dönüyor, iyileşiyordu. Beni kaldırana,

'Bu nedir?' diye sordum. Cevaben,

'Bu, çok yalan konuşandır. Kıyamete kadar kabrinde böyle azap olunacak' dedi." [210]

Abdullah b. Cerad (r.a) anlatır: Allah Resûlü'ne,

'Ey Allah'ın Resûlü! Mümin zina eder mi?' diye sordum. Cevaben,

"Bu bazan oluyor" buyurdu.

"Ey Allah'ın Resûlü! Mümin yalan söyler mi? diye sordum. Cevaben,

---

[208] Ahmed, *Müsned,* 5/151.

[209] Ebû Davud, Edeb, 88; Tirmizî, Zühd, 10.

[210] Buhârî, Ta'bîr, 48.

"Hayır!" dedikten sonra şu âyeti okudu:

"Allah'ın âyetlerine inanmayanlar ancak yalan uydururlar. İşte onlar yalancıların ta kendileridir." [211]

Ebû Saîd el-Hudri (r.a) der ki: Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle dua ettiğini işittim:

"Allahım! Kalbimi nifaktan, edep yerimi zinadan, dilimi yalandan temizle." [212]

Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Üç grup insan vardır ki, Allah onlarla konuşmaz, onlara *(rahmet nazarıyla)* ***bakmaz ve onları temizlemez. Onlar için can yakıcı bir azap vardır. Bu üç grup şunlardır:***

1. ***Zina eden ihtiyar.***
2. ***Yalan söyleyen hükümdar.***
3. ***Kibirlenen fakir."*** [213]

Abdullah b. Âmir (r.a) anlatıyor: Ben küçükken, Allah Resûlü bize gelmişti. Ben oyun oynamak için çıkmıştım. Bir ara annem,

"Ey Abdullah gel, sana bir şey vereceğim" diye beni çağırdı. Bunun üzerine Allah Resûlü anneme,

"Ona ne verecektin?" diye sordu. Annem de,

"Hurma" deyice Peygamber Efendimiz (s.a.v),

---

[211] Nahl 16/105.
Hadis için bk. Harâitî, *Mesâviü'l-Ahlâk,* nr. 132; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 5/168; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 477 (Aynı konuda biraz değişik rivayet).

[212] Harâitî, *Mesâviü'l-Ahlâk,* nr. 134; Hatîb, *Târîhu Bağdat*, 5/268.

[213] Müslim, İmân, 172; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10/84; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân,* 8/161; Begavî, *Şerhu's-Sünne*, nr. 3591.

"Eğer dediğini vermeyecek olsaydın senin için yalan yazılırdı" buyurdu. [214]

Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Allah bana şu çakıl taşları kadarınca nimet verecek olsa, onları aranızda bölüştürürdüm de beni ne cimri ne yalancı ve ne de korkak bulurdunuz." [215]

Allah Resûlü bir yere yaslanmış olduğu halde şöyle buyurdu:

"Size günahların en büyüğünü haber vereyim mi? Bunlar, Allah'a şirk koşmak, anne babaya isyan etmektir." Bunu söyledikten sonra yasladığı yerden doğrulup oturdu [216] ve,

"İyi dinleyin! Bir de yalan sözdür" buyurdu. [217]

İbn Ömer (r.a) şöyle der:

Allah Resûlü buyurdu ki:

"Bir kul yalan söylediğinde o yalanın yaydığı pis kokudan dolayı melek kendisinden bir mil [218] ***uzaklaşır."*** [219]

---

[214] Ebû Davud, Edeb, 88; Harâitî, *Mekârimü'l-Ahlâk*, 140; Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, nr. 4822.

[215] Harâitî, *Mesâviü'l-Ahlâk*, nr. 144.

[216] Burada Allah Resûlü'nün doğrulması, söyleyeceğinin ne derece önemli olduğunu göstermek içindir (Zebîdî, *İthâf*, 9/254).

[217] Müslim, İmân, 143; Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 4.

[218] Mil: Eski bir uzunluk birimidir. Bölgelere göre değişkenlik gösterir. İngiliz deniz mili 1852 m., kara mili 1609 metredir, *Osmanlıca Türkçe Büyük Lugat*, Türdav; *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu).

[219] Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 46; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 480.

Hz. Enes (r.a), Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Şu altı şeyi yapmaya Söz verin ben de sizin cennete gireceğinize kefil olayım." Sahâbeler,

"Onlar nelerdir?" diye sordular. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

1. ***Sizden biri konuştuğunda yalan söylemesin.***
2. ***Söz verdiği zaman yerine getirsin.***
3. ***Emanet edildiği zaman hıyanet etmesin.***
4. ***Gözleriyle harama bakmaktan sakınsın.***
5. ***Edep yerini muhafaza etsin.***
6. ***Ellerini harama uzatmasın."*** [220]

Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz şeytanın *(insanın gözüne süreceği)* ***sürmesi, ağzına çalacağı tatlısı ve burnuna çektireceği enfiyesi vardır. Onun tatlısı yalan, enfiyesi gazap, sürmesi ise uykudur."*** [221]

Hz. Ömer (r.a) bir hutbesinde demiştir ki: [222]

"Benim size hutbe okuduğum gibi, Allah Resûlü de bir gün aramızda hutbe okudu ve şöyle buyurdu:

---

[220] Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/359; Harâitî, *Mekârimü'l-Ahlâk*, 30; İbn Adî, *el-Kâmil*, 3/1192; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 447.

[221] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 6/336; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 4819; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 2/262; 5/96.

[222] Hz. Ömer bu hutbeyi Şam'a gittiğinde okumuştur. bk. Zebîdî, *İthâf*, 9/256.

"Benim ashabıma ve onlardan sonra gelenlere (tâbiîne) güzel davranın. Daha sonra ise yalan yaygınlaşır; öyle olur ki yemin etmesi istenmediği halde kişi yemin eder, kendisinden şahitliği istenmediği halde şahitlik eder." [223]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Yalan olduğunu bildiği halde, benim adıma hadis nakleden kimse yalancılardan biridir." [224]

Bir hadisinde de şöyle buyurmuştur:

"Her kim, haksız olarak bir müslümanın malını almak için yalan yere yemin ederse, Allahın gazabına uğramış olarak huzuruna getirilir." [225]

Allah Resûlü, şahitlik eden birinin yalan söylediğini tesbit etmiş ve adamın şahitliğini kabul etmemiştir. [226]

Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Her haslet müminde olabilir, ancak hıyanet ve yalan asla olmaz." [227]

Hz Âişe (r.ah) şöyle anlatır:

Resûlullah'ın (s.a.v) ashabı, yalandan daha kötü bir ahlâk düşünmezlerdi. Allah Resûlü, sahâbelerden bi-

[223] Tirmizî, Fiten, 7; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, nr. 9225.

[224] Tirmizî, İlim; 9; İbn Mâce, Mukaddime, 5; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 8631; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 538.

[225] Buhârî, Müsâkât, 5; Müslim, İmân, 220; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 5084.

[226] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 490.

[227] Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10/197; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 475.

rinin yalan söylediğini anlayınca, tövbe ettiğini bilmedikçe, bunun sıkıntısı Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) içinden çıkmazdı, yüzünden belli olurdu." [228]

Hz. Musa (a.s), "Yâ rabbi! Kulların içinde en hayırlı ameli işleyenler kimlerdir?" diye sorunca, yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Dili yalan söylemeyen, kalbi günah peşinde olmayan ve zina etmeyendir."

Hz. Lokman (a.s) oğluna şu nasihati yapmıştır: "Ey oğlum! Yalandan sakın. Yalan önce serçe eti gibi tatlıdır, fakat çok geçmeden sahibi onu terketmek zorunda kalır." [229]

Resûl-i Ekrem (s.a.v), doğruluğu şöyle övmüştür:

"Şu dört huy sende olduğu müddetçe, dünyada ne kaybetsen sana zarar vermez:

- ***Doğru konuşmak.***
- ***Emaneti korumak.***
- ***Güzel ahlâk.***
- ***Haram maldan el çekmek."*** [230]

Allah Resûlü'nün vefatından sonra Ebû Bekir-i Sıddîk (r.a), bir hutbesinde şöyle demiştir:

---

[228] Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 46; Ahmed, *Müsned*, 6/152; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 1/142; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 479.

[229] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 542.

[230] Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 4801; Ahmed, *Müsned*, 2/177; Hâkim. *el-Müstedrek*, 4/314; Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkât*, nr. 5222.

"Benim burada size hutbe okuduğum gibi, bir yıl önce Resûlullah (s.a.v) kalktı ve şöyle buyurdu (bunu söylerken Hz. Ebû Bekir (r.a) duygulanıp ağladı):

"Doğruluktan ayrılmayın. Doğruluk iyilikle beraberdir ve ikisi de cennettedir." [231]

Muâz b. Cebel (r.a) der ki:

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bana şöyle nasihatte bulundu:

"Sana şunları öğütlerim: Allah'tan kork. Doğru sözlü ol. Emaneti yerine getir. Sözünde dur. Selâmı yay. Mütevazi ol." [232]

Büyüklerin Yalan Hakkında Söyledikleri

Hz. Ali (r.a) şöyle demiştir: "Allah (c.c) katında hataların en büyüğü, yalan konuşmaktır. Pişmanlığın en kötüsü de kıyamet günündeki pişmanlıktır."

Ömer b. Abdülaziz (rah) şöyle demiştir: "Kendi başıma işimi görmeye başladığım yaştan beri (kendimi bildim bileli) hiç yalan söylemedim." [233]

Hz. Ömer (r.a) der ki: "Sizinle tanışmadan önce içinizde adı en güzel olan dikkatimizi çeker ve adından dolayı muhabbet duyarız. Tanışıp sizi görünce içinizde ta-

---

[231] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 724; İbn Mâce, Dua, 5; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 5535; Nesâî, *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*, nr. 10719; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 444

[232] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 1/304.

[233] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 486.

vırları en güzel olana muhabbetimiz yönelir. Sizi deneyip tecrübe ettikten sonra ise muhabbetimiz, en doğru sözlü olana ve emanete en iyi sahip çıkanadır." [234]

Meymûn b. Ebû Şeybe anlatır: Bir kitap yazmak için oturmuştum. Bir kelimeyle karşılaştım. Eğer onu yazarsam kitabı süslemiş, fakat yalan söylemiş olurdum. Bunun üzerine onu yazmamaya karar verdim. Bundan sonra evin bir tarafından şu âyetin okunduğunu işittim:

"Allah, iman edenleri, dünya hayatında ve âhirette kalbe yerleşmiş sabit söz *(kelime-i tevhid)* ***üzere sabit tutar."*** [235]

Şa'bî (rah) demiştir ki: "Yalancı ile cimriden hangisinin cehennemde daha derine atılacağını bilmiyorum." [236]

İbn Semmâk (rah) şöyle der: "Yalanı, sevap kazanmayı düşünerek değil her şeyden önce insanlık şerefine sığmadığı için terkettim."

Halid b. Sabîh'e (rah), "Tek bir yalanı sebebiyle insana günahkâr denir mi?" diye sorduklarında, "evet" cevabını vermiştir.

Mâlik b. Dînâr (k.s), bazı kitaplarda şunları okuduğunu anlatmıştır: "Her konuşanın konuştuğu, yaptığı ile karşılaştırılır. Eğer ameli sözüne uygun çıkarsa tasdik edilir. Uygun çıkmazsa onun dudakları ateşten makas-

[234] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 487.

[235] İbrahim 14/27.

[236] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 543.

larla kesilir. Her kesilişte yeniden biter (ve bu azap böylece devam eder)." [237]

Bu zat yine şöyle der: "Doğruluk ile yalan, biri diğerini çıkarıncaya kadar, kalpte boğuşurlar." [238]

Ömer b. Abdülaziz (rah), Velîd b. Abdülmelik ile bir şey konuşuyordu. Bir ara Velîd, Ömer b. Abdülaziz'e,

"Yalan söyledin" dedi. Bunun üzerine Ömer,

"Vallahi! Yalanın sahibini küçük düşürdüğünü bildiğimden beri yalan söylemiş değilim" dedi. [239]

Yalana İzin Verilen Yerler

Şunu iyi bil ki, yalan, bizâtihi kendisinden değil, muhataba ya da başkasına zarar verdiği için haram kılınmıştır. Yalanın en az derecesi, haber verenin kendisi de öyle olduğuna inanarak bir şeyi olduğundan farklı aktarmasıdır. Böylelikle o şey hakkında bilgisiz sayılır. Bazan bu durumda başkası zarar görebilir. Bazan da bilmemekte fayda vardır. Bu faydayı temin ettiği zaman böyle yalana izin verilir, hatta kimi zaman da gerekli olur.

Meymûn b. Mihrân[240] der ki: "Yalan bazı durumlarda hayırlıdır, şöyle ki: Bir adam birini öldürmek için peşinden kılıçla koşsa, kaçan da bir eve saklansa. Kovalayan gelip sana, "Falancayı gördün mü?" dese ne diye-

---

[237] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 501.

[238] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2/360; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 516.

[239] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 529.

[240] Bu zat Ömer b. Abdülaziz'in kâtibidir (Zebîdî, *İthâf*, 9/266).

ceksin? "Hayır, görmedim" demez misin? Bu durumda yalan söylemek gerekli olur.

Deriz ki: Konuşmak, insanın amacına ulaşması için bir vesiledir. Güzel bir maksada, doğru söyleyerek de yalan söyleyerek de ulaşılabiliyorsa, ona yalan söyleyerek ulaşmak haramdır. Eğer bu güzel maksada ancak yalan söyleyerek ulaşmak mümkünse, bu durumda yalan söylemek mubahtır. Şayet ulaşılmak istenen güzel şey mubah ise, yalan mubah olur; vâcipse vâcip olur.

Meselâ, bir müslümanın kanını ve canını korumak vâciptir. Böyle bir hedef için yalan söylemek vâciptir. Buna göre, doğru söylendiği takdirde zalimden kaçan bir müslümanın kanı akıtılacaksa bu durumda yalan söylemek vâciptir.

Savaşı amacına ulaştırmak, iki kişinin arasını düzeltmek, kendisine karşı kusur işlenen birinin gönlünü kazanmak gibi hedeflere ancak yalanla ulaşılıyorsa, bu durumda yalan söylemek mubahtır. Fakat buna rağmen mümkün olduğu kadar ondan kaçınmak daha uygundur. Çünkü insan, yalanın kapısını bir defa araladığı zaman gerekmeyen yerlerde de yalanı âdet edinmesinden ve zaruret miktarını aşmasından korkulur.

Esasen yalan haramdır, ancak zaruret olunca izin verilir.

Ümmü Gülsüm (r.ah) şöyle der: "Allah Resûlü yalana ancak şu üç yerde izin veriyordu. İki kişinin arasını düzeltmek için, savaşta, kocanın hanımına, hanımın da kocasına karşı (gönlünü yapmak için)." [241]

[241] Ebû Davud, Edeb, 50; Ahmed, *Müsned*, 6/404.

Yine Ümmü Gülsüm (r.ah), Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"İki kişinin arasını düzeltmek ya da bir hayrı artırmak için yalan söyleyen kimse, yalancı değildir." [242]

Esmâ b. Yezîd (r.a), Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu anlatır:

"Her yalan, insan için günah olarak yazılır, ancak iki müslümanın arasını düzeltmek için söylenen yalan bunun dışındadır." [243]

Ebû Kâhil (r.a) anlatır: Resûlullah'ın (s.a.v) sahâbelerinden iki kişinin arasında dargınlık olmuştu. Ben onlardan birine rastladığımda,

"Falanca ile aranda ne var? Ben onun, senden övgüyle bahsettiğini duydum" dedim. Sonra diğerine rastladığımda aynısını söyledim, sonuçta ikisi barıştılar. Sonra ben,

"İki kişinin arasını düzelttim, ama kendimi (yalan söylemekle) helâk ettim" dedim. Bu durumu Resûlullah'a (s.a.v) haber verince şöyle buyurdu:

"Ey Ebû Kâhil! *(Yalanla dahi olsa)* ***insanların arasını düzelt."*** [244]

Atâ b. Yesâr şöyle demiştir: Adamın biri Allah Resûlü'ne,

---

[242] Buhârî, Sulh, 2; Müslim, Birr, 101; Ebû Davud, Edeb, 50; Ahmed, *Müsned*, 6/403.

[243] Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 26; Ahmed, *Müsned*, 6/454.

[244] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 18/361.

"Aileme yalan söyleyebilir miyim?" diye sordu. Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"Yalanda hayır yoktur" buyurunca, adam,

"Ben (gönlü olsun diye) hanımıma yalan söylüyor ve vaadlerde bulunuyorum" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v),

"Bunda senin için bir günah yoktur" buyurdu. [245]

Rivayet edildiğine göre, Hz. Ömer'in (r.a) halifeliği zamanında, İbn-ü Ebû Uzre ed-Düelî'nin hanımları, ona birtakım maddî menfaatler vermek sûretiyle kendilerinin boşanmalarını sağlarlardı.[246] Bu yüzden, insanlar arasında Düelî'yi üzen dedikodular yayılmış, bunlar onun kulağına kadar gelmişti. Bunun üzerine Düelî, Abdullah b. Erkam'ı evine götürdü. Sonra hanımını çağırdı ve ona,

"Allah aşkına söyle; bana kin duyuyor musun?" diye sordu. Kadın,

"Allah'ın ismiyle sorma" dedi. Düelî tekrar,

"Allah aşkına söyle" dedi. Kadın,

"Evet (seni sevmiyorum)" dedi. Bunun üzerine Düelî, İbn Erkam'a,

"Duyuyor musun?" dedi. Daha sonra ikisi beraber Hz. Ömer'in (r.a) yanına vardılar. Düelî söze şöyle girdi:

---

[245] İbn Abdülber, *Temhid*, 6/247.

[246] Bu anlatılana fıkıh ilminde hul' denir. Şöyle ki: Boşama yetkisi erkeğin elindedir. Kadın bir sebepten dolayı kocasından ayrılmak istediğinde ona, "Ben sana şu kadar para ve mal vereyim, beni boşa" diye teklif eder; adam kabul ederse mal karşılığı hanımını boşayabilir. Buna hul' denir.

"(Yâ Ömer!) Benim, hanımlarıma zulmettiğimi ve onlardan maddî menfaat alarak boşadığımı söylüyorsunuz. İbn Erkam'a sor" dedi. Hz. Ömer (r.a), İbn Erkam'a sordu. O da (kadınların onu istemediğini) haber verdi.

Hz. Ömer (r.a), Düelî'nin hanımına haber gönderip çağırttı. Kadın, hâlâsıyla beraber geldi. Ona,

"Kocana kin beslediğini, onu sevmediğini söyleyen sen misin?" diye sordu. Kadın,

"Allah'a yönelip, O'na ilk önce ben tövbe ediyorum. Kocam bana yemin ettirdi ben de yalan söyleyip günaha girmekten korktum. Ey müminlerin emîri! Gerektiğinde yuvanın hayrı için yalan söyleyebilir miydim?" dedi. Hz. Ömer,

"Evet! Yalan söyle. Eğer siz kadınlardan biri kocasını sevmezse, bunu ona söylemesin. Sevgi üzerine kurulan yuvalar pek azdır. Ancak insanlar, İslâm'ın hükmü ve soylarının hatırı sayesinde yuvayı devam ettirirler" buyurdu.

Nevvâs b. Sem'an el-Kilâbî (r.a), Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Bu ne hal! Kelebeğin ateşe atıldığı gibi hiç çekinmeden yalana atılıyorsunuz. Hiç şüphesiz her yalan, insana günah olarak yazılır; ancak şu durumlar bunun dışındadır:

1. *Kişinin savaşta yalan söylemesi; çünkü savaş bir hile ve tuzak işidir.*

2. *Birbirine dargın iki kişinin arasını düzeltmek için yalan söylemek.*

3. *Hanımını razı etmek* *(gönlünü almak)* ***için yalan söylemek."*** [247]

Sevbân (r.a) şöyle der: "Her yalan günahtır, ancak bir müslümana fayda veren ya da ondan bir zararı kaldıran yalan günah değildir."

Hz. Ali (r.a) der ki: "Size Resûlullah'tan (s.a.v) bir hadis aktardığım zaman, gökten düşmeyi yalan söylemeye tercih ederim. Harp konusunda ise durum farklıdır; harp bir tuzaktır (onda yalan söylenebilir)."

Görüldüğü üzere bu üç yerde yalan söylemenin câiz olduğu açıktır. Bu üçünün dışında olup bunlara benzeyen durumlarda ise, kendi ya da başkası adına dinen geçerli bir maksat olması şartıyla yalan câizdir.

Bir zalim, birini yakalayıp malını sorsa, malım yok diye inkâr edebilir. Yâ da kişi kendi ile Rabb'i arasındaki haklardan olarak işlediği suçtan dolayı sultan onu yakalasa, "Zina etmedim, içki içmedim" diye inkâr edebilir.

Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Her kim şu çirkin şeylerden *(günahlardan)* ***birini yaparsa, Allah kendisini gizlemişse, o da bu örtüyle günahını gizlesin."*** [248]

Buradaki hikmet şudur: İşlenen kötülüğün ilân edilmesi de onu yapmak gibi bir suçtur. Kişi yalanla bile ol-

[247] Ahmed, *Müsned*, 6/403, 454, 455; ayrıca bk. Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 26; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 6276; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 502.

[248] Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/244; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 8/330; Süyûtî, *el-Câmiu's-Sagîr*, nr. 175.

sa, kanını, zulümle alınmak istenen malını ve ırzını koruma hakkına sahiptir.

Başkasının şeref ve namusunu koruma konusunda, kendisine kardeşinin gizli bir halinden sorulduğu zaman haberi olmadığını söyleyip inkâr edebilir.

İki kişinin arasını düzeltmek için yalan söyleyebilir.

Bir de eşlerinin arasında huzuru sağlamak için her birine, (en çok seni seviyorum gibi) en sevgili eşinin o olduğunu söyleyebilir. Hanım, kocasından gücü yetmeyecek şeyler istiyorsa, gönlünü hoş tutmak için onu o an kabul edebilir.

Bazan birinden özür dilerken de yalan söylenebilir. Eğer karşı taraf ancak kusuru yapmadığını söylemekle veya aşırı derecede muhabbet göstermekle memnun olacaksa, bu durdumda yalan söylenebilir (Meselâ, o işi ben yapmadım, seni çok seviyorum gibi).

Aslında yalan sakıncalı bir iştir; ancak bu saydığımız yerlerde doğruyu söylediğimizde de birçok sakınca ortaya çıkmaktadır. Bu durumda doğru ve yalan söylemenin sonuçları adalet terazisinde önce tartmalı. Doğruyu söylemenin meydana getireceği zarar daha büyükse yalan söylenebilir. Şayet, doğruyu söylediği takdirde ulaşacağı fayda, yalan söylemesinden daha iyi ise bu durumda doğruyu söylemek zaruridir.

Bazan da doğru ve yalan söylemenin sonuçları fayda bakımından aynı olur. Bu durumda doğruya meyletmek daha uygundur. Çünkü mühim bir ihtiyaç ya da zaruret için yalana izin verilmiştir. Yalana ihtiyaç olup olmadığına tereddüt edildiğinde ise yalanı tercih etmemelidir; çünkü yalanın aslı haramdır.

Yalanın sonuçlarını tam olarak hesaplayabilmek, doğru ya da yalan söylemenin yol açacağı neticeleri farketmek kapalı ve zor olduğu için mümkün olduğunca yalandan sakınmalıdır. Bundan dolayı şöyle denilmiştir:

İhtiyaç şahsın kendisiyle alâkalıysa, uygun olan yalanı terketmektir. Ancak durum başkası ile ilgili ise, yalana müsaade edilerek onun hakkının çiğnenmesine ve zarara uğratılmasına engel olunmuştur.

İnsanların söyledikleri yalanlar genelde kendi menfaatleri içindir. Meselâ, çokları mal ve itibarını artırmak amacıyla yalan söyler. Yine elde etmemesi onu dinen hiçbir şekilde zarara uğratmayacağı halde gereksiz birtakım şeylere ulaşmak için yalan söyler. Hatta kadın, diğer kumalarına karşı sadece övünmek için kocasının kendisini ne kadar çok sevdiği hususunda yalanlar uydurur. Bütün bunlar haramdır.

Esmâ (r.ah) anlatır:

Bir kadının Allah Resûlü'ne şöyle sorduğunu duydum:

"Benim bir kumam var. Onu üzmek için eşimin bana yapmadığı birtakım şeylerle övünüyorum. Bundan dolayı bana bir günah var mı?" Resûl-i Ekrem (s.a.v),

"Bir şey verilmediği halde kendisini doymuş gösteren kimse iki kere yalan söylemiş olur" [249] buyurdu.

Bir başka hadis ise şöyledir:

"Kendisine bir şey yedirilmediği halde yedim diyen, onun olmayan bir şey için 'benimdir' diyen, verilmediği

[249] Müslim, Libâs, 127; Ebû Davud, Edeb, 91; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* nr. 15745.

halde 'verildi' diyen kişi kıyamet gününde iki çeşit yalandan hesaba çekilir." [250]

Bir âlimin, söylediğinin hakikatini bilmeden fetva vermesi ve kaynaksız, dayanaksız hadis rivayet etmesi de yalan kapsamına girer. Çünkü onun maksadı, kendi nefsinin faziletini ilân etmektir. Böylece 'bilmiyorum' demekten çekinir. Bu da haramdır.

Çocukları Eğitime Özendirmek İçin Yalan Söylemek

Kendisine yalan söyleyerek gönlünü alma konusunda çocuklar da kadınlar gibidir. Şayet çocuk, okumaya ancak birtakım yalan vaadler ve korkutmalarla teşvik oluyorsa, bu durumda yalan söylemeye izin verilmiştir.

Her Yalan Kaydedilmektedir

Evet, rivayet ettiğimiz haberlere göre, her yalan melekler tarafından kayda geçer. Mubah olanlar da kayda geçer, hesabı görülür ve o yalandaki niyetinin doğruluğu, sahihliği araştırılır; sonra affedilir. Çünkü yalan, ıslah maksadıyla câiz görülmüştü. Ancak bu hususta dikkatli olmak gereklidir; ona pek çok aldatmaca karışabilir. Bazan kişiyi yalana sevkeden şey, kişisel hisler ve hiç gereksiz maksatlar olur ve bu kimse görünüşte yalanına arabuluculuk süsü verir. Bunun tesbiti için kayda geçmektedir.

Her yalan söyleyen kişi, onu yalana sevkeden şeyin doğruyu söylemesinden daha mühim olup olmadığı-

[250] Zebîdî, *İthâf*, 9/274.

nı araştırmakla yükümlüdür. Bunu ayırt etmek çok güçtür. En sağlamı yalanı terketmektir. Ancak, kan dökmek isteyen ya da herhangi bir günaha giden kişiyi yolundan çevirmek için söylenen yalan bunun dışındadır. Çünkü bunda bir mecburiyet vardır.

İbadete Teşvik ve Günahtan Sakındırmak İçin Hadis Uydurmak Câiz midir?

Bazıları, faziletli amellere teşvik ve günahtan şiddetle sakındırmak için hadis uydurulmasının câiz olduğunu zanneder. Bu kimseler kendi itikadlarınca güzel bir iş yaptıklarını söylerler. Bu büyük bir hatadır. Bu konuda Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kim, bilerek benim adıma yalan uydurursa, ateşteki yerine hazırlansın." [251]

Yalan zarurette söylenir. Burada ise zaruret yoktur. Çünkü doğrular, yalana ihtiyaç kalmayacak kadar çoktur. Âyet ve hadislerde bize sahih yolla nakledilen haberler, yalana ihtiyaç bırakmayacak kadar yeterlidir.

Şayet biri, "Âyet ve hadisler tekrar suretiyle çok defa dinlenmiştir. Bundan dolayı etkisi az oluyor. Yeni bir şeyin ise daha çoktur" derse, ona şöyle cevap veririz:

"Bu büyük bir cahilliktir. Burada, Allah ve Resûlü adına yalan uydurmanın vebalini karşılayacak bir maksat ve fayda yoktur. Buna kapı aralamak, dini, içinden çı-

[251] Buhârî, İlim, 38; Müslim, Zühd, 72; Ebû Davud, İlim, 4; Tirmizî, Fiten, 70; İbn Mâce, Mukaddime, 4; Dârimî, Mukadimme, 25; Ahmed, *Müsned*, 2/47, 83.

kılmaz bir hale sokar ve meydana getirdiği zarar, hayrını asla karşılamaz. Allah Resûlü adına yalan uydurmak hiçbir şeyle karşılanamayan büyük günahlardandır.

Cenâb-ı Allah'tan bizi ve bütün müminleri bağışlamasını dileriz.

Târiz ile (Kapalı ve Kinâyeli Sözlerle) Yalandan Kaçınmak

Geçmiş büyüklerden şöyle nakledilir: "Târiz (kapalı ve kinayeli sözler) ile yalandan kaçılabilir."

Hz. Ömer (r.a) şöyle der: "Târiz, kişiyi yalandan kurtarmaya yeter."

Bu durum, İbn Abbas (r.a) ve diğerlerinden de rivayet edilmiştir. Onlar bu sözleriyle, "Kişi yalan söylemeye mecbur kaldığı zaman târize başvurabilir" mânasını kastetmişlerdir. Şayet ihtiyaç ve zaruret yoksa yalan da târiz de câiz değildir. Ancak târiz, yalandan daha hafiftir.

Şu olay târize bir misaldir:

Bir gün Mutarrif[252], Ziyâd'ın[253] huzuruna çıkar. Ziyâd, onun geç gelmesini hoş karşılamaz. Mutarrif de hasta olduğunu söyler ve şöyle der:

"Emîrimin yanından ayrıldığımdan beri, Allah'ın (c.c) kaldırması müstesna, yanımı yerden hiç kaldırmadım."

---

[252] Mutarrif: İbn Abdullah'tır, Basralı, tâbiîndendir. Sika (güvenilir) âlimlerden ve âbiddir (Zebîdî, *İthâf,* 9/278.

[253] Ziyâd b. Ubeydullah; İbn Sümeyye diye meşhur olmuştur. Yezîd b. Muâviye, onu Basra ve Kûfe valiliğine atamıştır (Zebîdî, *İthâf,* 9/278).

İbrahim en-Nehaî'nin de târiz yoluyla yalan söylendiğinde ne yapılması gerektiğine dair bir açıklaması vardır. [254]

Muâz b. Cebel (r.a), Hz. Ömer (r.a) tarafından görevlendirilmişti. Görevinden dönünce hanımı ona,

"Diğer görevliler evlerine hediye türü bir şeyler getirmişler. Sen bize ne getirdin?" diye çıkıştı. Muâz b. Cebel (r.a) ise bir şey getirmemişti. Şöyle dedi:

"Yanımda gözetleyici vardı." Bunun üzerine hanımı,

"Sen Allah Resûlü ve Ebû Bekir (r.a) katında güvenilir bir kimse idin. Ömer (r.a) nasıl olur da senin yanına gözcü koyar?" dedi. Bunu diğer kadınlara da anlatarak Hz. Ömer'den (r.a) yakındı. Bu haber Hz. Ömer'e ulaşınca Muâz b. Cebel'i çağırtarak,

"Ben senin yanına gözcü mü koydum?" diye sordu. Muâz b. Cebel,

"Eşimin baskısından kurtulmak için çıkar yol olarak böyle söylemeyi uygun buldum" demesi üzerine Hz. Ömer güldü ve ona bazı şeyler vererek,

"Bununla eşinin gölünü al" dedi.

---

[254] İbrahim en-Nehâî der ki: "Birinin aleyhinde konuştuğun söz, adamın kulağına gitmiş ve sen de (konuşmadım diyerek) yalan söylemek istemiyorsan, şöyle de: ***"İnnallâhe leya'lemu mâ gultü min zâlike min şey'in."*** Bu ifadeyi işiten kişi şöyle anlar: "Benim bu konuda senin aleyhine hiçbir şey söylemediğimi Allah (c.c) biliyor." Söyleyen ise şu mâna ile söylemiştir: "Benim bu konuda senin aleyhine ne dediğimi Allah (c.c) biliyor." Bu mâna farkı "mâ gultü" kelimesindeki "mâ"nın Arap dilinde iki farklı şekilde yorumlanmasından kaynaklanır" (Esasen, metinden olan bu kısmı dipnotta zikredilmesini daha uygun gördüğümüz için burada zikrettik. Mütercim).

Muâz b. Cebel (r.a), kendisini gözetleyenin yüce Allah olduğunu kastederek böyle söylemiştir.

İbrahim en-Nehaî (rah) çocuğuna, "Sana şeker alacağım" demezdi. "Sana şeker alsam nasıl olur?" derdi. Çünkü kimi zaman onu yerine getirmeye imkânı olmuyordu.

İbrahim en-Nehaî (rah), kendisi evde iken hoşlanmadığı biri onu çağırınca yalancı olmamak için câriyesine,

"Ona, 'İbrahim'i camide arayın' de. 'Burada yok' deme" derdi.

Şa'bî'yi evinde iken istemediği biri çağırınca, bir yuvarlak çizerdi. Hizmetçisine:

"Parmağını buraya koy ve ona, 'Burada yok' de" diye tembih ederdi.

Bütün bu söylediklerimiz ihtiyaç olursa söylenebilir. İhtiyaç yokken söylenmez. Çünkü bu lafızlar her ne kadar yalan olmasa da yalanı anımsatır. Bunlar bütünüyle mekruhtur.

Abdullah b. Utbe'den rivayet edilir: "Babamla beraber, Ömer b. Abdülaziz'in (rah) huzuruna vardık. Çıkarken üzerimde bir elbise vardı. Bunu gören insanlar,

"Bunu sana müminlerin emîri mi giydirdi?" diye sordular. Ben de,

"Allah, müminlerin emîrini hayırla mükâfatlandırsın" dedim. Bunun üzerine babam beni uyardı ve,

"Ey oğlum! Yalandan ve ona benzer ifadelerden kaçın" dedi. [255]

[255] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 540.

Görüldüğü gibi Utbe, oğlunu böyle söylemekten menetmiştir. Çünkü böylece, sırf övünme gayesiyle, yalan bir bilgi onların hafızasına yerleşecektir. Bu ise faydasız boş bir gayedir.

Evet, başkasının gönlünü hoş etmek gibi basit şekilde târizler yapılabilir. Allah Resûlü'nün yukarıda şaka bölümünde geçen şu sözleri buna misaldir:

"İhtiyar kadın cennete giremez."

"Senin kocan şu gözünde beyazlık bulunan mı?"

"Biz seni deve yavrusuna bindiririz."

Açıkça söylenen yalan ise; Medineli Nuayman ile Hz. Osman (r.a) arasında geçen, gözleri görmeyen yaşlı adamın kıssasındaki durumdur. [256]

---

[256] Kıssa şöyledir: "Mahreme b. Nevfel 115 yaşındadır. Gözleri görmediği için bir gün mescidde idrarını yapma girişiminde bulundu (O zamanlar mescid dışarılar gibi kumdu. Şimdiki gibi halılar yoktu). Bunu gören insanlar, "Burası mesciddir" diye uyardılar. Bu sırada Nuayman, onun elinden tutarak mescidin bir köşesine götürdü ve, "Burası uygundur" dedi. Bunu gören insanlar onu tekrar uyardılar. Zavallı Mahreme, "Vay! Beni buraya kim getirdi. Söz veriyorum onu bulursam şu bastonumla ona ne yapacağımı ben bilirim" dedi? Ona, "Sana bunu Nuayman yaptı" dediler. O da kendisinden bunun hesabını soracağını söyledi. Bu haber Nuayman'a ulaştı. Aradan günler geçti. Bir gün Hz. Osman (r.a), mescidin bir köşesinde namaz kılıyordu. Nuayman, kendini tanıtmadan Mahreme'ye yanaştı ve ona, "Sana Nuayman'ı göstereyim mi?" diyerek elinden tutup Hz. Osman'ın (r.a) yanına getirdi ve, "İşte tam önünde duran Nuayman'dır" dedi. Mahreme iki eliyle kaldırdığı bastonu namaz kılmakta olan Hz. Osman'ın (r.a) başına vurdu ve başını kanattı. Bu olayı görenler, "Müminlerin emîrine vurdun" diye bağırdılar..." (Zebîdî, *İthâf,* 9/281).

Bazı kimselerin, "Bu kadın seninle evlenmek istiyor" diyerek insanları aldatması bu türdendir. Bu söylenilenlerle kalp kırılıyor, zararlı oluyorsa haramdır. Karşıdakinin gönlünü alma kabilinden ise söyleyene fâsık denmez. Ancak bu, imanın derecesini eksiltir.

Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kişi kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe ve şakasında** (dahi) **yalandan kaçınmadıkça imanı kâmil olmaz." [257]

Allah Resûlü,

"Muhakkak bir adam yanında oturanları güldürmek için bir kelime konuşur. O kelimesi sebebiyle süreyya yıldızından daha uzak mesafede ateşe düşer" [258] hadisiyle, bir müslümanın gıybeti yapılan ya da kalp kıran şakaları kastetmiştir. Hadiste incinme ya da gıybet olmayan şakalar kastedilmemiştir.

Günah olmayan ve normal karşılanan yalan konuşmalardan biri de mübalağa için kullanılan sözlerdir: "Seni şu kadar aradım...", "Şunu sana yüz defa söyledim..." demek gibi.

---

[257] Hadisin ilk kısmı için bk. Buhârî, İmân, 7; Müslim, İmân, 71. Hadisin son kısmı için bk. Ahmed, *Müsned*, 2/352; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 1/92.

[258] Ahmed, *Müsned*, 2/402; İbn Hibbân, *Sahîh*, nr. 5716; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/164. Aynı konuda bir hadis için bk. Buhârî, Rikâk, 23; Müslim, Zühd, 49; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 1984; Farklı bir lafızla Tirmizî, Zühd, 10; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 71.

Bu sözlerle sayı değil, mübalağa kastedilmiştir. Ancak, adamın araması bir defa olmuşsa yalancı olur. Birkaç defa olmuş da sayısı bilinmezse her ne kadar yüze ulaşmamışsa da yüz defa demekle günaha girmez. Gerçek yalanla yalan olmayan arasında dereceler vardır. Dilini serbest bırakan, yalanın tehlikesine düşer.

İnsanların yalanı kolayca söyleyip âdet edindikleri yerlerden biri de, "Buyur yemek ye!" sözüne karşı (iştahı olduğu halde), "İştahım yok" diye karşılık vermesidir. Sahih bir amaç içermediği müddetçe böyle söylemek haramdır.

Mücâhid (rah) anlatır: "Esmâ b. Umeys şöyle demiştir: Hz. Âişe (r.ah) gelin olduğunda onu Allah Resûlü'nün odasına ben koydum. Benimle beraber bazı kadınlar da vardı. Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) yanında (hediye olarak) bir bardak sütten başka bir şeyi yoktu. Ondan biraz içip Âişe'ye (r.ah) uzattı. Âişe (r.ah) ise utanıp içmedi. Ben ona,

"Allah Resûlü'nün elini geri çevirme, al!" dedim. Bunun üzerine utanarak onu aldı ve içti. Sonra Resûlullah (s.a.v) ona,

"Arkadaşlarına da ver" buyurdu. Kadınlar,

"İştahımız yok" dediler. Allah Resûlü buna karşılık,

"Açlıkla yalanı bir araya toplamayın" buyurdu. Ben,

"Ey Allah'ın Resûlü! Bizden biri iştahı varken, 'Canım istemiyor' dese bu yalan sayılır mı?" diye sordum; Allah Resûlü cevaben,

"Yalan, yalan olarak yazılır. Hatta yalancık dahi, yalancık olarak yazılır" buyurdu. [259]

Gerçek takvâ sahibi sâlihler, izin verilen yalandan bile kaçınırlardı.

Leys b. Sa'd anlatır: Saîd b. Müseyyeb'in iki gözü hastalıktan çapaklanmıştı. Öyle ki çapak gözünün dışına taşmıştı. Kendisine,

"Gözlerini silsene" denildiğinde,

"Nasıl sileyim? Doktor, 'Gözlerine dokunma' dedi. Ben de, 'Dokunmam' dedim" demiştir (Gözüne elini değdirdiğinde yalancı olacağından korkmuştur).

Takvâ sahiplerinin hassasiyeti böyledir. Böyle hassasiyeti terkedenin dili kontrolden çıkar, yalana kolayca bulaşır. Bu kimse yalan söyler de farkına bile varmaz.

Havvât et-Teymî der ki: "Rebî b. Haysem'in kız kardeşi, Rebî'nin hasta olan oğlunu ziyarete geldi. Çocuğun üzerine kapandı ve,

"Oğlum nasılsın?" dedi. Rebî oturdu ve kız kardeşine,

"Onu emzirmiş miydin?" diye sordu. Kardeşi,

"Hayır" demesi üzerine Rebî,

"O halde, 'Ey kardeşimin oğlu" deseydin de doğru söylemiş olsaydın ne olurdu!" dedi.

Kişi, bir meselenin öyle olmadığını bildiği halde, 'Allah (c.c) biliyor ki öyledir' demesi çok yaygındır. Bu konuda Hz. İsâ (a.s) şöyle demiştir:

---

[259] Ahmed, *Müsned*, 6/438, 458, 452, 453; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 4/51; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 524.

"İnsanın öyle olmadığını bildiği halde "Allah (c.c) biliyor ki öyledir" demesi en büyük günahlardandır." [260]

Bazan kişi rüyasını anlatırken yalan söyler. Bundaki günah da çok büyüktür. Bu konuda Allah Resûlü (s.a.v) şu uyarıyı yapmıştır:

"Kişiyi babasından başkasına nisbet etmek, rüyada görmediği şeyi görmüş gibi göstermek ve benim söylemediğimi bana isnat etmek en büyük günahlardandır." [261]

Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurur:

"Rüya uyduran kişi kıyamet günü iki arpa tanesini birbirine bağlamakla görevlendirilir ve bunu hiçbir zaman başaramaz." [262]

[260] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 727.

[261] Buhârî, Menâkıb, 5.

[262] Buhârî, Ta'bîr, 44.

ON BEŞİNCİ ÂFET

GIYBET ETMEK

Gıybet konusu uzundur. Önce gıybetin kötülüğünü anlatan âyet ve hadisleri zikredeceğiz.

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de gıybetin kötülüğünü açıklamış ve gıybet yapanı ölü eti yiyene benzeterek şöyle buyurmuştur:

"Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bundan tiksindiniz değil mi? Öyleyse gıybeti terkedin." [263]

Resûlullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Müslümanın her şeyi, kanı, malı ve ırzı diğer müslümanlara haramdır." [264]

---

[263] Hucurât 49/12.

[264] Müslim, Birr ve's-Sıla, 32; İbn Mâce, Fiten, 2; Ahmed, *Müsned*, 2/277; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 6277; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 162.

Gıybet namus ve şerefi de içine alır. Yüce Allah bunu, mal ve kan ile bir arada zikretmiştir.

Ebû Hüreyre'nin (r.a) naklettiği bir hadiste Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Birbirinize buğzetmeyin, kin tutmayın, bazınız bazınızın gıybetini yapmasın. Ey Allah'ın kulları kardeş olun!" [265]

Câbir ve Ebû Saîd (r.a), Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmişlerdir:

"Gıybetten sakının. Şüphesiz gıybet, zinadan daha kötüdür. Bir adam zina eder, sonra pişman olur, Allah da tövbesini kabul eder. Gıybet eden ise, gıybeti yapılan onu affetmeden günahı bağışlanmaz." [266]

Enes (r.a) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"İsrâ** (Mi'rac) **gecesinde, tırnaklarıyla yüzlerini parçalayan bazı kavimlerin yanından geçtim. Ben,

'Ey Cebrâil! Bunlar kimdir?' diye sordum; Cebrâil,

'Bunlar, insanların gıybetini yapan, ırzlarına dil uzatanlardır' dedi." [267]

Süleym b. Câbir (r.a) şöyle anlatır:

Bir gün Allah Resûlü'nün yanına gelerek,

---

[265] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 4700; Müslim, Birr ve's-Sıla, 30; Ahmed, *Müsned*, 2/389; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 163.

[266] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 2919; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/91, 92; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 164.

[267] Ebû Davud, Edep, 40; Ahmed, *Müsned*, 3/224; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 165, 577; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 7371.

"Ey Allah'ın Resûlü. Bana faydalanacağım bir hayır öğret" dedim. Bunu üzerine Resûlullah (s.a.v),

"Kendi kovandan, su isteyenin kabına su boşaltman ya da kardeşini güleryüzle karşılaman gibi kolay işler dahi olsa iyilikten hiçbir şeyi küçük görme. Kardeşin yanından ayrıldığında sakın gıybetini yapma" [268] buyurdu.

Berâ b. Âzib (r.a) anlatır:

Bir gün mescidde Resûl-i Ekrem (s.a.v), evlerinde oturanların da duyacağı yüksek bir sesle bize şöyle hitap etti:

"Ey diliyle iman edip kalbiyle iman etmeyenler! Müslümanların gıybetini yapmayın, kusurlarını araştırmayın. Her kim kardeşinin kusurlarını araştırırsa, Allah da onun kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurlarını araştırırsa, onu evinin içinde bile rezil eder." [269]

Allah Teâlâ'nın, Hz. Musa'ya (a.s) şöyle vahyettiği rivayet edilir:

"Gıybetten tövbe ederek ölen, cennete en son girecek kişidir. Gıybette ısrar ederek ölen ise, cehenneme ilk girecek kişidir."

Enes b. Mâlik'in rivayetine göre bir gün Allah Resûlü, insanlara oruç tutmalarını emretti ve,

---

[268] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 7/74; Tahâvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, 4/324; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 166.

[269] Ebû Davud, Edeb, 40; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 11/186; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 6/256; Ahmed, *Müsned*, 4/420; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 167.

"Sakın ben izin vermeden kimse orucunu açmasın" buyurdu. İnsanlar akşama kadar oruç tuttular. Adamın biri Hz. Peygamber'e (s.a.v) gelerek,

"Ey Allah'ın Resûlü! Gündüzümü oruçlu olarak geçirdim. Müsaade edersen orucumu açayım" dedi. Resûlullah da (s.a.v) ona izin verdi. Halk böyle gelip müsaade alarak oruçlarını açtılar. Nihayet biri geldi ve,

"Ey Allah'ın Resûlü! Kureyş'ten iki genç kız, gelip senden izin almaya utanıyorlar. Oruçlarını açmaya müsaade eder misin" dedi. Resûl-i Ekrem (s.a.v) o kişiden yüzünü çevirdi, cevap vermedi. Adam tekrar geldi, Resûlullah (s.a.v) yine yüzünü çevirdi. Adam üçüncü defa gelince Resûl-i Ekrem (s.a.v),

"O ikisi oruç tutmadılar. İnsanların etini yiyerek gününü geçiren kişi nasıl oruçlu olur! Git ve onlara söyle, eğer oruç tutmuşlarsa kussunlar" buyurdu. Adam gidip emri iletti. Onlar da kustular ve her birinin ağzından pıhtılaşmış kan geldi. Adam durumu Allah Resûlü'ne bildirince, Resûlullah (s.a.v),

"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer onlar karınlarında kalsaydı cehennem ateşi ikisini de yiyecekti" buyurdu. [270]

Başka bir rivayette ise şöyledir: Resûlullah (s.a.v), o kişiden yüzünü çevirdikten sonra adam tekrar gelerek,

"Yâ Resûlallah (s.a.v)! Onlar şu an ya ölmüşler ya da ölmek üzeredir" dedi. Resûlullah (s.a.v),

---

[270] Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr,* 6/96; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 170.

"Onları bana getirin" buyurdu. Derhal getirdiler. Resûl-i Ekrem (s.a.v) bir tas istedi. Onlardan birine, ***"Kus"*** buyurdu. O da irin, kan ve sarı su kustu, tas doldu. Öbürüne de aynısını yaptırdı. Bunu üzerine şöyle buyurdu:

"Bu ikisi, Allah'ın helâl saydığı nimetlerden yemeyip oruç tutarlarken, Allah'ın haram saydığı şeyle oruçlarını yediler. Bir araya gelip insanların etlerini yemeye başladılar." [271]

Enes b. Mâlik (r.a) anlatır: Bir keresinde Allah Resûlü bize, fâiz ve onun dehşeti hakkında konuşma yaptı. Bu konuşmasının bir yerinde şöyle buyurdu:

"Kişinin elde ettiği bir dirhem faiz, Allah katında, adamın işlediği otuz altı zina suçundan daha büyüktür. Faizin en fenası ise, müslümanın ırzına dil uzatmaktır." [272]

Câbir b. Abdullah (r.a) şöyle der:

Biz, Allah Resûlü ile beraber bir yolculuk esnasında bir kabristandan geçiyorduk. Peygamber Efendimiz iki kabrin yanına geldi ve,

"Bu ikisi azap görüyor. *(Onlara göre)* ***pek büyük şeyden de azap görmüyorlar. Biri insanların gıybetini yapardı. Diğeri de idrarından korunmazdı"*** buyurdu. Ardından yaş bir hurma dalı istedi. Sonra onları kırarak, her parçanın bir kabre dikilmesini emretti ve,

---

[271] Ahmed, *Müsned*, 5/431.

[272] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 4193; Ahmed, *Müsned*, 1/190; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 175.

"Bu dallar yaş kaldığı** (ya da kurumadığı) **müddetçe onların azabı hafifletilir" [273] buyurdu.

Resûl-i Ekrem (s.a.v), Mâize adındaki bir kadına zina suçundan recm cezası verdiğinde, adamın biri arkadaşına,

"Köpeğin ölüşü gibi öldü" dedi. Resûlullah (s.a.v), o iki kişiyle beraber bir leşin yanında geçerlerken onlara,

"Bu leşten yiyin" buyurdu. Adamlar şaşırdılar ve,

"Ey Allah'ın Resûlü! Leşten mi yiyelim?" dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"Kardeşiniz** (Mâiz) **hakkında konuştuklarınız bu işten daha tiksindiricidir" buyurdu. [274]

Sahâbeler birbirlerini güleryüzle karşılar, ayrıldıklarında da arkalarından çekiştirmezlerdi. Bu davranışlarını en faziletli amel görürler, aksi durumu ise münafıkların ameli olarak değerlendirirlerdi.

Ebû Hüreyre (r.a) der ki:

"Gıybet ederek dünyada kardeşinin etini yiyene, âhirette kardeşinin eti ona sunulur ve, 'Diri iken etini yediğin gibi, ölüsünü de ye' denir. O da yer, yüzünü buruşturur ve feryat eder." [275]

Bu rivayet hadis-i şerif olarak Peygamber Efendimiz'den (s.a.v) nakledilmiştir.

---

[273] Buhârî, Vudû', 56; Müslim, Tahâret, 111; Ahmed, *Müsned*, 5/35; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 176.

[274] Ebû Davud, nr. 4428; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, nr. 7200.

[275] Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/92; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 178.

Rabi' b. Sabih'ten şöyle rivayet edilir: İki adam Mescid-i Harâm'ın kapılarından birinin yanında otururken, kadınların hallerine özenip sonradan bu huyunu terkeden bir adam oradan geçer. O ikisi, geçen kişinin ardından,

"Onda hâlâ kadınsı hareketlerden bir şeyler kalmış" diye konuşurlar. Bu arada namaz için kamet getirilir, içeri girip namazlarını kılarlar. Söyledikleri sözden dolayı da canları sıkılır. Mekke müftüsü Atâ b. Ebû Rebah'ın yanına gelir ve meseleyi ona sorarlar. O da tekrar abdest alıp namazlarını kılmalarını ve eğer oruçlu iseler yeniden oruç tutmalarını emreder."[276]

Mücâhid (rah) şöyle demiştir: "Hümeze sûresinin birinci âyetinde, 'Vay haline' diye zikredilen 'Hümeze', insanları ayıplayanlar, 'Lümeze' ise (gıybet ile) insanların etlerini yiyenlerdir." [277] Âyetin mânası şöyledir:

"Arkadan çekiştirmeyi ve yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay haline!" [278]

Katâde şöyle der: "Bize anlatıldığına göre kabir azabı üçe ayrılır. Üçte biri gıybetten, üçte biri dedikodudan, üçte biri de idrardan korunmamaktan meydana gelir." [279]

---

[276] Zebîdî, *İthâf*, 9/293; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 181.

[277] Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/392; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 185.

[278] Hümeze 104/1.

[279] Zebîdî, *İthâf*, 9/293; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 190.

Hasan-ı Basrî (rah) demiştir ki: "Vallahi gıybet, vücudu yiyen mikrobun bedeni harap etmesinden daha kısa zamanda kişinin dinini harap eder." [280]

Bazıları şöyle der: "Biz geçmiş büyüklere yetiştik. Onlar gerçek ibadeti, namaz kılmak ve oruç tutmak olarak değil de insanlara dil uzatmaktan kaçınmak olarak değerlendirirlerdi." [281]

İbn Abbas (r.a) demiştir ki: "Arkadaşlarının ayıplarını zikretmek istediğinde kendi ayıplarını hatırla." [282]

Ebû Hüreyre (r.a) der ki: "Kardeşinizin gözündeki ufak çöpü görür, fakat kendi gözünüzdeki koca çubuğu görmezsiniz." [283]

Hasan-ı Basrî (rah) şöyle demiştir: "Ey âdemoğlu! Sende bulunan bir ayıpla başkasını ayıplamayı terketmediğin ve o ayıbını düzeltmeye çalışmadığın müddetçe imanın hakikatine eremezsin. Bunu yaparsan o ayıbını ıslah eder, kendi nefsinin eksikleriyle uğraşırsın. Allah (c.c) katında en sevimli kullar böyle kullardır." [284]

---

[280] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 192.

[281] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 193. Burada kastedilen şudur: Kişi ne kadar namaz kılıp oruç tutarsa tutsun insanlara dil uzatmak gibi kötü bir ahlâkı varsa namaz ve orucundan fayda göremez (mütercim).

[282] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 144; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 419; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 194.

[283] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 592; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 9992; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 195.

[284] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 198.

Mâlik b. Dînâr (k.s) şöyle demiştir: "İsâ (a.s) havârileriyle beraber giderken bir köpek leşine rastladılar. Havâriler,

"Bu köpek ne kötü kokuyor" dediler. İsâ (a.s),

"Dişleri ne kadar beyaz, ne kadar parlakmış" dedi.

Hz. İsâ bu sözüyle, köpek dahi olsa arkasından kötü konuşmanın uygun olmadığını ve Allah'ın (c.c) yarattıklarının güzel taraflarından bahsetmenin gereğini anlatmak istemiştir. [285]

Hz. Hüseyin'in oğlu Ali (Zeynelâbidîn), bir adamın başkasının gıybetini yaptığını duyunca ona, "Gıybetten sakın! Çünkü o, insan köpeklerinin yiyeceğidir" demiştir.[286]

Hz. Ömer (r.a) der ki: "Allah'ı zikretmeye devam edin. Zira o şifadır. İnsanlardan da dilinizi çekin, çünkü o hastalıktır." [287]

Allah'a itaat için güzel tevfikini istiyoruz.

---

[285] **Ebû Nuaym**, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2/382; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 297.

[286] **İbn Ebü'd-Dünyâ**, *Kitâbü's-Samt*, nr. 299.

[287] **Ahmed**, *Zühd*, nr. 122; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 658.

GIYBETİN MÂNASI ve TARİFİ

Gıybet, duyduğu takdirde hoşlanmayacağı bir şeyi kardeşinin arkasından söylemendir.

Bu kusur, onun bedeni, soyu, ahlâkı, fiili, sözü, dini, dünyası, elbisesi, evliya da bineğiyle alâkalı olabilir. Bunların hepsi aynıdır. Şimdi gıybet olacak kusurlara birkaç örnek verelim.

Bedeniyle Alâkalı Gıybet

Kardeşini, gözü zayıftır, şaşıdır, keldir, kısadır, uzundur, esmerdir, sarıdır gibi, onun hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.

Soyu ile Alâkalı Gıybet

Kardeşini, babası çiftçidir, Hintlidir, fâsıktır, cimridir, ayakkabıcıdır, çöpçüdür gibi, onun hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.

Ahlâkıyla Alakalı Gıybet

Kardeşini, ahlâkı kötüdür, cimridir, kibirlidir, kavgacıdır, sinirlidir, korkaktır, âcizdir, zayıf kalplidir, her şeye atılır gibi, onun hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.

Diniyle Alâkalı Gıybet

Kardeşini, hırsızdır, yalancıdır, içki içer, haindir, zalimdir; namaza, zekâta karşı tembeldir, rükû ve secdesini güzel yapmaz; necâsetlerden kaçınmaz; anne babasına iyi davranmaz, zekâtı yerine vermez, güzel tak-

simat yapmaz, kötü konuşarak, gıybet ederek, insanlara diliyle sataşarak orucunu korumaz gibi, onun hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.

Dünyasıyla Alâkalı Gıybet

Kardeşini, edebi azdır, insanları düşük görür; hiç kimsenin kendi üzerinde hakkı olduğunu düşünmez, kendisini insanlardan alacaklı görür; çok konuşur, çok yer, uyku vaktinin dışında çok uyur, oturacağı yeri bilmez gibi, onun hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.

Elbisesiyle Alâkalı Gıybet

Kardeşini, yenleri pek geniştir, eteği uzundur, elbisesi kirlidir gibi, onun hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.

Yanlış Bir İddia

Bazıları şöyle bir iddia ile hataya düşer: Dinî yönden hali bozuk olan kimsenin kusurlarını söylemek gıybet olmaz; çünkü böyle yapmak, Allah'ın kötü saydığı şeyi yermektir. Bir kimseyi işlediği günahlarını söyleyerek kötülemek câizdir. Delili şu olaydır:

Rivayete göre, çok namaz kılıp oruç tutan, ancak diliyle komşularını üzen bir kadın, Allah Resûlü'ne haber verildiğinde Resûlullah (s.a.v) onun için,

"O ateştedir" [288] buyurmuştur. Yine başka bir kadın için "cimridir" dendiğinde, Resûl-i Ekrem (s.a.v),

---

[288] İbn Hibbân, *Sahîh*, nr. 6457; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/166; Ahmed, *Müsned*, 2/440.

"Öyleyse onun hayrı yoktur" [289] buyurdu."

İddianın Cevabı

Böyle bir anlayış ve iddia yanlıştır. Çünkü sahâbeler, bu konuları hükmü öğrenmek için dile getiriyorlardı. Onların maksadı kişiyi küçük düşürmek değildi. Bir de bu olay, sadece Resûlullah Efendimiz'in (s.a.v) meclisine hastır.

Bu ümmetin âlimlerinin icma ile verdikleri şu hüküm söylediklerimizin delilidir: "Bir kişi, başkasının arkasından hoşlanmayacağı bir şeyle onu anarsa gıybet olur."

Bu durum Allah Resûlü'nün gıybet tarifine girmektedir. Arkasından konuşulan söz her ne kadar doğru bile olsa gıybettir. Onu yapan Rabb'ine isyan etmiş, kardeşinin etini yemiş sayılır. Delili Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) şu hadisidir:

Peygamber Efendimiz (s.a.v) ashaba,

"Gıybetin ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu; ashap,

"Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dediler. Resûl-i Ekrem (s.a.v),

"Kardeşini, arkasından hoşlanmayacağı bir haliyle anmandır" buyurdu. O zaman ashap,

"Şayet o dediğimiz şey kardeşimizde varsa durum nedir?" diye sordular. Resûlullah (s.a.v),

---

[289] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 119; Ahmed, *Müsned*, 2/440; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, nr. 5764; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/166.

"Söylediklerin onda varsa gıybetini yapmış olursun; yoksa iftira etmiş olursun" [290] buyurdu.

Muâz b. Cebel (r.a) anlatır:

"Bir gün Allah Resûlü'nün huzurunda bir adamın arkasından, "Ne kadar âciz" dediler. Resûlullah (s.a.v),

"Kardeşinizin gıybetini yaptınız" buyurdu. Sahâbeler,

"Ey Allah'ın Resûlü! Onda olan şeyi söyledik" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v),

"Eğer onda olmayan şeyi söyleseydiniz kendisine iftira etmiş olurdunuz" [291] buyurdu.

Huzeyfe (r.a) der ki:

Hz. Âişe, bir kadından söz ederken, "Boyu kısadır" deyince, Resûlullah (s.a.v),

"Onun gıybetini yaptın" [292] buyurdu.

Hasan-ı Basrî (rah) şöyle der: "Başkasını arkadan çekiştirmek üçe ayrılır: Gıybet, bühtan (iftira), ifk (yalan). Üçü de Allah'ın kitabında yasaklanmıştır. Gıybet, onda olan şeyleri söylemendir. Bühtan, onda olmayan

---

[290] Müslim, Birr ve's-Sıla, 20; Ebû Davud, Edeb, 40; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, nr. 13985; Ahmed, *Müsned*, 2/230, 384, 386; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 205.

[291] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 20/39; Tahâvî, *Müşkilü'l-Âsâr,* nr. 4873; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr,* 6/96; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/63; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 206.

[292] Ahmed, *Müsned,* 6/136, 189; Ebû Davud, Edeb, 40; Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 51; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr,* 6/94; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 207.

şeyi söylemendir. İfk, (doğrusunu eğrisini araştırmadan) onun hakkında her duyduğunu söylemendir."

İbn Sîrîn bir adamdan bahsederken, "Şu siyah adam" dedi. Ardından hemen Allah'tan (c.c) affını isteyerek,

"Adamın gıybetini yapmış oldum" diyerek üzüldü.

Yine İbn Sîrîn, İbrahim en-Nehaî'den bahsederken elini gözlerine koyardı; "Gözü kör" demezdi.

Hz. Âişe (r.ah) şöyle demiştir: "Hiçbiriniz kimsenin gıybetini yapmasın. Ben bir keresinde Allah Resûlü'nün yanındayken bir kadın için, 'Şu kadının etekleri ne kadar uzunmuş" deyince Peygamber Efendimiz (s.a.v):

'Tükür, tükür' buyurdu. Tükürdüm, ağzımdan et parçası çıktı." [293]

Gıybet Yalnız Dil ile Yapılmaz

Bil ki, dille gıybet etmek, kardeşinin ayıbını başkasına anlatmak ve hoşlanmadığı şeyle onu anmak olduğu için haram kılınmıştır. Üstü kapalı söylemek, fiil ile belirtmek de açıkça söylemek gibidir. Bu hususta, kardeşinin arkasından işaret, ima, göz işareti, yazı, hareket gibi şeyler de gıybet sınıfına girer. Böyle yapmak haramdır. Hz. Âişe'nin (r.ah) şu sözü buna örnektir:

---

[293] Herâitî, *Mesâviü'l-Ahlâk,* nr. 201; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 216.

Bir gün kadının biri bize geldi. Kadın gittikten sonra baş parmağımı göstererek kısa boylu oluşuna işaret ettim. Bunun üzerine Allah Resûlü,

"Onun gıybetini yaptın" buyurdu. [294]

Bir kişinin yürüyüşünü ya da aksaklığını taklit etmek de gıybete girer. Hatta bu şekil anlatımlar, dille gıybetten daha tehlikelidir. Çünkü taklit, kusuru anlatmada ve gözler önüne sermede daha etkilidir.

Fahr-i Kâinat Efendimiz (s.a.v), Hz. Âişe'nin (r.ah), birini taklit ettiğini görünce onu şöyle ikaz etmiştir:

"Bana dünya dolusu mal verilse başkasını taklit etmekten hoşlanmam." [295]

Birinin kusurlarını yazıyla anlatmak da haramdır. Zira anlatım dilinden biri de kalemdir. Bir yazarın belli bir şahsı zikrederek ayıplaması ve bunu kitapta belirtmesi gıybettir. Ancak bunu gerektiren bir sebep varsa mazur görülür. Bunun açıklaması yakında gelecek.

"Bir topluluk şöyle demiştir..." derse gıybet olmaz.

Gıybet, ölü ya da diri olsun belirli ve bilinen bir şahsı kötülemektir.

"Bugün bizim yanımızdan geçenlerden bazıları" ya da, "Gördüklerimizden bazısı" dediğinde, seni dinleyen bundan belirli bir şahsı anlarsa bu da gıybettir. Çünkü sakıncalı olan, gıybeti yapılan şahsın tanıtılmasıdır.

---

[294] Ahmed, *Müsned*, 6/136, 189; Ebû Davud, Edeb, 40; Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 51; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/94; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 207.

[295] Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 51; Ebû Davud, Edeb, 40.

Yoksa anlatmakta kullanılan usul ve yöntem değildir. Şayet muhatap, bu konuşulanlardan kimin kastedildiğini bilmiyorsa gıybet sayılmaz.

Allah Resûlü, birinden hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman,

"Bazılarına ne oluyor ki, şöyle şöyle yapıyorlar" [296] buyurarak kişiyi belli etmezdi.

"Seferden gelenlerden bazıları" ya da, "İlim iddiasında bulunanların bazısı" dediğinde, bu sözünle kimi kastettiğin anlaşılırsa gıybet olur.

Bilgili İnsanların Yaptığı Gıybet

Gıybetin en çirkini gösterişe düşkün bilginlerin yaptığı gıybettir. Onlar (birini çekiştirmeye yönelik) maksatlarını anlattıkları zaman, kendilerini gıybetten kaçınanlardan göstermek için, sâlih insanların konuştukları gibi konuşurlar. Bu halleriyle onlar, hem gıybet ederek hem de gösteriş yaparak iki günahı bir arada işlerler ve ne derece cahil olduklarını bilmezler.

Meselâ, bu kimseler, sultanın kapısına sıkça gidip gelen birinin bir mecliste konusu geçince şöyle derler:

"Bize, sultanın huzuruna varıp maddî şeyler temin etmek için kul köle olma belâsını vermeyen Allah'a (c.c) hamdolsun..."

Yine birinden bahsedilirken, "Hayânın azlığından Allah'a (c.c) sığınırız, Allah (c.c) bizi ondan korusun..."

---

[296] Ebû Davud, Edeb, 6.

gibi kurnazca dua cümlelerini kullanarak, başkasının ayıbını ortaya dökerler.

Bazan da gıybetini yapmak istediği kişiyi överek ayıbını ortaya çıkarırlar. Meselâ, "Falancanın durumu ne güzeldi, ne güzel ibadet ederdi, fakat hepimizin başına geldiği gibi, ona da bir gevşeklik geldi, az sabır gösterdi..." der.

Bununla güya kendisini de olayın içine katar, ancak asıl maksadı karşıdakini kötülemektir. Bu kimse kendisini, nefsini alçaltan sâlihlere benzeterek övmeye çalışmıştır. Böylelikle gıybet, gösteriş ve nefsini temize çıkarmak gibi üç günahı bir arada işlemiş olur. O zavallı, bu cahilliğine rağmen kendisini gıybetten kaçan sâlihlerden zanneder.

Cahil olanlar ilimsiz ibadete dalınca, şeytan onlarla da böyle oynar, tuzağa düşürür, amellerini boşa çıkarır, kendilerine güler ve alay eder.

Gıybet edenlerden bazısı da, birinin ayıbını zikreder, ancak orada bulunanların bazısı bunu farketmez. Ne dediğini anlasınlar ve farkına varsınlar diye, "Sübhânellah! Şunun durumu ne acayiptir" diyerek Allah'ın (c.c) ismini zikreder. Böylece yüce Allah'ın ismini kötü maksadına alet eder. Allah'ı (c.c) zikrederek aldanmışlığını ve cahilliğini ortaya çıkarır.

Gıybet edenlerden bazısı da, "Arkadaşımızın başına gelen basit ve kötü hal beni üzdü. Allah'tan (c.c) onu kurtarmasını dileriz" diyerek açıktan ve üzüntülüymüş gibi (arkasından) dua etmesi de yalandır. Eğer gerçekten dua etmek isteseydi namazın sonunda gizlice dua

ederdi. Onun başına gelen şeye gerçekten üzülmüş olsaydı onu açığa vurmaktan da üzüntü duymalıydı.

Gıybet edenlerden bazısı da, "Şu zavallı büyük bir belâya uğradı. Allah (c.c) onu da bizi de bağışlasın" der. O kişi açıktan böyle dua ederek arkadaşının ayıbını ortaya çıkarır. Allah (c.c) ise onun kalbindeki kötü niyetinden ve gizli maksadından haberdardır. O, cahilliğinden dolayı bilmez ki, kınadığı kişilerin maruz kaldıkları gazaptan, belâdan daha büyüğüne kendisi düşmektedir.

Gıybete Kulak Vermek

Şaşkınlık ifadesiyle bile olsa gıybete kulak vermek de gıybettir. Zira bu hayretini, gıybet edenin keyfi gelsin de devam etsin diye açığa vurmaktadır. Bu yolla, gıybet edenin içindekileri döktürür ve, "Hayret! Ben onun böyle olduğunu bilmiyordum. Şu zamana kadar onu hayırlı kimse olarak bilirdim. Allah (c.c) bizi o belâdan korusun..." der.

Bütün bunlar gıybet edeni tasdik etmek olup hepsi gıybete girmektedir. Hatta yanında yapılan gıybete ses çıkarmayan kimse de gıybete ortaktır. Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Gıybeti dinleyen de gıybetçilerden biridir." [297]

---

[297] Taberânî'deki rivayet şöyledir: ***"Allah Resûlü, gıybeti ve onu dinlemeyi yasakladı"*** (Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/91). Aynı mânada Hz. Ali'ye ait bir söz için bk. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, nr. 553; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/91.

Hz. Ebû Bekir (r.a) ile Hz. Ömer (r.a) konuşuyorlardı. Biri diğerine, "Falan adam çok uyur" dedi. Sonra ikisi beraber Allah Resûlü'nün yanına gittiler, ekmeklerine katık istediler. Resûl-i Ekrem (s.a.v),

"Siz katık yediniz" buyurunca onlar,

"Hatırlamıyoruz" dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü,

"Evet! Siz ikiniz kardeşinizin etinden yediniz" buyurdu. [298]

Dikkat edersen birinin söylediğini diğeri dinlediği için Peygamber Efendimiz (s.a.v) ikisinin de suç işlediğini belirtmiştir.

Rivayete göre, iki kişi konuşurken biri, recmedilerek öldürülen Mâiz hakkında, "Köpeğin ölüşü gibi öldü" dedi. Allah Resûlü ikisine birden,

"Şu leşten yiyiniz" [299] buyurarak ikisinin de suç işlediğini ifade etmiştir.

Gıybeti İşiten Ne Yapmalı?

Gıybeti işiten, diliyle karşı çıkmadığı ya da korkuyorsa kalbiyle nefret etmediği müddetçe o günaha ortaktır. Sözü başka bir kelâmla bölmeye ya da oradan kalkıp gitmeye gücü yettiği halde, yapılan gıybete karşı bir tavır almazsa, günaha ortak olur.

---

[298] Aynı konuda benzer bir rivayet için bk. Harâitî, *Mesâviü'l-Ahlâk*, nr. 188.

[299] Ebû Davud, Hudûd, 24; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, nr. 7200.

Diliyle "sus" diyor, ancak kalbiyle devam etmesini arzuluyorsa bu münafıklıktır. Kalbiyle nefret etmediği müddetçe günahtan kurtulamaz. Eliyle sus diye işaret etmesi ya da kaşlarını çatıp alnını kırıştırması yeterli değildir. Bu davranış gıybeti yapılanı önemsememektir. Aksine gıybeti yapılana kıymet verip açıkça müdafaa etmelidir.

Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Her kim, yanında bir mümin kötüleniyor, o da gücü yettiği halde kardeşine yardım etmiyorsa, Allah onu kıyamet günü mahlûkatın önünde rezil eder." [300]

Ebü'd-Derdâ (r.a), Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Her kim, kardeşinin arkasından onun haysiyet ve şerefini korursa, kıyamet günü onun haysiyetini korumayı Allah üzerine almıştır." [301]

Bir hadis de şöyledir:

"Her kim, kardeşinin arkasından onun haysiyetini korursa, kıyamet günü onu cehennem ateşinden korumayı Allah üzerine almıştır." [302]

Müslümanı gıyabında müdafaa etmenin fazileti hakkında çok haberler anlatılmıştır. Biz bu konuyu,

---

[300] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 6/89; Ahmed, *Müsned*, 3/ 487.

[301] bk. Ahmed, *Müsned*, 6/449; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 8/168; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 240.

[302] Ahmed, *Müsned*, 6/461; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 24/175–176; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 8/388; Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, nr. 240; Begavî, *Şerhu's-Sünne*, 13/107.

"Sohbet Âdâbı ve müslümanların Hakları" kitabında işlediğimiz için sözü uzatmıyoruz.

Gıybete Götüren Sebepler

Şunu iyi bil ki, insanı gıybete sürükleyen sebepler çoktur. Bunlar on bir maddede özetlenebilir. Bunlardan sekiz tanesi, herkesi ilgilendirir. Üç tanesi de din ehli ve havasla alâkalıdır.

1. Öfkesini gidermek için gıybet. İnsan, bir sebeple birine kızıp, öfkesi artınca, adamın ayıplarını anlatarak öfkesini sakinleştirir. Şayet kendisini engelleyecek dinî hassasiyete sahip değilse haliyle dili gıybete kayar. Bazan da kızgınlığını bastırır, ancak kızgınlık içinde gizlenir ve sabit bir kine dönüşür. Böylelikle sürekli gıybete sebep olur. Kin ve öfke, gıybete sürükleyen en büyük faktörlerdendir.

2. Arkadaşlara uymak için gıybet. Kişi arkadaşlarına uyarak onların gıybet etmelerine yardımcı olur. Arkadaşları gıybetle gönül eğlendirirken, onların zoruna gider ve kendisinden nefret ederler endişesiyle, onlara karşı çıkmayı ya da o meclisi terketmeyi uygun görmeyip konuşmalarına izin verir. Bu davranışının da güzel geçim ve hoş sohbet olduğunu zanneder.

Bazan arkadaşları bir şeye kızınca, o da o şeye kızması gerektiğine inanır. Böylelikle gizli ve açık her zaman onlarla birlikte olduğunu ifade eder. Onlarla beraber ayıp ve kusurları sıralamaya başlar. Bu yanlıştır.

3. Kendini savunmak için gıybet. Birinin kendi aleyhine hareket edeceği, dil uzatacağı, itibarlı biri yanında onu rezil edeceği ya da aleyhine şahitlik yapacağı hissine kapılır. Onun yapacağı şahitlik geçersiz olsun diye arkadaşı onu kötüleyip ayıplamadan önce kendisi çabuk davranarak onu kötüler.

Ya da şöyle bir yöntem uygular: Peşine yalan sıralayabilmek için ilk önce arkadaşı hakkında doğru olan şeylerden bahseder. Yalanlarla doğruları birbirine karıştırarak, "Ben yalanı hiç sevmem. Bakın size şu şu halleri haber vermiştim. Mesele benim dediğim gibidir" der ve kendini bu şekilde haklı göstermeye çalışır.

4. Yanlışı başkasına nisbet ederek gıybet. Yanlış yaptığı bir şey kendisine isnat edilen kişi ondan sıyrılmanın yollarını ararken, başkasının yaptığı yanlışları diline dolar. Halbuki kendini temize çıkarırken, başkasını kötülememeliydi. Bazan bu kimse başkasının da o yanlışta kendisine ortak olduğunu zikrederek suçunu hafifletmek ister.

5. Övünmek için gıybet. Bazıları başkasının noksanını ortaya çıkarıp kendini yüceltmek ister ve, "Falan cahildir, anlayışı kıttır, konuşması zayıftır..." gibi sözler söyler. Gayesi, kendisinin faziletli olduğunu ispatlamak, daha bilgili olduğunu göstermektir. Bazan da o kişinin hak yanında itibarının yücelmesinden korkar ve bu nedenle aleyhinde konuşur.

6. Haset ve kıskançlıkla gıybet. Bazıları insanların sevdiği ve ikram ettiği birinin övülmesini istemez. Bu ni-

metin ondan gitmesini arzular. Bu maksadı için de onu kötülemekten başka hiçbir yol bulamaz. O kişinin insanlar yanındaki şeref ve haysiyetini düşürerek sevgi ve ikramdan uzaklaştırmak ister. Zira insanların ona ikramı, övgüyle bahsetmesi hasetçiye çok ağır gelir. Bu, hasedin ta kendisidir. Bu durum gazap ve kin değildir, çünkü bu ikisi, ilgili kişiye karşı suç işletebilir. Haset ve kıskançlık ise bazan iyi dostlar arasında da görülebilir.

7. Eğlenmek için gıybet. Bazıları şakalaşmak, gönül eğlendirmek, zamanı gülüp eğlenerek geçirmek için başkasının ayıplarını zikreder ve insanları güldürecek şeylerini anlatır. Bunun kaynağı da kibir ve kendini beğenmektir.

8. Alay için gıybet. Bazısı başkasını küçük düşürmek için onunla alay eder. Bu, o kişinin yüzüne karşı ya da arkasından yapılır. Bunun kaynağı da yine kibir ve alay edilen kimseyi küçük görmektir.

Din Ehlini ve Seçkin İnsanları Gıybete Sürükleyen Sebepler

En ince ve zor ayırt edileni, din ehlini gıybete sürükleyen sebeplerdir. Çünkü bu sebepler, şeytanın hayır altında gizlediği şerlerdir. Onda görünüşte hayır vardır, ancak şeytan onun içine şerri karıştırmıştır. Bunlar şöyle olur:

1. Hayret ve şaşkınlık ifadesiyle gıybet. Şaşkınlık ifadesi kişiyi, dinde yapılan bir hata veya bir yanlışı gıybet yoluyla dile getirmeye sevkeder.

Meselâ, "Falancadan gördüğüm şeye çok şaşırdım" der. Bu sözüyle doğruyu söylemiş ve gördüğü yanlıştan dolayı hayretini ifade etmiş olabilir, ancak hayretini, o kişiyi belirtmeden ifade etmelidir. Hayret ifade ederken kişinin ismini de araya koydurmak şeytan için çok kolaydır. Böylelikle farkına varmadan gıybet etmiş, büyük bir günah işlemiştir. "Falancaya şaşıyorum, filanının yanında nasıl oturuyor? O cahilin biridir" gibi sözler de gıybete girmektedir.

2. Şefkat görünümünde gıybet. Bazısı, birinin başına gelen dertten dolayı üzülür ve, "Zavallı adam! Onun başına gelenler beni üzdü" der. Üzüntüsü doğrudur, ancak bu üzüntü, ona adamın ismini vermemesi gerektiğini unutturur ve böylece gıybete girer. Onun adına üzülmesi, şefkat göstermesi, hatta hayrete düşmesi hayırdır ancak hiç farkında olmadan şeytan onu şerre sürüklemiştir. Üzülmek, şefkat göstermek adını anmadan da mümkündür. Kişinin, onun adına üzüntü duyup, şefkat göstermekle elde ettiği sevabı yok etmek için, şeytan onu ismini de anmaya kışkırtır.

3. Allah için kızma adına yapılan gıybet. Kişi bazan birinin yaptığı yanlışlığı işittiği ya da gördüğü zaman gıyabında kızar. Onun ismini vererek kızgınlığını ortaya koyar. Aslında onun yapması gereken, iyiliği emredip, kötülükten sakındırarak, gidip bizzat kusur işleyene kızmalı; onun kusurunu arkasından anlatmamak, adını gizleyip yanlışını yaymamaktı.

Bu üç hususu, âlimlerin bile farketmesi zordur; onu insanların çoğu hiç farkedemez. Kusur işleyene şaşkın-

lık, şefkat ve kızmak Allah (c.c) için olunca onun arkasından konuşmanın bir sakıncası olmaz zannedilir. Bu düşünce hatadır. Gıybete ancak, ismi anmaktan başka hiçbir çaresi kalmadığı bazı özel hallerde izin verilmiştir. Bunun açıklaması ileride gelecektir.

Âmir b. Vâsile'den şöyle rivayet edilir: Allah Resûlü'nün zamanında, adamın biri, bir topluluğun yanından geçerken onlara selâm verdi. Onlar da selâmını aldılar. Adam oradan uzaklaşınca topluluğun içinden biri,

"Ben şu geçen adama Allah (c.c) için kızıyorum" dedi. Oradakiler,

"Ne kötü söyledin. Vallahi bunu o adama haber vereceğiz" dediler. İçlerinden birine de,

"Ey Falanca! Git o adama yetiş, bunun söylediklerini haber ver" dediler. Gönderdikleri kişi adama yetişti ve durumu anlattı. Bunu duyan adam Allah Resûlü'nün huzuruna vararak meseleyi ona aktardı. Resûl-i Ekrem (s.a.v), gıybet yapan kişiyi çağırmasını istedi. Onu çağırınca Resûlullah (s.a.v),

"Onun arkasından şöyle şöyle söyledin mi?" diye sordu. Adam,

"Evet, Söyledim" deyince, Allah Resûlü,

"Ona niçin kızıyorsun?" diye sordu. O da,

"Ben onun komşusuyum. Ne yaptığını iyi bilirim. Vallahi, farz namazlarından başka bir namaz kıldığını görmedim" dedi. Gıybeti yapılan adam,

"Ey Allah'ın Resûlü! O adama sorar mısın, namazları vaktinde kılmadığımı, âdâbını yerine getirmeden ab-

dest aldığımı ya da namazın rükû ve secdelerini hakkıyla yerine getirmediğimi hiç görmüş mü?"

Resûl-i Ekrem (s.a.v) adama sordu. O da,

"Hayır, görmedim. Vallahi, onun iyi ve kötü her müslümanın tuttuğu şu ramazan orucundan başka bir oruç tuttuğunu görmedim" dedi. Gıybeti yapılan adam,

"Ey Allah'ın Resûlü! O adama sorar mısın, orucumu bozduğumu ya da onun hakkını zedeleyen bir şey yaptığımı görmüş mü?" dedi.

Resûl-i Ekrem (s.a.v) adama sordu. O da,

"Hayır, görmedim. Vallahi bu adamın biri ondan bir şey isteyince, Allah yolunda infak olarak, iyi ve kötü her müslümanın verdiği zekâttan başka bir şey verdiğini görmedim" dedi. Gıybeti yapılan adam,

"Ey Allah'ın Resûlü! O adama sorar mısın, zekâtı eksik verdiğimi ya da onu isteyeni başımdan savdığımı görmüş mü?" dedi. Resûlullah (s.a.v) adama sordu. O da,

"Hayır" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü gıybet yapan adama,

"Kalk! Bana öyle geliyor ki bu adam senden daha hayırlıdır" buyurdu.[303]

Dili Gıybetten Korumanın Çaresi

Bil ki, bütün kötü huylar ancak ilim ve amel ilâcıyla tedavi edilir. Her hastalığın ilâcı, onu meydana getiren

[303] Ahmed, *Müsned*, 5/455; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 2/260-261.

sebebin aksini yapmaktır. O halde hastalığın sebeplerini araştıralım.

Dili gıybetten korumanın çaresi, genel ve detaylı olmak üzere iki türlüdür.

Genel Çareler

1. Allah'ın gazabından korkmak. Kişi, yukarıda anlattığımız haberlere göre, gıybet etmekle, Allah'ın (c.c) gazabına uğrayacağını, gıybetin, kazandığı sevapları kıyamet günü yok edeceğini bilmelidir. Çünkü o gün, kişinin dünyada gıybet ettiği kimsenin şahsiyetine verdiği zarara karşılık sevapları ona verilir. Sevapları bulunmazsa, gıybet ettiği kimsenin günahlarından ona yüklenir. Bu haliyle Allah'ın (c.c) gazabına uğrar. Gıybet etmek, Allah (c.c) katında, ölü eti yiyene benzetilmiştir. Böylelikle günah kefesi, sevap kefesinden daha ağır bastığı için kul cehenneme girer.

Öyle olur ki gıybeti yapılanın bir günahının yüklenmesiyle gıybet yapanın günah kefesi ağır basar ve cehennemlik olur. Bu durumda başına gelecek en hafif ceza, muhakeme, sual, cevap ve muhasebe yapıldıktan sonra sevaplarının azaltılmasıdır. Bu konuda Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Gıybetin, kulun sevaplarını bitirmesi, ateşin kuru odunu bitirmesinden daha çabuktur." [304]

Şöyle anlatılır: Adamın biri Hasan-ı Basrî'ye (rah),

[304] Benzer bir rivayet için bk. İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 192.

"İşittiğime göre, benim gıybetimi yapıyormuşsun!" dedi. Bunun üzerine Hasan-ı Basrî (rah) adama,

"Senin, benim yanımda sevaplarıma sahip olacak kadar kıymetin yok. (Bunun için senin gıybetini edip de sevaplarımı sana vermem)" demiştir.

İnsan, gıybet hakkında anlatılan haberlere canı gönülden inanırsa, başına gelecek tehlikelerden korkar ve kimseyi gıybet etmez.

2. Kendi nefsinin ayıbını görmek. Gıybetten kurtulmanın çarelerinden biri de kendi ayıplarıyla meşgul olmaktır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kusurları, kendisini başkasının kusurlarıyla uğraşmaktan alıkoyan kimseye müjdeler olsun!" [305]

Kişi kendi nefsindeki kusuru bildiği halde, kendisini bırakıp da başkasını kötülemekten utanmalıdır. Başkasının içine düşüp de kurtulamadığı âcizlik, kendi içine düşüp de kurtulamadığı âcizlik gibidir, diye düşünmelidir.

Başkasının gıyabında yapılan ayıplama, onun fiilleri ve iradesiyle yaptıkları hakkında ise, anlatıldığı gibi mahzurları vardır. Şayet yaratılışıyla ilgili konuda ise o zaman, bedeni ayıplamak, onu yaratanı ayıplamak olur; çünkü bir sanatı kötüleyen, onu yapan sanatkârı da kötülemiş olur.

Adamın biri, hikmet ehlinden birine, "Ey yüzü çirkin adam" dedi. Bilge kişi de ona,

---

[305] Bezzâr, *Müsned*, nr. 3225; Deylemî, *Firdevsü'l-Ahbâr*, nr. 3742; Müttakî-i Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 43444; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 10/228.

"Yüzümü yaratmak benim elimde değil ki onu güzelleştireyim" karşılığını verdi.

Kişi, kendi nefsinde bir ayıp görmezse Allah'a (c.c) şükretsin ve gıybet gibi şeylere bulaşarak kendini ayıpların en büyüğü ile kirletmesin. Zira insanları kınamak ve gıybet ederek ölü eti yemek ayıpların en büyüğüdür. Aslında insafla bakılsa, onun kendinde ayıp olmadığını zannetmesi, nefsini tanımadığını gösterir. Bu dahi en büyük ayıplardandır.

3. Kendi gıybetinin yapılmasını istemediği gibi başkasının da gıybetini yapmamak. İnsan bilmeli ki, birinin, kendisinin gıybetini yapmasından nasıl üzüntü duyarsa, başkasının gıybetini yapmak da o kişiyi üzer. Kendi nefsi için razı olmadığı bir şeye başkası için de razı olmamalıdır. Bunlar gıybetten kurtulmanın genel çareleridir.

Detaylı Çareler

İnsan kendisini gıybete sürükleyen sebebi iyi teşhis etmelidir; çünkü bir hastalığın tedavisi, onun sebebini yok etmekle olur. Bu sebepleri yukarıda anlattık. Şimdi bunların nasıl tedavi edileceğini zikredeceğiz.

1. Öfkeyi bastırmak için yapılan gıybetin tedavisi. Bunun ilâcı "Kızmanın Âfetleri" kitabında gelecek. Kızdığı kimsenin arkasından konuşmak isteyen kişi şöyle düşünmelidir: "Ben gıybetini yaparak bu adama kızarsam, gıybet ettiğim için Allah da (c.c) bana kızar; çünkü Allah bana gıybeti yasaklamıştır. Ben gıybet etmekle bu yasağı hafife almış ve ilâhi gazaba uğramış olurum."

Bu konuda Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz cehennemde bir kapı vardır; oradan sadece kinini Allah'a isyan ederek teskin eden kimseler girer." [306]

Bir hadisinde de şöyle buyurur:

"Her kim Rabb'inden korkarsa dilini haramdan uzak tutar; onunla kinini boşaltmaz." [307]

Yine Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"İntikam almaya gücü yettiği halde öfkesini tutan kişiyi Allah kıyamet günü mahlûkatının önüne çıkarır ve istediği hûrileri almakta onu serbest bırakır." [308]

Bazı peygamberlere indirilen kitaplarda şöyle geçmiştir: "Ey âdemoğlu! Kızdığın zaman beni hatırla ki ben de kızdığımda seni (rahmetimle) anayım. Helâk ettiklerimle beraber seni de helâk etmeyeyim."

2. Arkadaşlara uymak için yapılan gıybetin tedavisi. Kulları memnun edeyim diye Allah'ın (c.c) gazabını çekersen, bu davranışından dolayı Allah Teâlâ'nın sana kızacağını unutma. Mevlânın hakkını çiğneyerek, başkasını memnun etmeye nasıl razı olursun? Onları hoşnut edeyim diye Allah'ın (c.c) rızâsını nasıl terkedersin? Sen ancak Allah (c.c) için kızabilirsin. Bu da kızdığın şahsı kötülemeyi gerektirmez. Bilakis, o adamı gıybet ederek anan arkadaşlarına Allah (c.c) için kızmalısın;

[306] Bezzâr, *Müsned*, nr. 2055; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/71.

[307] Müttakî-i Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 5640 (İbn Ebü'd-Dünyâ, *'Kitâbü't-Takvâ* isimli eserinde rivayet etmiştir).

[308] Ebû Davud, Edeb, 3; Tirmizî, Birr, 74; İbn Mâce, Zühd, 18; Ahmed, *Müsned,* 3/348.

çünkü onlar gıybetle, en çirkin günahı işleyerek Cenâb-ı Hakk'a isyan etmektedirler.

3. Kendini savunma için yapılan gıybetin tedavisi. Bazıları bir suçu başkasına aitmiş gibi göstererek kendisini temize çıkarmaya çalışır ve sürekli bir insanın ayıbını sayıp dökmekle uğraşır.

Bunun tedavisi, insanın kesin olarak şunu bilmesidir:

Yaratıcının gazabına uğramak, insanların gazabına uğramaktan daha çetindir. Sen gıybet etmekle kesin olarak Allah'ın (c.c) gazabına uğramış olursun fakat insanların sana kızıp kızmadığını tam bilemezsin. Sen dünyada kendi düşüncene göre nefsini temize çıkardığını düşünürsün; halbuki âhirette kesin olarak kendini helâk edip sevaplarını yok edersin. Allah Teâlâ, gıybet edeni peşinen yermişken, sen insanların seni sevmesini ve yermemesini beklersin. Bu durum cahilliğin ve akılsızlığın ta kendisidir.

Senin mazeret olarak, "Eğer ben haram yiyorsam, falan da yiyor. Ben sultanın malını kabul ediyorsam falan da ediyor..." gibi sözlerle özür beyan etmen de cahilliktir. Çünkü sen peşinden gidilmemesi gereken kişiye uymayı bir mazeret olarak gösteriyorsun. Kim olursa olsun, Allah'ın (c.c) emirlerine karşı gelene uyulmaz. Şayet birtakım insanlar ateşe atlasalar, senin de buna karşı koymaya gücün varsa, o insanlara uymazsın; uyarsan aklını yitirmiş sayılırsın.

Senin kendini temize çıkarmak için söylediklerin de gıybettir, büyük günahtır. Bu şekilde (eğer ben haram yiyorsam, falan da yiyor... gibi sözlerle) özür olarak ar-

kasına sığındığın kimseye nisbet ettiğin kusurlarla iki günahı birden işlemiş olursun. Bu ise cahillik ve ahmaklıktır. Senin durumun şu koyuna benzer:

Koyunun biri, bir keçi görür. Keçi kendisini dağın tepesinden aşağı doğru atar. Bunu gören koyun da aynısını yapar. Koyunun dili olsaydı herhalde şöyle bir özür ileri sürerdi: "Keçi benden daha akıllıdır. O kendini atıp helâk ettiği için ben de onun yaptığını yaptım."

Elbette bunu yapanın ve söyleyenin cahilliğine gülersin. Halbuki senin durumun da aynıdır (Sen de örnek alınmaması gereken kişileri örnek alarak gıybete ve harama girmektesin). Ancak sen bu haline hiç şaşırmaz ve gülmezsin.

4. Övünmek için yapılan gıybetin tedavisi. Bazıları başkasını kötüleyip gıybetini yaparak kendi nefsini över, temize çıkarır. Bunun ilâcı şudur: Şunu bil ki kendisine ait anlattığın meziyetlerle insanların zihninde iyi bir insan izlenimi bıraksan bile, böyle yapmakla Allah (c.c) katındaki faziletini yitirmiş olursun. İnsanlar senin başkasını ayıplayan ve karalayan biri olduğunu bildiklerinde sana hiç güvenleri kalmaz. İnsanlar yanında elde edeceğin sahte itibara karşılık Allah Teâlâ'nın sana sunacağı rahmeti kesin olarak kaçırmış olursun. Eğer insanlar senin faziletli biri olduğuna inansalar bile bu, Cenâb-ı Hak katında sana hiçbir yarar sağlamaz.

5. Haset ve kıskançlıkla yapılan gıybetin tedavisi. Haset ve kıskançlık sebebiyle yapılan gıybette iki türlü azap vardır: Birincisi, kul başkasını dünya varlığı yüzün-

den kıskanır, elindekine kanaat etmeyip kıskançlığıyla dünyada üzüntü duyarak bir çeşit azap görür.

İkincisi de, dünyadaki bu azap yanında âhirette göreceği gıybetin azabıdır. Böylece kul hem bu dünyada hem de âhirette kendini hüsrana uğratarak iki cezayı birden çekmiş olur. Gıybet ederek kıskandığı kişiyi zarara uğratacakken kendi nefsine zarar verir, sevaplarını da ona hediye eder. O zaman kendisine düşmanlık, ona dostluk yapmış olur.

Ey başkasını gıybet eden kimse, şunu bil ki senin gıybetin ona değil, sana zarar verir. Senin sevapların ona nakledilerek ya da onun günahları sana yüklenerek ona fayda vermiş olursun. Bundan sana hiçbir fayda olmaz. Böyle yapmakla haset ve cehaleti bir arada toplamış olursun. Çoğu defa, ona beslediğin kıskançlık ve kötülük, onun değerini artırır. Bak bir şair ne diyor:

"Allah (c.c) bir kulunun bilinmeyen faziletini ortaya çıkarmak istediği zaman haset eden birini ona musallat eder; o, bu kimsenin güzel hallerini anlatıp durur."

6. Eğlenmek için yapılan gıybetin tedavisi. Başkasıyla eğlenmeye gelince, bundaki maksat başkasını insanların yanında küçük düşürmektir. Bu şekilde sen yüce Allah'ın, meleklerin ve peygamberlerin katında kendini küçük düşürmüş olursun. Şayet kıyamet gününde karşılaşacağın üzüntüyü, suçu, utancı, rezilliği, alay ettiğinin günahlarının sana yüklenmesini ve bu yüzden cehenneme sevkedilmeni düşünseydin, sonuçtan korkar, arkadaşını küçük düşürmekten vazgeçerdin.

Eğer bilirsen, asıl gülünecek durumda olan sensin. Sen alay ettiğin kimseyi dünyada küçük bir topluluk önünde küçük düşürürsün; halbuki kıyamet günü kendini kendi elinle bütün insanların önünde rezil edersin. Ayrıca onun günahlarını da yüklenirsin; sonra boynundan çekilerek ateşe sürüklenirsin. O gün seninle alay edilir, senin perişanlığına gülünür, böylece Allah senden o alay ettiğin kişinin intikamını alır. O mutlu olurken sen perişan bir halde ortada kalırsın.

Bütün bunları düşünerek gıybeti terkedebilirsin.

7. Acıma adına yapılan gıybetin tedavisi. Aslında kardeşinin işlediği günahtan dolayı ona acıman güzel bir duygudur. Ancak senin bu durumunu şeytan kıskanır ve seni haktan saptırır. Seni onun hakkında konuşturarak, acıdığından çok daha fazla sevabın ona nakledilir. Onun günahlarını da yüklenirsin. Böylece o, acınacak durumdan çıkar, bu defa sen acınacak duruma düşersin. Hayrın silinmiş, sevapların eksilmiş olur.

Bunları düşün ve gıybetten sakın.

8. Allah için kızarak yapılan gıybetin tedavisi. Allah (c.c) için kızmak da güzel bir şeydir; ancak bu, gıybet etmeyi gerektirmez. Bu durumda şeytan, Allah (c.c) için kızmanla elde ettiğin sevabı heba etmek için gıybeti sana tatlandırır. Böylece gıybet ederek, Allah Teâlâ'nın gazabına uğramış olursun.

9. Hayret ve şaşkınlık için yapılan gıybetin tedavisi. Bir kusur işleyen kimsenin durumuna hayret ve şaşkınlığını ifade ederek gıybet yaptığında, aslında duru-

muna hayret etmelisin. Başkasının din ya da dünyası adına kendini ve âhiretini niye helâk ediyorsun? Halbuki sen de dünyada sonunun ne olacağından emin değilsin. Hayret ederek kardeşinin gizli durumunu açığa çıkardığın gibi Allah da senin ayıbını ortaya çıkarır.

Bütün bu saydıklarımızın çaresi, işin aslını iyi bilmek ve bunların zararlarını tam anlamaktır. Bu da imanın bir parçasıdır.

Bütün bu hususlarda imanı kuvvetli olan kimse, hiç şüphesiz dilini gıybetten korur.

Kalple Gıybet Etmenin Haram Oluşu

Bil ki, kötü söz haram olduğu gibi, kötü düşünce de haramdır. Başkasının kötülüklerini sayıp dökmek haram olduğu gibi, kendi kendine onun hakkında kötü düşünce içinde bulunman da câiz değildir. Burada kötü düşünce dediğim şey, başkasının kötü olduğunu düşünüp kesin olarak öyle hüküm vermektir. Böyle olmaksızın aklına gelen şeyler ve nefsin vesvese türü düşünceleri bağışlanmıştır. Burada yasaklanan, kalbin meylettiği, nefsin peşine düştüğü zandır. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının; çünkü zannın bir kısmı günahtır." [309]

Zannın Haram Olmasının Sebebi

Kalbin sırlarını ancak, bütün gizli hallere vâkıf olan Allah (c.c) bilir. Dolayısıyla, başka bir yorumu olmayacak şekilde, açık bir biçimde kötülüğüne şahit olmadığın

[309] Hucurât 49/12.

müddetçe bir başkası hakkında kötü diye hüküm vermen uygun değildir. Böyle bir şeyi gördüysen de bu, gördüklerinle sınırlı kalmalıdır. Şahit olmadığın, kendisinden işitmediğin bir hususta kalbinde oluşan zan ve tahminler şeytandandır. Onu yalanlamalısın. Çünkü şeytan fâsıkların en büyüğüdür. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Eğer fâsık biri size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz." [310]

Şeytanı tasdik etmek câiz değildir.

Eğer gördüğün şeyde kötülüğü yansıtan bir durum olur, fakat onun kötü olmaması da düşünülebilirse, o kötülüğü tasdik etmek câiz değildir. Çünkü fâsık kişinin her ne kadar doğru söyleme ihtimali varsa da, onun haberini hemen doğru kabul etmen câiz değildir. Hatta birinin ağzı koklansa ve içki kokusu bulunsa ona hemen içki içenlere uygulanan ceza uygulanmaz. Böyle bir durumda önce şöyle düşünülür:

"Belki ağzına içki almış ama içmemiş, tükürmüştür ya da ona zorla içirilmiştir."

Bütün bu ihtimaller olabildiğine göre, kalben kötülüğünü tasdik etmek ve müslümana suizan beslemek câiz değildir. Bu konuda Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz Allah, müslümanın kanını, malını ve ona kötü zan beslenilmesini haram kılmıştır." [311]

---

[310] Hucurât 49/6.

[311] İbn Mâce, Fiten, 2; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 6706.

Bir malın, birine ait olduğunu söylemek için ne şartlar gerekli ise, bir kimseye kötü diye hükmetmek için de aynı şartlar gereklidir. Bu şartlar ya onu bizzat görmesi ya da gören âdil birinin şahitlik etmesidir. Böyle olmadan kalbine, birinin kötü olduğuna dair vesveseler geliyorsa bunları uzaklaştırman icap eder. Nefsine, kötülediğin insanın bütün halinin sana kapalı olduğunu, gördüğün şeyin iyiye de kötüye de yorumlama ihtimali olduğunu anlatmalısın.

Suizan Nasıl Anlaşılır?

Soru: İçte bir sürü şüphe mevcut ve nefis de sürekli kalbe kötü düşünceleri atıp dururken kalbe yerleşen kötü zan nasıl bilinir?

Cevap: Kötü düşüncenin kalbe yerleştiğinin alâmeti, kalbin önceki halinin değişmesidir. Bundan sonra o kişiden nefret etmeye başlar, sıkılır, onun durumuyla ilgilenmez, onunla beraber olmaktan kaçar, karşılaştığında ikram etmez, üzüntüsüne ortak olmaz... Bunlar kalpte karşı tarafa ait kötü düşüncenin oluştuğunu gösterir. Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Müminde üç şey bulunabilir. Bunlardan kurtulma yolları vardır. Biri hakkında kötü düşünceden kurtulmanın yolu onu araştırmamaktır." [312]

---

[312] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, nr. 3227; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/78. Bu rivayette diğer iki hasletin, "Haset ve uğursuz saymak" olduğu zikredilmiş; hasetten kurtulmanın çaresi tövbe ve istiğfar, uğursuz saymadan kurtulmanın çaresi de geçip gitmek, yani üzerinde durmamak gösterilmiştir. Ayrıca bk. Zebîdî, *İthâf*, 9/325.

Yani, kalbe gelen kötü düşüncenin peşine düşüp araştırmamalı; kalbi ve âzalarıyla ona göre tavır almamalıdır. Gelen düşünceyi gerçek kabul ederse, kalbiyle o kişiden nefret eder ve rahatsız olur. Bu düşünce fiillerine etki eder; bundan sonra karşı tarafa içindeki düşünceye göre davranır.

Şeytan bazan insanın kalbine, en küçük bir hile ile kötü düşünceleri yerleştirir ve ona şu şekilde vesvese verir: "Senin falan hakkındaki düşüncen doğrudur. Sen bu sonuca tahminle değil, keskin zekâ, güzel anlayış ve aklınla ulaştın. Mümin, Allah'ın (c.c) nuruyla bakar. O kimse, senin düşündüğün gibidir."

Halbuki bu kimse meseleye nurla değil, şeytanın aldatması ve zulmetiyle bakmıştır.

Adaletli bir kimse sana birinin kötü durumunu haber verdiğinde, onu tasdik etsen mazur sayılırsın. Çünkü sen haber vereni yalanlasan bu sefer ona karşı suç işlemiş, hakkında kötü düşünmüş olursun. Bu da ona karşı bir suizandır. Bu durumda biri hakkında hüsnü zan beslerken, diğeri hakkında suizanda bulunman uygun değildir. Fakat yine de, haber verenle karşı taraf arasında bir düşmanlık, inatlaşma ve haset olup olmadığını araştırmalısın. Yoksa suçlama altında kalabilirsin. Aynı şekilde babanın evlâdı lehine yaptığı şahitlik ve düşmanın şahitliği, töhmet endişesiyle reddedilmiştir.

Böyle bir durumda haber veren eğer adaletli biriyse onu ne yalanla ne de tasdik et. Kendi kendine, "Bu durum benim tarafımdan zaten bilinmiyordu, Allah'ın (c.c) örttüğü halde gizliydi. Olduğu gibi kalsın. Bence açığa kavuşturulan bir şey yok" deyip geçmelisin.

Bazıları da görünüşte âdildir. Bahsedilen kişiyle arasında bir hasetleşme yoktur, ancak o âdil görünümlü kişinin insanlara sataşmak, onların kötülüğünü anlatmak gibi bir alışkanlığı vardır. Bu adam, hakikatte âdil değildir. Gıybet eden kimse büyük günah işlediği için fâsıktır. Gıybet onun alışkanlık haline getirdiği bir huyu olmuşsa, onun şahitliği reddedilir. Ne yazık ki zamanımızda gıybet, insanlar arasında çok yapıldığı için çokları buna hassasiyet göstermez ve yapılan gıybetten dolayı bir üzüntü duymaz.

Kalbine bir müslümana karşı kötü düşünceler gelirse hemen onunla ilgilen ve ona hayır dua et. Bu davranışın şeytanı öfkelendirir ve kötü düşünceyi senden defeder. Duayla meşgul olduğun ve onunla ilgilendiğin için kötü şeyler akla getirmez.

Yanlışını Gördüğün Bir Kardeşine Yapman Gerekenler

Müslüman kardeşinin zâhiren bir yanlışını gördüğün zaman, ona gizlice, tenha bir yerde nasihat et. Şeytana kanıp da onun arkasından kusurlarını sayıp dökerek gıybetini yapma.

Kusur işleyen bir kardeşine nasihat ederken, sakın onun bu halinden haberdar olmandan dolayı sevinme; aksine ona üzülerek nasihat et. Yoksa o seni gözünde büyütür, sen ise onu gözünde küçültmüş olursun. Vaazınla ona karşı böbürlenirsin. Bu bir hatadır.

Kusur işleyen din kardeşini uyarırken, kendin yanlışı yaptığında nasıl üzüntü duyarsan, aynı şekilde

üzüntü duyarak onu günahtan kurtarma gayesi taşımalısın. Senin nasihatine ihtiyaç kalmadan o yanlışı terketmesine daha fazla sevinmelisin.

Böyle yaparsan hem nasihat etmek hem mümin kardeşinin derdine üzülmek ve hem de ona dini konusunda yardım etmek sevabını birlikte alırsın.

Tecessüs

Kötü düşüncenin meydana getirdiği sonuçlardan biri de tecessüstür; yani kusur araştırmaktır. Kalp, suizanla yetinmeyip karşıdaki insanın gizli halini araştırmak ister ve bununla meşgul olur. Bu da suizan gibi haramdır. Bu konuda yüce Allah şöyle buyurur:

"Tecessüs etmeyin *(birbirinizin gizli yönlerini araştırmayın)."* [313]

Gıybet, suizan ve tecessüs aynı âyette birlikte yasaklanmıştır.

Tecessüs, insanları Allah'ın (c.c) gizlediği şekilde bırakmayıp, onların durumlarından haberdar olmak ve üzerindeki örtüyü kaldırıp gizli halini açığa çıkarmaktır. Halbuki onların durumu kendisine kapalı kalıp haberi olmasaydı bu, onun kalbi ve dini için daha iyi olurdu.

Tecessüsün hükmünü ve hakikatini, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* adlı eserimizin "Emir bi'l-ma'rûf" bölümünde açıkladık.

---

[313] Hucurât 49/12.

Gıybete İzin Verilen Durumlar

Dinimize göre güzel bir hedefe ulaşmak, ancak gıybetle mümkün olup başka bir yol yoksa o kişinin gıyabında yanlışını anlatmakta sakınca yoktur. Bu durum gıybetin günahını ortadan kaldırır. Bunlar da altı başlıkta toplanır:

1. Zalimin zulmünden şikâyetçi olmak. Bir kimse, kendisi zulme uğramadığı halde, hâkimin zulüm yaptığını, hıyanet ettiğini ve rüşvet aldığını söylese, gıybet etmiş olur. Eğer hâkim tarafından zulme uğramışsa onun zulmünü sultana şikâyet edebilir. Çünkü hakkını ancak bu yöntemle alabilir. Bu konuda Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Hak sahibi için söz hakkı vardır." [314]

Bir hadiste de şöyle buyurmuştur:

"Zenginin borcunu ödemeyi geciktirmesi zulümdür." [315]

Diğer bir hadiste ise şöyle buyrulmuştur:

"Zenginin borcunu ödemeyi geciktirmesi, ona dil uzatmayı[316] ve cezalandırmayı[317] helâl kılar." [318]

---

[314] Buhârî, İstikrâz, 4; Müslim, Müsâkât, 120.

[315] Buhârî, İstikrâz, 12; Müslim, Müsâkât, 33.

[316] Bunun sınırı, haddi aşmadan, sövmeden, hakaret etmeden "sen zalimsin" demektir (Zebîdî, *İthâf*, 9/ 329).

[317] Bu da, kadı tarafından onun ödemesi için zorlanmasıdır (Zebîdî, *İthâf*, 9/ 329).

[318] Ebû Davud, Akzıye, 29.

2. Kötü halin düzelmesi için yardım istemek. Bu konuya örnek olacak şu olay rivayet edilmiştir:

Bir gün Hz. Ömer (r.a), Hz. Osman'ın (r.a) (Hz. Talha olduğunu söyleyenler de vardır) yanından geçerken selâm verdi. Hz. Osman (r.a) selâmını almadı. Bunun üzerine Hz. Ömer, aralarını bulsun diye gidip durumu Hz. Ebû Bekir'e (r.a) anlattı.

Bu gıybetten sayılmaz.

Yine, Ebû Cendel'in Şam'da içki içtiği haberi Hz. Ömer'e (r.a) gelince ona şu âyetleri yazıp göndermiştir:

"Hâ, Mîm. Bu kitabın indirilmesi, azîz, alîm olan Allah'tandır. Günahı bağışlayan, tövbeyi kabul eden, cezası pek şiddetli olan ve lutuf sahibi *(Allah'tan)*. ***Ondan başka ilâh yoktur. Dönüş O'nadır."*** [319]

Bunun üzerine Ebû Cendel tövbe etti.

Hz. Ömer (r.a), bu haberi kendisine ulaştıranı gıybetçi saymamıştır. Çünkü o kişinin maksadı, Hz. Ömer'in (r.a), o adamın yaptığı işi çirkin görüp ona kurtulması için yardımcı olmasıdır. Haberi getiren kimse, içkiyi içen adama ancak Hz. Ömer'in nasihatinin fayda vereceğini düşünmüştü. Böyle bir durumda gıybetin mubah olması güzel niyete bağlıdır. Böyle olmazsa haram olur.

3. Fetva istemek. Bir kimse müftüden fetva alırken, içinde bulunduğu durumu olduğu gibi anlatabilir. Meselâ, senin müftüye gelerek, "Babam veya eşim veya kardeşim bana zulmetti. Bundan nasıl kurtulurum?" diye

[319] Mümin 40/1-3.

sorman gibi. Ancak böyle durumlarda en güzel soru tarzı, "Bir adama babası, eşi veya kardeşi zulmetse bundan nasıl kurtulur?" şeklinde olmalıdır. Fakat ilk soru şeklinde olduğu gibi olayı, isim ve sıfat vererek açıkça anlatmak da câizdir.

Hz. Hind b. Utbe, Allah Resûlü'ne gelerek, "Kocam Ebû Süfyân çok cimridir. Bana ve çocuğuma yetecek kadar nafaka vermiyor. Ondan habersiz malından alabilir miyim?" diye sorduğunda, Resûlullah (s.a.v),

"Normal olarak, sana ve çocuğuna yetecek kadar al" buyurmuştur. [320]

Burada Hz. Hind'in maksadı fetva sormak olduğu için, kocasının cimri olup kendisine ve çocuğuna bakmadığını söylediği halde, Allah Resûlü (s.a.v) onu engellememiştir.

4. Bir Müslümanı kötülükten korumak. Bir kimseye gelecek kötülüğü önlemek için, ona zarar verecek kimsenin durumunu anlatmak gıybet olmaz.

Bir âlimin, bid'at ehli ve fâsık birinin yanına sık sık gidip geldiğini görsen ve o âlimin, o bid'atçının tesiri altında kalacağında korkarsan, bid'atçının durumunu âlime açıklayabilirsin. O âlime zarar vereceğinden korkarsan buna izin vardır.

Bu durumdaki korku kimilerinin aldandığı bir noktadır. Bunu yapan kimse bazan içindeki hasetten ötürü onu

[320] Buhârî, Büyû', 95; Müslim, Akzıye, 4.

engellemeye çalışır. Şeytan bu durumda haset ile şefkati birbirine karıştırarak insana sunar ve onu aldatır.[321]

Yine şahidin güvenilir olup olmadığı araştırıldığında, şahidin güvenilirliğini zedeleyen bir ayıbı biliniyorsa söylenmelidir.

Evlilik ya da emanet verme konusunda istişare ediliyorsa, aleyhinde bulunmak kastıyla değil de nasihat maksadıyla o kişi hakkında bildiklerini söyleyebilir. Eğer yalnızca, "Senin için uygun değildir" sözüyle evlenmekten vazgeçecekse daha ileri gitme. Şayet ayıbını açık seçik beyan etmeden vazgeçmeyecekse o zaman adaydaki bildiğin kusurları genişçe açıklayabilirsin. Bu konuda Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Fâcirin** (açıkça günah işleyen kimsenin) **ismini söylemekten çekiniyor musunuz?** (Hayır, çekinmeyin) **Onun halini ortaya dökün ki insanlar onu tanısın. Yaptıklarını anlatın ki insanlar ondan sakınsın." [322]

Büyükler şöyle derdi: "Şu üç sınıf insanın gıybeti günah olmaz:

---

[321] Müellif bundan sonraki paragrafta satılacak kölenin kusurlarını söylemeyi örnek vermiştir. Günümüzde bu olay yoktur. Onun için tercümeye almadık. Ancak, bunun benzeri olaylar vardır. Meselâ, bir kimsenin yanında çalıştırdığı ve tanıdığı bir işçi başka bir iş yerine gittiği zaman, yeni işveren onun durumunu sorduğunda, varsa bir kusurunu söylemek gıybet olmaz. Yeni bir iş ortaklığı kurulurken ortakların ve işçilerin bilinen kusurlarını söylemek de haram değildir. Gaye, bir şahsı kötüleyip zevk almak değil, karşı tarafı zarardan korumak ve tedbir almasını sağlamak olmalıdır.

[322] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* 19/184; İbn Adî, *el-Kâmil,* 12/595; Hatîb, *Târîhu Bağdat,* 3/188; 7/262, 263.

- Zalim idarecinin.
- Bid'at ehlinin.
- Açıkça günah işleyenlerin." [323]

5. Bilinen lâkabı ile tanıtmak. Kişiyi herkes tarafından bilinen bir lakabıyla tanıtmak günah sayılmaz. Âlimler, bir kimseyi tarif ederken bazan (kör kadı, Topal Ali, Uzun Hasan gibi) şahsın lakabını kullanmaya mecbur kalmışlardır. Bunlar öyle lakaplardır ki kendisi için söylenen kimse, bunu duyduğunda alınmaz, rahatsız olmaz. Çünkü o, bununla meşhur olmuştur. O kimseyi lakabı yerine başka bir şekilde tanıtmak mümkünse, öyle yapmalıdır; bu daha iyidir.

6. Açıktan günah işleyeni tanıtmak. Halkın içinde çekinmeden günah işleyen kimselerin bu hallerini anlatmak gıybet olmaz. Meselâ, kadınsı hareketlerde bulunan, meyhâneci, içkiyi açıktan içen, insanlara zulmeden ve bu çirkin işleri açıktan yapıp böyle sıfatlarla anılmaktan da sıkılmayan kişinin bu işlerini gıyabında söylemen günah değildir. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Yüzünden hayâ perdesini atan kişinin gıybeti olmaz." [324]

---

[323] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 3516; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/97. Beyhakî, Süfyân b. Uyeyne'den şunu rivayet etmiştir: *"Şu üç sınıf insanın gıybeti olmaz: **1.** Zalim idareci **2.** Günahı açıktan işleyen. **3.** İnsanları bid'ata çağıran bid'at ehli"* (İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 223.

[324] Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10/355; Kudâî, *Müsned*, nr. 426; Süyûtî, *el-Câmiu's-Sagîr*, nr. 8525.

Hz. Ömer (r.a), "Fâcirin korunacak bir hürmeti yoktur" demiştir.

O, bu sözüyle, günahı açıktan işleyenleri kastetmiştir. Çünkü açıktan günah işlemeyen kimse hürmete lâyıktır, onun gıybeti yapılmaz.

Salt b. Tarîf der ki: Bir gün Hasan-ı Basrî'ye (rah), "Açıktan günah işleyenin yaptığını anlatsam gıybet olur mu?" diye sordum. O şöyle dedi: "Hayır! Gıybet olmaz. Onun korunacak bir hürmeti yoktur."

Yine Hasan-ı Basrî (rah) şöyle der: "Şu üç sınıf insanın gıybeti günah olmaz:

- Kötü arzularına düşkün olan kimse.
- Açıktan günah işleyen.
- Zalim idareci." [325]

Hasan-ı Basrî (rah) bu üç sınıf insanı birlikte saymıştır, çünkü onlar bu kusurları açıktan işlerler. Bunlar çoğu zaman da yaptıklarıyla övünürler. Onlar bu kötü işleri kimseden çekinmeden açıkça yaptıklarına göre, arkadan anlatılmasından neden rahatsız olsunlar! Ancak onların açıktan işlemedikleri şeyi anlatan kimse günaha girmiş olur.

Avf b. Ebû Cemile şöyle anlatmıştır:

"Bir gün İbn Sîrîn'in yanına geldim. Onun yanında Haccâc'ın aleyhine konuştum. Bunun üzerine İbn Sîrîn beni şöyle uyardı.

[325] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 235.

"Allah (c.c), adaletli bir hakemdir. Haccâc tarafından zulme uğrayan kişilerin intikamını Haccâc'dan alacağı gibi; Haccâc'ın intikamını da onun gıybetini yapanlardan alır. Yarın Allah'ın (c.c) huzuruna vardığında kazandığın en küçük bir günah sana, Haccâc'ın kazandığı en büyük günahtan daha çok zarar verir."

Gıybetin Kefâreti

Şunu bil ki, gıybet eden kişi büyük günah işlemiştir; bunun için pişman olup tövbe etmelidir. Gıybette iki hak vardır; biri yüce Allah'ın hakkı, diğeri de gıybeti yapılan kimsenin hakkıdır.

Kul yaptığı gıybetten pişman olup üzüntü duymalıdır ki, Allah'ın (c.c) hakkıyla ilgili sorumluluktan kurtulsun. Sonra da gıybetini yaptığı kişiden helâllik dilemelidir. Böyle yaparsa ona karşı işlediği zulmün günahından kurtulur.

Helâllik isterken de mahzun ve üzüntülü olmalı, yaptığından pişman olarak helâllik istemelidir. Gösterişe düşkün kimseler, kendisinin takvâ sahibi olduğu görülsün diye helâllik isterler. Aslında o, yaptığından pişman değildir. Onun derdi gösteriştir. O, bu niyetiyle ikinci bir günaha girmiş olur.

Hasan-ı Basrî (rah) şöyle demiştir: "Gıybeti yapılan kimse için yüce Allah'tan af dilemek yeterlidir. Helâllik istemek şart değildir."

Bu konuda Enes b. Mâlik'in (r.a) rivayet ettiği şu hadis delil olarak gösterilmiştir. Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Gıybet ettiğin kişinin kefâreti, onun için mağfiret istemendir." [326]

Mücâhid (rah) der ki: "Kardeşinin gıybetini ederek etini yemenin kefâreti, onu övgüyle anman ve kendisine hayır dua etmendir."[327]

Atâ b. Ebû Rebâh'a, "Gıybetten nasıl tövbe edilir?" diye sorulduğunda, şöyle demiştir:

"Gıybetini yaptığın arkadaşına varır şöyle dersin: Ben senin hakkında yalan söyledim, haksızlık yaptım, kötülük ettim. İstersen hakkını al, istersen beni affet." [328]

En uygun olanı budur.

Birinin, "Gıybet sözlerinin mal gibi geri dönüşü olmadığı için helâllik almak gerekmez" demesi yanlıştır. Çünkü burada iftira varsa, iftira cezası uygulanır ve iftiraya uğrayan kimse hakkını isteyebilir. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kimin üzerinde, kardeşinin namusu ya da malına karşı yaptığı bir haksızlık varsa, altın ve gümüş gibi maddî şeylerin geçmediği kıyamet gelmeden önce kendisiyle helâlleşsin. Şüphesiz âhirette hesap görülürken onun sevaplarından alınıp haksızlık ettiği kimseye verilir. Eğer sevapları bulunmazsa, arkadaşının günahlarından alınır, ona yüklenir; böylece günahları çoğalmış olur. Sonra da onların cezasını çekmek üzere ateşe atılır." [329]

---

[326] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 6259; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 6786; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 293).

[327] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 294.

[328] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 295.

[329] Begavî, *Şerhu's-Sünne*, 6/75; Müttakî-i Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 10169.

Kadının biri, başka bir kadın hakkında, "Eteği uzundur" deyince, Hz. Âişe (r.ah) onu şöyle uyarmıştır:

"Gerçekten onun gıybetini yaptın. Git ondan helâllik iste." [330]

Bunun gibi eğer gücü yetiyorsa ondan helâllik ister. Adamın izini kaybetmiş ya da gıybetini yaptığı kimse ölmüşse onun için bol bol dua eder, mağfiret ister ve hayır hasenat yapar.

Soru: Haksızlık yapılan kişi, helâllik isteyene hakkını helâl etmek zorunda mıdır?

Cevap: Şart değildir. Çünkü bu karşılıksız ikramdır. İkram ise fazilettir, güzel davranıştır, şart değildir. Ancak özür dileyen kimse, helâllik istediği kimseye karşı biraz fazlaca sevgi ve övgüde bulunmalıdır. Onun gönlünü hoş edinceye kadar buna devam etmelidir. Gönlünü bir türlü hoş edemezse, özür dilemesi, sevgi göstermesi iyilik olarak yazılır ve kıyamet günü gıybetin günahını siler.

Önceki büyüklerden bazıları, gıybetini yapan kimselere haklarını helâl etmezlerdi.

Saîd b. Müseyyeb (r.a) şöyle demiştir: "Bana bilerek zulmedene hakkımı helâl etmem."

İbn Sîrîn der ki: "Gıybeti ben haram kılmadım ki, onu ben helâl edeyim. Şüphesiz Allah Teâlâ onu haram kıldı. Allah'ın (c.c) ebedî haram kıldığı bir şeyi ben helâl edemem."

---

[330] bk. Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, nr. 6767.

Soru: Allah'ın (c.c) haram kıldığı bir şeyi helâl etmek mümkün değilken, Allah Resûlü'nün, ***"Helâllik istemesi lâzımdır"*** sözünün mânası nedir?

Cevap: Helâllik istemekten maksat, yaptığı haksızlıktan af dilemektir. Yoksa yaptığı işin haramlığını helâle çevirmek değildir.

İbn Sîrîn'in, "Gıybeti ben haram kılmadım ki, onu helâl edeyim..." sözü, gıybet etmeden önce onu helâl sayan hakkındadır. Zira gıybeti başkası için helâl sayması câiz değildir.

Soru: Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) şu hadisinin mânası nedir?

"Sizden biriniz Ebû Damdam gibi olmaktan âciz midir? O, evinden çıktığı zaman şöyle derdi:

Allahım! Ben, benim şeref ve haysiyetime dil uzatarak arkamdan konuşanlara, hakkımı helâl ettim; bu benim onlara sadakam olsun." [331]

Soru: İnsan, kendisine yapılan haksızlıkları nasıl sadaka olarak bağışlar? Bunu yapmakla onu helâl saymış olmaz mı? Bu şekil tasadduk etmesi geçersiz ise, Allah Resûlü'nün bunu özendirmesinin mânası nedir?

Cevap: "Ben şeref ve haysiyetimi zedeleyen insanlara alacağım mânevî hakkımı sadaka olarak bağışladım" sözünün mânası, "Onun yaptığı bu haksızlıktan dolayı kıyamet günü ondan hak talep etmem, yakasına

[331] Ebû Davud, Edeb, 36; İbn Abdülber, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, 4/257.

yapışmam..." demektir. Yoksa kişinin böyle demesiyle gıybet helâle dönüşmez, üzerindeki günah sorumluluğu düşmez. Hem bu söylediğimiz, günah işlenmeden önce bir bağışlamadır ve vaaddir. Bunu söyleyen kimse vaadini yerine getirme ve davacı olmama azmindedir. Ancak bundan vazgeçip de davacı olursa diğer haklar gibi davacı olur ve hakkını talep eder.

Fıkıh âlimleri der ki: İftira yapılmasına müsaade eden kişinin hakkı, iftira edenden kalkmaz ve iftiracıya ceza uygulanır. Âhiret hesaplaşması da dünya hesaplaşması gibidir.

İşin özeti, affetmek çok daha faziletlidir.

Hasan-ı Basrî (rah) şöyle demiştir: "İnsanlar kıyamet günü Allah'ın (c.c) huzuruna getirilince onlara, *'Allah'tan (c.c) ecir alacak olanlar kalksın'* diye seslenilir. Bunun üzerine sadece, dünyada insanları affedenler kalkarlar." [332]

Cenâb-ı Allah şöyle buyurur:

"Af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir." [333]

Resûl-i Ekrem (s.a.v), Cebrâil'e,

"Ey Cebrâil! Bu af nedir, nasıl olur?" diye sorunca, Cebrâil (a.s) şöyle demiştir:

"Allah (c.c), sana zulmedeni affetmeni, sana gelmeyene gitmeni, sana vermeyene vermeni emrediyor." [334]

---

[332] Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, 2/317.

[333] A'râf 7/199.

[334] Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensur*, 3/628; Zebîdî, *İthâf*, 9/342.

Adamın biri Hasan-ı Basrî'ye (rah), "Falanca senin gıybetini yaptı" dedi. Bunun üzerine o gıybet edene bir tabak taze hurma göndererek, "İşittiğime göre, sevaplarından bana hediye etmişsin. Buna karşılık ben de sana bu hurmayı hediye gönderdim. Ama kusuruma bakma, senin hediyen kadar kıymetli bir şey gönderemedim" demiştir.

ON ALTINCI ÂFET

SÖZ TAŞIMA-KOVUCULUK

Bu konuda yüce Allah şöyle buyurmuştur:

*"(Resûlüm!) **Alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan laf götürüp getiren, iyiliği hep engelleyen, haddi aşan, günaha dadanmış, kaba ve haşin, bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselerden hiç birine, mal ve oğulları vardır diye boyun eğme."*** [335]

"Arkadan çekiştirip duran, kaş göz hareketleriyle alay eden kimselerin vay haline." [336]

Âyette geçen "hümeze" kelimesi, dedikodu yapan, söz getirip götüren anlamındadır.

[335] Kalem 68/10-14. Abdullah b. Mübârek, âyette geçen "zenîm" kelimesini, sözü saklamayıp laf götürüp getiren veled-i zina olarak açıklamıştır. Şu mânaya da işaret edilmiştir: Sözü saklamayıp dedikodu yapan, veled-i zinanın yolunda gitmiş olur (Esasen, metinden olan bu kısmı dipnotta verilmesini daha uygun gördüğümüz için buraya aldık (mütercim).

[336] Hümeze 104/1.

Tebbet sûresinde, Ebû Leheb'in karısı hakkında, ***"Odun taşıyıcısı"*** [337] buyrulmuştur. Denilir ki o kadın, dedikodu yapar, söz taşırdı; kendini ateşe götürecek bu işi yaptığı için böyle denmiştir." [338]

Diğer bir âyette yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Allah, inkâr edenlere Nûh'un eşini ve Lût'un eşini örnek verdi. İkisi de kullarımızdan sâlih olan iki kulumuzun nikâhı altındaydı, ancak onlara *(kocalarına)* ***ihanet ettiler. Bundan dolayı*** *(kocaları)* ***Allah'tan gelen azabı onlardan savamamışlardı. İkisine de, 'Diğer girenlerle birlikte ateşe girin' denildi."*** [339]

Tefsirlerde yapılan açıklamaya göre, Lut'un (a.s) karısı, evlerine gelen güzel yüzlü misafirleri (melekleri insan zannederek) o kötü işi yapan halka haber vermişti. Nuh'un (a.s) karısı da insanlara, "Nuh delidir" diyordu.

Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Dedikodu yapanlar cennete giremez." [340]

Ebû Hüreyre (r.a), Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Allah katında en sevimliniz, ahlâken en güzel olanınızdır. Onlar *(müminlere)* ***kanatlarını gererler. Hem sever hem de sevilirler. Allah katında sizin en sevimsiz***

---

[337] Tebbet 111/4.

[338] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 265.

[339] Tahrîm 66/10.

[340] Müslim, İmân, 168; Ahmed, *Müsned*, 5/391, 396; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 253.

olanınız ise, laf götürüp getirenler, kardeşlerin arasını ayıranlar ve temiz insanlarda kusur arayanlardır." [341]

Peygamber Efendimiz (s.a.v), *"En şerlilerinizi size haber vereyim mi?"* buyurdu. Sahâbeler, "Evet haber ver" deyince Resûl-i Ekrem (s.a.v) onlara,

"Laf getirip götüren, dostlar arasında fesat çıkaran ve temiz insanlarda kusur arayanlardır" buyurdu. [342]

Ebû Zer (r.a), Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Allah, haksız yere bir mümini ayıplamak için ona zarar veren bir kelime yayan kişiyi, kıyamet günü cehenneme atmak suretiyle rezil eder." [343]

Ebü'd-Derdâ (r.a) der ki: Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Her kim, arkadaşını küçük düşürmek için onda olmayan bir ayıbı etrafa yayarsa, Allah'ın onu cehennem ateşinde eriterek azaba uğratması haktır." [344]

Ebû Hüreyre'nin (r.a) rivayet ettiği bir hadiste Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

---

[341] Taberânî, *el-Mu'cemü's-Sagîr*, 2/25; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/21; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 255.

[342] Ahmed, *Müsned*, 6/459; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/270; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/93; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 257.

[343] Ahmed, *Müsned*, 3/441; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 8439; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 258.

[344] Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 2966; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/94; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 259.

"Bir müslümanın yapmadığı bir şeyi, yaptı diye aleyhine şahitlik eden kişi cehennemdeki yerine hazırlansın." [345]

Denildiğine göre kabir azabının üçte biri dedikodudandır.[346]

İbn Ömer'in (r.a) rivayetinde Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Allah cenneti yarattığı zaman ona 'konuş' dedi. O da,

'Bana giren kişiye ne mutlu' dedi. Cebbâr olan Allah şöyle buyurdu:

'İzzet ve celâlime yemin olsun ki, şu sekiz sınıf insan giremez:

1. ***İçkiye devam edenler.***
2. ***Zinada ısrar edenler.***
3. ***Dedikodu yapanlar.***
4. ***Namus duygusunu kaybetmiş olanlar.***
5. ***Zalim emniyet görevlisi.***
6. *(Kendini kadınlara benzeten)* **kadın kılıklılar.**
7. ***Akrabayla irtibatı kesenler.***
8. ***Şöyle şöyle yapmazsam Allah'ın ahdi üzerime olsun deyip sözünde durmayanlar."*** [347]

---

[345] Ahmed, *Müsned*, 2/509; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 4/200; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 260.

[346] İbn Ebü'd-Dünyâ,

[347] Irâkî, hadisin bu şekilde tamamına bir arada rastlamadığını söyler. Farklı yerlerde bk: Buhârî, Edeb, 50; Müslim, İmân, 168, Birr ve's-Sıla, 6; Nesâî, Eşribe, 46; Ahmed, *Müsned*, 2/69, 134.

Kâ'b el-Ahbâr şöyle anlatır:

İsrâiloğulları'nda kıtlık olmuştu. Hz. Musa (a.s) yağmur yağdırması için Allah'a (c.c) defalarca yalvardı, ancak yağmur verilmedi. Bunun üzerine yüce Allah şöyle vahyetti:

"İçinizde dedikodu yapıp buna devam edenler olduğu müddetçe, senin ve beraberindekilerin duasını kabul etmem." Musa (a.s),

"Yâ Rabbi onun kim olduğunu bana bildir ki onu aramızdan çıkarayım" dedi. Yüce Allah:

"Yâ Musa! Sizi kovuculuktan menettiğim halde, ben mi kovucu olayım?" buyurdu. Bunun üzerine hepsi birden tövbe ettiler ve yağmura kavuştular.

Şöyle anlatılır: Hikmet ehlinden biri, yedi kelimelik şey öğrenmek için 700 fersah[348] yol giderek bir bilginin yanına vardı. Ona, "Allah'ın (c.c) sana lutfetmiş olduğu ilimden istifade etmek için yanına geldim; sizden şunları öğrenmek istiyorum" dedi ve şu soruları sordu:

1. Göklerden daha ağır,
2. Yeryüzünden daha geniş,
3. Kayadan daha sert,
4. Ateşten daha yakıcı,
5. Zemheriden [349] daha soğuk,

[348] Bir kara fersahı 4444 metredir, *Osmanlıca Türkçe Büyük Lugat* (Türdav). 700 fersah, 3110,8 kilometredir.

[349] Zemherîr, kışın en şiddetli zamanıdır. Bu döneme kara kış da denir."

6. Denizlerden daha zengin ve engin,

7. Yetimden daha perişan olan şeyler nelerdir?

Hikmet ehli ona şu cevabı verdi:

1. Suçsuz birine iftira etmek, göklerden daha ağırdır.

2. Hak, yeryüzünden daha geniştir.

3. Kâfirin kalbi, kayadan daha serttir.

4. Hırs ve haset, ateşten daha yakıcıdır.

5. Yakınına ihtiyacını bildirdiğin halde onun ilgisiz kalması, zemheriden daha soğuktur.

6. Kanaat sahibi olan kalp, denizlerden daha zengin ve engindir.

7. İç yüzü ortaya çıkan dedikoducunun hali, yetimden daha perişandır."

DEDİKODU NEDİR?

Dedikodu çoğunlukla, başkasının sözünü, aleyhinde konuşulan kişiye ulaştırmak olarak bilinir. "Falanca senin hakkında şunları konuşuyor" demek gibi. Ancak dedikodu bununla sınırlı değildir. Bunun geniş tarifi şudur: Dedikodu, açıklanması hoş görülmeyen şeyi anlatmaktır.

Hoşlanmayan kişi, ister hakkında konuşulan, ister kendine söz götürülen, ister üçüncü bir kişi olsun farketmez, hepsi dedikodu sayılır. Açıklanan şey ister sözle, ister yazıyla, ister işaret ve imayla olsun hepsi aynıdır. Bu anlatılan şeyler, şahsın sözleri, işleri, herhangi bir

ayıbı veya kusuru olsun olmasın farketmez, hepsi dedikodu sayılır.

Kısaca dedikodu, açıklanması istenmeyen gizli bir şeyi açıklayıp yaymak ve ortaya çıkarmaktır.

Laf Taşımak Ne Zaman Câiz Olur?

İnsanların, ortaya çıkarılmasını istemedikleri halleri gören kişi ses çıkarmamalıdır. Ancak gerçekten bir müslümanın yararına ya da bir günahın önlenmesine fayda sağlayacaksa söylenebilir. Bu başkasının malına elini uzatanı görünce, malı alınan kişinin hakkını korumak için olayı anlatmaya benzer.

Kişi, kendisine ait bir malını saklarken görülse ve malını sakladığı açıklansa bu, dedikodu sayılır. O gizli bir şeyi açıklamaktır. Eğer laf taşıdığı kişinin bir ayıbı ve noksanı varsa, onu anlatan kimse hem gıybet hem de dedikodu ederek iki günahı birlikte işlemiş olur.

Dedikodunun Sebebi

Kişiyi dedikoduya sevkeden şey ya arkasından laf edilen kişinin kötülüğünü istemek veya kendisine laf taşıdığı kişiye sevgi göstermek ya da fuzûlî ve bâtıl konuşmalara dalarak nefsi eğlendirmektir.

Laf Getirene Karşı Tutum

Bir kimse birine gelerek onun arkasından dedikodusunun yapıldığı söyleyerek, "Falanca senin hakkında şöyle söylüyor" veya, "Böyle yaptı" ya da "Senin işini bozmaya çalışıyor, düşmanlarınla işbirliği yapıyor, duru-

munu bozmak istiyor..." gibi sözler sarfetse, kedisine laf getirilen kimse şu altı şeyi yapmalıdır:

1. Onu tasdik etmemelidir. Çünkü kovucu fâsıktır ve onun şahitliği reddedilmiştir. Bu konuda yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz." [350]

2. Bu yaptığından onu menetmeli, kendisine nasihat etmeli ve yaptığının çirkin olduğunu anlatmalıdır. Nasihat konusunda (Lokman Hekim'in (a.s) oğluna yaptığı nasihat) Kur'an'da şöyle anlatılır:

"Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçir, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar azmedilmeye değer işlerdir." [351]

3. Ona Allah (c.c) için kızmalıdır. Çünkü o, Allah Teâlâ katında sevimsizdir. Cenâb-ı Hakk'ın sevmediğine de kızmak gerekir.

4. Arkasından sana haber verilen kardeşin hakkında kötü zan beslememelisin. Çünkü Rabbimiz şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır." [352]

---

[350] Hucurât 49/6.

[351] Lokman 31/17.

[352] Hucurât 49/12.

5. Kovuculuk yapanın anlattıkları, seni, kardeşin hakkında araştırma yapmaya sevketmesin. Bu konuda şu âyetin emrine uymalısın:

***"Tecessüs etmeyin** (birbirinizin gizli yönlerini araştırmayın)."* [353]

6. Dedikodu yapanı bu işten menettiğin gibi kendi nefsini de menetmelisin. Onun yaptığı dedikoduyu anlatmamalı, "Falanca bana şöyle şöyle söyledi" dememelisin. Böyle yaptığın takdirde hem dedikodu yapmış hem de gıybet etmiş, ondan menettiğin şeyi kendin de işlemiş olursun.

Ömer b. Abdülaziz'in (rah) huzuruna bir adam gelerek, başka biri hakkında bir şeyler söyledi. Bunun üzerine Ömer b. Abdülaziz (rah), "İstersen senin durumunu bir inceleyelim. Eğer yalancı çıkarsan şu âyette belirtilenlerden olursun:

'Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın.' [354]

Şayet doğru söylediysen şu âyette belirtilenlerden olursun:

'Alabildiğine ayıplayıp kötüleyen, söz getirip götüren kimseye itaat etme.' [355]

'Eğer istersen seni affederiz' dedi. Bunun üzerine adam,

---

[353] Hucurât 49/12.

[354] Hucurât 49/6.

[355] Kalem 68/11.

'Ey müminlerin emîri, siz beni affedin; ben bir daha böyle bir şey yapmayacağım' dedi."

Hikmet ehlinden birine, arkadaşlarından biri ziyaretine geldi ve bazı arkadaşlarının dedikodusunu yapmaya başladı. Bunun üzerine hikmet ehli o adama,

"Kötü bir ziyarette bulundun ve üç cinayeti de beraberinde getirdin:

- Kardeşimi bana soğuttun.
- Kalbimin huzurunu kaçırdın.
- Sana olan güvenimi kaybettin" dedi.

Süleyman b. Mübârek, arkadaşı Zührî ile beraber otururken bir adam yanlarına geldi. Süleyman b. Mübârek gelen adama,

"Duyduğuma göre benim arkamdan şöyle şöyle demişsin" dedi. Adam da,

"Öyle şeyler söylemedim, arkandan da konuşmadım" dedi. Süleyman b. Mübârek,

"Ama bana bunu söyleyen güvenilir biridir" dedi. Bunun üzerine Zührî,

"Dedikodu yapan güvenilir değildir" dedi. Süleyman b. Mübârek de,

"Doğru söyledin" dedi ve adama dönüp,

"Haydi, selâmetle git" dedi.

Hasan-ı Basrî (rah) der ki: "Sana dedikodu getiren, senin de dedikodunu yapar."

Bunlardan anlaşıldığına göre, dedikodu yapanı sevmemeli, sözüne ve sadakatine güvenmemelidir. O, yalana, gıybete, aldatmaya, hainliğe, haset ve nifaka, insanlar arasını bozmaya devam edip dururken ona nasıl kızılmaz. Bu kimse Allah'ın (c.c) devam etmesini istediği dostluk ve iyiliği bozanlardan ve yeryüzünde fesat çıkaranlardandır. Yüce Allah böyle kimseler hakkında şöyle buyurmuştur:

"Ancak, insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere ceza vardır. İşte acıklı azap bunlaradır." [356]

Dedikodu yapanlar da bunlardandır.

Bu konuda Peygamber Efendimiz de (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"En şerli insan, kötülüğünden dolayı halkın kendisinden sakındığı insandır." [357]

Dedikodu yapanlar da bu sınıfa girmektedir.

Allah Resûlü bir defasında, ***"Kesen cennete giremez"*** buyurdu. Sahâbeler, "Kesen kimdir?" dediler. Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"İnsanların arasını açan kimse" buyurdu. [358]

Bu kimse dedikodu yapandır. Onun akraba ile ilişiğini kesen kimse olduğu da söylenmiştir.

---

[356] Şûrâ 42/42.

[357] Buhârî, Edeb, 48; Müslim, Birr ve's-Sıla, 23.

[358] Buhârî, Edeb, 11; Müslim, Birr ve's-Sıla, 18.

Adamın biri Hz. Ali'nin (r.a) yanına gelerek birinin dedikodusunu yaptı. Hz. Ali (r.a) o adama,

"Ey falanca! Senin dediğini araştıralım. Eğer doğru söylemişsen sana kızarız. Yalan söylemişsen seni cezalandırırız. Seni affetmemizi istersen de affederiz" dedi. Bunun üzerine adam, "Beni affedin ey müminlerin emîri" dedi.

Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî'ye, "En çok hangi davranış mümini alçaltır?" diye sorulduğunda, "Çok konuşmak, sırrı yaymak, herkesin sözünü kabul etmek mümini alçaltır" cevabını vermiştir.

Basra valisi Abdullah b. Âmir'e, bir arkadaşı, "Kulağıma geldiğine göre, falanca benim, senin hakkında kötü şeyler söylediğimi şikâyet etmiş" dedi. Abdullah b. Âmir,

"Evet, öyle söyledi" dedi. Arkadaşı, "Sana neler anlattığını bana söyle de huzurunda yalanını ortaya çıkarayım" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Âmir, "Kendi dilimle kendime sövmekten hoşlanmam. Onun söylediklerine inanmamam yeterlidir. Bunları ortaya atarak seninle olan arkadaşlığımı koparmam" diye karşılık verdi.

Bazı sâlihlerin yanında dedikodu konusundan söz açıldı. Biri şöyle dedi: "Doğru söyleyen kim olursa olsun övüldüğü halde, laf getirip götürenin doğru sözü övülmez. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?" Musab b. Zübeyr şöyle dedi: "Dedikoduyu kabul kulağıyla dinlemek, dedikodudan daha kötüdür. Çünkü dedikodu, bir şeye işaret etmektir. Kabul ise onu geçerli saymaktır. Dedikodu yoluyla sadece işaret eden, kabul ile onu geçerli sa-

yan kadar kötü değildir. Aman dedikoducudan sakının! Eğer söyledikleri doğru olsa bile bahsettiği kişinin hürmetini korumadığı ve ayıbını örtmediği için doğru sözü kınanır."

Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"İnsanların arasında laf götürüp getiren kimse sağlam değildir." [359]

Hadisin açıklamasında, "Yani, o kimse helâl bir nesepten değildir" denilmiştir.

Adamın biri Süleyman b. Abdülmelik'in huzuruna çıktı, konuşmak için izin istedi ve, "Ey müminlerin emîri! Sana bazı şeyler söyleyeceğim. Hoşlanmasan da tahammül göster, çünkü onun arkasında güzel şeyler bulacaksın" dedi. Süleyman b. Abdülmelik, "Tamam, söyle" dedi. Bunun üzerine adam şu nasihatlerde bulundu:

"Ey müminlerin emîri! Etrafın, senin dünyan için kendi dinlerini feda eden insanlarla çevrili. Onlar seni memnun etmek için Rab'lerini kızdırırlar. Allah (c.c) yolunda senden korkarlar, ama senin yolunda Allah'tan (c.c) korkmazlar.

Cenâb-ı Hakk'ın sana vermiş olduğu emanetlerde onlara güvenme. Allah'ın korumasını sana verdiği hususlarda onlara kulak asma.

Onlar ümmetin zayıflaması için ellerinden geleni yapmışlar, emanetleri zayi etmek ve namusu parçalamaktan geri kalmamışlardır.

[359] Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/104; İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, (Beyrut 1995) 10/508.

Onların en iyi davranışları haksızlık ve dedikodudur. Sana yakınlaşmaları ise gıybet ve aleyhte konuşmak iledir.

Sen onların işlediklerinden sorumlusun, ama onlar senin işlediklerinden sorumlu değildir. Sakın, onların dünyasını imar edeyim diye kendi âhiretini mahvetme.

En çok aldanan kimse, başkasının dünyası uğruna kendi âhiretini mahvedendir."

Adamın biri Süleyman b. Abdülmelik'e, Ziyâd-ı A'cem hakkında laf getirir, dedikodu yapar. Bunun üzerine Süleyman b. Abdülmelik, aralarını bulmak için o adamla Ziyâd-ı A'cem'i yüzleştirir. Ziyâd, adama dönüp şunları söyler:

"Sen öyle bir kişisin ki, ben seni güvenilir bir kişi kabul etmişken sen buna hainlik eden ya da bilmeden konuşan birisin. Bizim aramızdaki meselede sen, hainlik ve günah arasında bulunuyorsun."

Adamın biri Üsvârî'yi, Amr b. Ubeyd'e şikâyet ederek, "Üsvârî, senden hep kötü kişi olarak bahsediyor" dedi. Bunun üzerine Amr, "Ey falanca! Sen, onun konuştuklarını bize naklederek arkadaşlık hukukunu çiğnedin. Arkadaşımın hoşlanmayacağı şeyleri anlatarak, benim hukukumu da yerine getirmedin (aramıza soğukluk getirdin). Ancak ona şunları bildir: Ölüm hepimize ulaşacak, kabir hepimizi yutacak, kıyamet hepimizi bir araya toplayacak. Aramızdaki meselede Allah (c.c) hükmünü verir. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır" dedi.

Laf taşıyanlardan biri, Vezir Sâhib İsmail b. İbâd'a bir mektup ulaştırdı. O mektubunda, bir yetimin çokça malı olduğunu ve vezirin onu almasını öneriyordu. Vezir mektubun arkasına şunları yazdı:

"Söylenilen doğru bile olsa, dedikodu yapmak çirkin bir davranıştır. Eğer bunu nasihat olarak yaptıysan, zararın faydasından daha fazladır. Gizliliği ortaya dökülen bir şeyi kabul etmekten Allah'a (c.c) sığınırız. Şayet yaşlı olmasaydın, senin gibilere, yaptığının cezasını verirdik. Ey mel'un! Böyle kötü davranışlardan kaçın. Allah (c.c), gaybı bilir. Ölüye Allah (c.c) rahmet eder, yetimi korur, malını çoğaltır, dedikodu yapana da lânet eder."

Hz. Lokman (a.s), oğluna şu nasihatlerde bulunmuştur:

"Yavrucuğum! Sana bazı tavsiyelerde bulunacağım. Eğer onlara sarılırsan hep efendi olursun:

- Uzak yakın herkese güzel ahlâklı ol.
- İyiden de kötüden de cahilliğini gizle.
- Kardeşlerini koru.
- Akrabalarınla ilişkini kesme.
- Dedikoducuya, seni kötülüğe düşürmek isteyen bozguncuya kulak asmayacağına dair akraba ve dostlarına güvence ver.
- Kendisinden ayrıldığında seni ayıplamayan senin de kendisini ayıplamadığın kimselerle arkadaş ol"

Büyüklerden biri şöyle demiştir: "Dedikodu, yalan, haset ve nifak üzerine kurulmuştur. Bunlar insanı zillete götüren şeylerdir."

Bir âlim şöyle demiştir: "Dedikoducunun sana söyledikleri doğru olsa bile, o sana sövmeye cüret etmiştir (çirkin sözleri yüzüne karşı söylemiştir). Dedikodusu yapılan kişiye yumuşaklık göstermen daha uygundur. Çünkü o, çirkin lafları senin yüzüne karşı söylememiştir.

Kısaca, dedikoducunun zararı büyüktür. Ondan sakınmak gerekir.

Hammâd b. Seleme anlatır: Adamın biri kölesini sattı. Alan müşteriye de, "Bu kölenin laf taşımaktan başka hiçbir ayıbı yoktur" dedi. Müşteri de tamam kabul ettim dedi ve köleyi aldı. Aradan günler geçti. Bir gün köle efendisinin hanımına,

"Efendim seni sevmiyor. Senin üzerine kadın almak istiyor. Usturayı al. O uyurken ensesinden birkaç kıl kes bana getir. Ona sihir yapayım da seni sevsin" dedi. Sonra adama giderek,

"Senin hanımın başka bir dost edinmiş, seni öldürmek istiyor. Uyur gibi yap da bunu gör" dedi. Adam da uyur gibi yaptı. Derken kadın da elinde usturayla kocasının yanına geldi. Adam, karısının onu öldürmeye geldiğini zannederek kalkıp kadını öldürdü. Bunun üzerine kadının akrabaları da adamı öldürdüler ve iki taraf birbirine girerek aralarında savaş çıktı. [360]

Yüce Allah'tan güzel tevfîkini istiyoruz.

---

[360] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 270.

ON YEDİNCİ ÂFET

İKİYÜZLÜLÜK

İkiyüzlü davranan kimse, birbirine düşmanlığı olan iki kişi arasında gider gelir ve her birinin hoşuna gideceği şekilde konuşur. Bu, münafıklığın ta kendisidir.

Bu konuda Ammâr b. Yâsir (r.a), Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Bu dünyada ikiyüzlü olanın, kıyamet günü ateşten iki dili olur." [361]

Ebû Hüreyre (r.a), Resûl-i Ekrem'den (s.a.v) şu hadisi nakleder:

"Kıyamet günü, Allah'ın kullarının en kötüsünün ikiyüzlüler olduğunu görürsünüz. O şunlara bir şekilde, diğerlerine ayrı bir şekilde konuşur." [362]

---

[361] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 1310; Ebû Davud, Edeb, 39; Ahmed, *Zühd*, nr. 216; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 8978; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 276.

[362] Buhârî, Edeb, 52; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 48; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 277.

Bir rivayette de şöyledir:

"Bunlara bir yüzle, şunlara da başka bir yüzle gelir, konuşur." [363]

Ebû Hüreyre (r.a) der ki: "İkiyüzlüler, Allah (c.c) katında emin kimseler değildir."

Mâlik b. Dînâr (k.s) der ki: Tevrat'ta şöyle okudum:

"Kişi arkadaşıyla konuştuğu zaman aynı konuda birbirinden farklı sözler söylerse emniyeti yok olur. Allah (c.c) kıyamet günü iki farklı ağızla konuşan kişiyi helâk eder."

Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet günü Allah katında kulların en sevimsizi yalancılar, kibirlenenler ve kalpleri kardeşlerine karşı kinle dolu olanlardır. Onlarla karşılaştıklarında yalandan güleryüz gösterirler. Bir de onlar Allah ve Resûlü'ne çağırıldıkları zaman ağırdan alırlar; şeytana ve onun işine çağırıldıkları zaman ise acele ederler." [364]

İbn Mesud (r.a), "Düşüncesizce yaşayan kimse olmayın" dedi. Yanındakiler, "Bu nasıl biridir" diye sorduklarında, "Her esintiye (fikre) kapılandır" dedi.

Büyükler, ikiyüzlülüğün münafıklık olduğunda görüş birliği içindedir. Münafıklığın birçok alâmeti vardır. İkiyüzlülük de o alâmetlerden biridir.

---

[363] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 1309; Süyûtî, *Câmiu's-Sagîr*, nr. 3241; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 278.

[364] Zebîdî, *İthâf*, 9/358.

Rivayet edildiğine göre, (Hz. Ömer zamanında) sahâbelerden biri vefat etti. Hz. Huzeyfe (r.a), onun cenaze namazını kılmadı. Bu haber Hz. Ömer'e (r.a) ulaşınca,

"Sahâbelerden biri ölüyor; sen cenaze namazını kılmıyorsun!" dedi. Hz. Huzeyfe (r.a) de,

"Ey müminlerin emîri! O da münafıklardandı" [365] dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a),

"Allah (c.c) için sana soruyorum; ben de onlardan mıyım?" diye sordu, Hz. Huzeyfe,

"Allahım beni bağışla. Hayır, Yâ Ömer sen onlardan değilsin. Ama senden başkası hakkında emin değilim" [366] dedi.

İkiyüzlülüğün Tarifi

Soru: İkiyüzlülük neyle olur? Bunun sınırı nedir?

Cevap: İki hasımdan her birine gidip güleryüz gösterse ve bunda da samimi ise, bu münafıklık ve ikiyüzlülük değildir. Zira her iki hasımla da dost olabilir. Ancak onun dostluğu zayıftır, kardeşlik derecesine ulaşmaz. Çünkü hakiki dostlukta onun düşmanını da sevmemesi gerekir. "Sohbet ve Kardeşlik" kitabında bunu anlattık.

---

[365] Zebîdî bu sözü şöyle açıklar: "Resûl-i Ekrem, Huzeyfe'ye (r.a), münafıkların kimler olduğunu haber vermişti" (Zebîdî, *İthâf*, 9/359).

[366] Zebîdî, Kurtûbî'nin bu sözü şöyle açıkladığını söyler: "Huzeyfe (r.a) bu sözüyle küfür olan münafıklığı değil, ameldeki nifakı kastetmiştir. O da gizlide dini korumamak, açıkta ise dini yaşamaktır" (Zebîdî, *İthâf*, 9/359).

Fakat her bir hasma gidip birinin söylediğini diğerine anlatıyorsa bu ikiyüzlülüktür. Dedikodudan daha kötüdür. Zira dedikodu, sadece bir tarafın sözünü öbür tarafa ulaştırmaktır. İkiyüzlülük ise her ikisine de gidip diğerinin aleyhinde bulunmaktır. Her birinin, diğerine karşı gösterdiği düşmanca tavrın güzel olduğunu anlatmaya çalışır. İşte bu ikiyüzlülüktür.

Her bir hasma gidip, "Sana yardım edeceğim" diye söz vermesi, her birinin düşmanlığını (iyi yapıyorsun... gibi cümlelerle) övmesi, yüzüne karşı övdüğü halde yanından ayrılınca sövmesi de ikiyüzlülüktür.

Bu durumda iki hasmın arasındaki kişinin susması gerekir. Eğer taraf olmak istiyorsa da hasımlardan haklı olanı, gerek yüzüne karşı, gerek arkasından, gerek düşmanının yanında övmelidir.

Abdullah b. Ömer'e (r.a), "Biz, idarecilerimizin yanına girdiğimiz zaman bir şeyler konuşuyoruz; çıktığımızda ise başka türlü konuşuyoruz. Bu konuda ne dersiniz?" diye sorduklarında, Abdullah b. Ömer,

"Allah Resûlü zamanında biz bu davranışı münafıklık sayardık" demiştir. [367]

İdarecinin yanına girmek ve ona övgüde bulunmak gerekmediği halde bu davranışı sergilerse o, münafıklıktır.

---

[367] Buhârî, Ahkâm, 28; İbn Mâce, Fiten, 12; Ahmed, *Müsned*, 2/105; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 281.

İdarecinin yanına girdiğinde korkusundan ona övgüde bulunuyorsa bu da münafıklıktır. Çünkü onun yanına girmekle kendisini buna mecbur etmiştir.

Az ile yetinip, mal ve mevkiyi terkederek idarecinin huzuruna çıkmak gerekmediği halde, makam, mevki ve zenginlik elde etmek için huzuruna varıp övgüler yağdırsa bu da münafıklıktır. Bu konuda Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Suyun baklayı yeşerttiği gibi, mal ve makam sevgisi de kalpte münafıklığı yeşertir/kuvvetlendirir." [368]

Bu sevgi kişiyi idarecilere, onları gözetmeye, kendilerine karşı riyakârlık yapmaya muhtaç eder.

Kötülüğünden Korkulan Kişiye Güleryüz Göstermek

Zaruretten dolayı idarecinin huzura çıkmış ve övgüde bulunmadığı takdirde kendisine bir zararın geleceğinden korkuyorsa, bu kimse mazeretlidir. Çünkü şerden sakınmak için övgüde bulunmak câizdir.

Bu konuda Ebü'd-Derdâ (r.a) şöyle demiştir: "Biz bazı insanların yüzüne karşı güleriz, halbuki kalbimiz onlara lânet eder."

Hz. Âişe (r.ah) anlatır: Adamın biri Allah Resûlü'nün huzuruna gelmek için izin istedi. Resûlullah (s.a.v),

---

[368] Zebîdî, *İthâf*, 9/360.

"Ona izin verin; o aşiretinin en kötü adamıdır" buyurdu. Adam içeri girince Resûlullah (s.a.v) onunla yumuşak konuştu. Adam oradan ayrılınca ben,

"Ey Allah'ın Resûlü! O adam hakkında söyleyeceğini söyledin, huzuruna girince de onunla yumuşak konuştun!" dedim. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v),

"Yâ Âişe! İnsanların en kötüsü, şerrinden korkularak kendisine ikram edilen kişidir" buyurdu. [369]

Bu durum sadece, güleryüz ve tebessümle karşılamaktan ibaret olduğu zaman câizdir. Ama ona övgüler yağdırmak ise apaçık bir yalandır. Bu da, zaruret ve zorlama olmadan câiz olmaz. Böyle bir durumda da yalana sadece misliyle karşılık verir. Bu konuyu "Yalanın Âfetleri" bölümünde anlattık.

Şerrinden korunmak için güleryüz gösterdiği kişiye övgüde bulunmaz, bâtıl sözlerinde onu tasdik etmez, tamam anlamında başını sallamaz. Böyle yapmak münafıklıktır. Onun söylediği bâtıl sözleri inkâr etmelidir. Buna gücü yetmezse diliyle susar, ancak kalbiyle inkâr eder.

[369] Buhârî, Edeb, 38; Müslim, Birr, 73; Ebû Davud, Edeb, 5; Ahmed, *Müsned*, 6/38, 158, 159; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 219.

ON SEKİZİNCİ ÂFET

ÖVMEK

Övmek, bazı durumlarda yasaklanmıştır. Kötülemek ise gıybet yapmak ve aleyhte hareket etmektir. Onun açıklamasını yapmıştık.

Övgüde bulunmanın altı âfeti vardır. Bunlardan dört tanesi övende, iki tanesi de övülende meydana gelir.

Övenin Başına Gelen Âfetler

1. Öven kişi bazan haddi aşıp yalana düşer. Bu konuda Halid b. Ma'dan şöyle demiştir:

"Halkın huzurunda, bir idareciyi ya da herhangi birini, taşımadığı vasıflarla öven kişiyi Allah (c.c), kıyamet gününde dilini sürçerek diriltir." [370]

2. Öven kişi bazan gösterişe girer. O bu övgü ile sevgisini ortaya koyar; fakat bazan içinde övdüğü kim-

[370] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 603.

seye karşı bir sevgi bulunmaz ve bütün söylediklerine inanmaz. Böylelikle hem gösterişe girmiş hem de münafıklık yapmış olur.

3. Öven kişi bazan tam mânasıyla bilmediği şeylerden bahseder. Onları bilmesine imkân da yoktur; böylece bilmediği bir konuda konuşmuş olur.

Rivayet edildiğine göre, adamın biri Allah Resûlü'nün huzurunda birini övdü. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v), adamı şöyle uyardı:

"Vay sana! Arkadaşının boynunu vurdun. Eğer bu söylediklerini işitseydi iflâh olmazdı. Sizden biriniz kardeşini övmek istiyorsa, 'Falan kişiyi** (şöyle) **zannediyorum. Allah katında kimseyi temize çıkarmam. Onu bilen Allah'tır' desin. Bunu da o kimseyi gerçekten bu halde düşünüyorsa söylesin." [371]

Bu âfet, karşıdaki insanı ancak bir delille anlaşılabilecek olan sıfatlarla övmede meydana gelir. Meselâ, o müttaki biridir, vera' sahibidir, zâhiddir, hayırlı biridir şeklindeki övgüler böyledir. Zira bu ahlâklar kesin olarak bilinmeden o kişi övülmez.

"Ben onu gece namazı kılarken, sadaka verirken, hac yaparken gördüm..." gibi ifadeler kullanılabilir, çünkü bunlarda kesinlik vardır.

"O, adalet sahibidir, rıza ehlidir..." gibi ifadeler kullanmak da sakıncalıdır. Çünkü adalet ve rıza gizli kavramlardır, onların bir insanda bulunması konusunda ke-

[371] Buhârî, Edeb, 54; Müslim, Zühd; 65; Ahmed, *Müsned*, 5/41; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 597.

sin konuşmak doğru değildir. Ancak onlar tecrübe edilip görüldükten sonra söylenebilir.

Hz. Ömer (r.a), bir adamın birini övdüğünü işitince ona,

"Onunla yolculuk yaptın mı?" diye sordu. Adam,

"Hayır, yapmadım" dedi. Hz. Ömer (r.a),

"Onunla alışveriş yaptın mı? diye sordu. Adam,

"Hayır, yapmadım" dedi. Hz. Ömer (r.a),

"Sabah akşam onun komşusu musun?" diye sordu. Adam,

"Hayır değilim" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer,

"Vallahi! Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki sen o adamı tanımıyorsun" dedi. [372]

4. Bazan övülen şahıs zalim ya da fâsık olup bu övgüden dolayı sevinir, içi ferahlar. Bu câiz değildir. Bu konuda Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Fâsık övüldüğü zaman, Allah gazaplanır." [373]

Hasan-ı Basrî (rah) şöyle demiştir: "Zalimin uzun yaşaması için dua eden, yeryüzünde Allah'a (c.c) isyan edilmesini istiyor demektir." [374]

Zalim, fâsık bir kimsedir; onu överek sevindirmek değil, kınayarak kederlendirmek lâzımdır.

---

[372] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 607.

[373] Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 4885; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 230.

[374] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 604.

Övülenin Başına Gelen Âfetler

1. Övgü, övülen şahsı kibre sokar, kendini beğendirir. Bunlar da insanı helâk eden şeylerdir.

Hasan-ı Basrî (rah) şöyle anlatmıştır: Bir gün Hz. Ömer'in (r.a) huzurunda insanlar toplanmış oturuyorlardı. Hz. Ömer'in yanında deriden yapılmış bir kamçısı vardı. O sırada Cârûd b. Münzir çıkageldi. Adamın biri onun hakkında,

"Bu, Rebîa kabilesinin efendisidir" dedi. Bu övgüyü Hz. Ömer (r.a), yanındakiler ve Cârûd b. Münzir'in kendisi işitti. Cârûd, Hz. Ömer'e (r.a) yaklaştığı bir sırada, Hz. Ömer ona kamçısıyla hafiften vurdu. Cârûd b. Münzir,

"Ey müminlerin emîri, ne oldu ki bana vurdun!" dedi. Hz. Ömer de (r.a),

"Aramızda bir şey yok. Adamın dediğini duymadın mı?" dedi. Cârûd b. Münzir,

"Duydum" deyince, Hz. Ömer (r.a),

"Senin kalbinde bir gurur meydana gelmesinden korktum. Bunun için başını eğmek istedim" dedi. [375]

2. Kişi hayırla övüldüğü zaman sevinir, tembelleşir ve kendi nefsinden memnun olur. Nefsinden memnun olanın çalışması azalır. Çalışıp gayret eden ancak nefsini noksan görendir. İnsanlar ona övgü yağdırdığında ise olgunlaştığını zanneder. Bundan dolayı Allah Resûlü, övgüde bulunan birini gördüğünde,

---

[375] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 605.

"Arkadaşının boynunu vurdun, eğer bu söylediklerini işitirse iflah olmaz" buyurarak adamı ikaz etmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadisinde de şöyle buyurmuştur:

"Kardeşini yüzüne karşı övdüğün zaman sanki boğazına keskin bıçağı çalmış olursun." [376]

Yine Allah Resûlü, öven birini gördüğünde ona,

"Adamı boğazladın; Allah da seni boğazlasın" buyurmuştur. [377]

Mutarrif (rah) der ki: "Duyduğum her övgü ve senâ neticesinde kendi nefsimi alçaltırdım (kendime pay biçmezdim)"

Ziyâd b. Ebû Müslim şöyle demiştir: "Kendisine yönelik övgü ve senâ duyan kişiye şeytan görünür (onu aldatmaya çalışır), fakat mümin kendisini hesaba çekerek bu tehlikeden kurtulur."

Mutarrif ve Ziyâd'ın açıklamalarını İbnü'l-Mübârek şöyle değerlendirir:

"İkisinin de açıklaması yerindedir. Ziya'dın anlattığı umum insanların kalbî durumudur. Mutarrif'ın anlattığı ise, seçilmiş kulların kalbî durumudur."

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurur:

"Bir adamın keskin bir bıçakla birinin üzerine yürümesi, onu yüzüne karşı övmesinden daha hayırlıdır." [378]

---

[376] Irâkî, hadisi, Abdullah b. Mübârek'in, *Zühd ve'r-Rekaik* adlı kitabında Yahya b. Câbir'den mürsel olarak rivayet edildiğini söyler.

[377] Zebîdî, *İthâf*, 9/364.

[378] Zebîdî, *İthâf*, 9/365.

Hz. Ömer, "Övmek, insanı boğazlamaktır" demiştir.

Bu benzetmenin sebebi şudur: Boğazlanan kişi artık bir amel işleyemediği gibi, övülen kişi de övülmenin etkisiyle gevşer ve amel yapmaz.

Şöyle de denilebilir: Övmek, kibir ve kendini beğenmeyi meydana getirir. Boğazlamak, kişinin dünya hayatını bitirdiği gibi, övmek de onun mânevî hayatını bitirir. Bu sebeplerden ötürü övmek, boğazlamaya benzetilmiştir.

Övgünün Câiz Olduğu Yerler

Öven ya da övülen kişi, buraya kadar anlattığımız tehlikelerden korunmuşsa o zaman övmenin bir sakıncası yoktur. Hatta bazan bu güzel karşılanır. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem (s.a.v), ashâbını övmüş ve Hz. Ebû Bekir için şöyle buyurmuştur:

"Ebû Bekir'in imanı bütün âlemin imanıyla tartılsaydı, onun imanı ağır gelirdi." [379]

Resûlullah Efendimiz (s.a.v), Hz. Ömer hakkında da şöyle buyurmuştur:

"Ey Ömer, eğer ben peygamber olarak gönderilmeseydim, sen gönderilirdin." [380]

---

[379] Hz. Ömer'e ait bir söz olarak bk. Dârekutnî, *İlel*, (Riyad, 1975) 2/223; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 36; İshak b. Râhûye, *Müsned*, 3/672; İbn Adî, *el-Kâmil*, (Beyrut, 1997) 5/335; Zebîdî, *İthâf*, 9/365.

[380] İbn Adî, *el-Kâmil*, 5/324. Farklı bir lâfızla bk. Tirmizî, Menâkıb, 18.

Bunlardan daha büyük bir övgü olabilir mi? Resûl-i Ekrem (s.a.v) bunları, doğru olarak ve basiretle söylemiştir. Bu övgüler onlara bir zarar vermemiştir; çünkü sahâbeler bu övgülerle kibre, kendini beğenmeye ve tembelliğe düşmeyecek kadar yücedirler.

Kişinin Kendini Övmesi

Kişinin kendi nefsini övmesi de çirkin bir davranıştır. Çünkü onda kibir ve böbürlenmek vardır. Bu konuda Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Ben, bütün insanların efendisiyim. Bunda övünmek yok!" [381] Yani ben bunu övünmek için söylemiyorum.

İnsanlar ise böbürlenmek için kendilerini överler. Halbuki Allah Resûlü'nün övünmesi, yüce Allah ile ve O'na olan yakınlığı iledir; yoksa bir insan olması ve bütün insanların önünde bulunması sebebiyle değildir. Bu aynen şuna benzer:

Bir hükümdarın huzurunda güzel bir kabul gören kimse, padişahın onu huzuruna kabul etmesiyle övünür ve bununla sevinir; yoksa bu övünç padişahın onu halktan bazılarının önüne almasıyla değildir.

Artık sen bu anlatılanlara bakarak, övmenin kötülendiği yerlerle kötülenmediği yerleri ayırt edebilirsin.

Allah Resûlü, sahâbelerin vefat eden birini hayırla andıklarını ve övdüklerini işitince,

---

[381] Tirmizî, Tefsîr, 18; İbn Mâce, Zühd, 37. *"Kıyamet gününde"* kelimesinin ziyadesiyle: Müslim, İmân, 327.

"(Ona cennet) ***vâcip oldu"*** [382] buyurmuştur.

Mücâhid (rah) şöyle anlatır: "Âdemoğlundan hiçbir zaman ayrılmayan melekler vardır. Müslüman biri, müslüman kardeşini hayırla anınca melekler ona,

"Sana da aynısı verildi" derler. Kötülükle andığı zaman ise melekler ona,

"Ey ayıpları örtülü olan âdemoğlu! Nefsine acı. Ayıplarını örten Allah'a hamdet" derler. [383]

Buraya kadar anlatılanlar övmenin âfetleridir.

Övülenin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Şunu iyi bil ki, övülen kişi, kibirden, kendini beğenmişlikten ve tembellikten şiddetle kaçınma gayretinde olmalıdır. Bunlardan ancak, nefsini gerçek mânada bilen kurtulur. İnsan son nefesin tehlikelerini, riyanın inceliklerini, amellerin âfetini düşünmeli ve boş övgülere aldanmamalıdır.

---

[382] Buhârî, Cenâiz, 85; Müslim, Cenâiz, 60. Hadisin tamamı şöyledir: Enes b. Mâlik (r.a) şöyle rivayet etmiştir: Resûlullah (s.a.v) ile ashabının yanından bir cenaze geçti. Ashâb-ı kirâm bu cenazeyi hayır ile andılar. Resûl-i Ekrem (s. a.v), "Vâcib oldu!" buyurdu. Sonra başka bir cenaze daha geçti. Ashâb-ı kirâm onu kötü olarak andılar. Hz. Peygamber (s.a.v) yine, "Vâcip oldu" buyurdu. Bunun üzerine Ömer İbn Hattâb (r.a), "Ne vâcip oldu, yâ Resûlallâh?" diye sorduğunda, Resûlullah (s.a.v), ***"Şu önce geçen cenazeyi hayır ile yâd ettiniz, ona cennet vâcip oldu. Sonraki cenazeyi kötü olarak andınız. Buna da cehennem vâcip oldu. Çünkü siz yeryüzünde Allah'ın (c.c) şahitlerisiniz"*** buyurdu.

[383] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 615.

Biri kendisini övünce, öven kişinin bilmediği fakat kendisinde mevcut bütün eksiklerini hatırlamalı, eğer içinden ve aklından geçenleri öven kişi bilseydi övmeden vazgeçeceğini düşünmelidir.

Ayrıca kendisini öven kişiye tepki göstererek engel olmalı, övgüden hoşlanmadığını açıkça belirtmelidir. Bu konuda Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Övenlerin yüzlerine toprak saçın." [384]

Süfyân b. Uyeyne (rah) der ki: "Nefsini bilene övgü zarar vermez."

Sâlih zatlardan biri övüldüğü zaman şöyle demiştir: "Allahım! Bunlar beni tanımıyorlar; beni gerçek olarak sen tanıyorsun."

Hz. Ali (r.a), övüldüğü zaman şöyle derdi: "Allahım! Bu kullarının bilmediği günahlarımı bağışla. Onların söyledikleriyle de beni cezalandırma. Beni, onların zannettiklerinden daha hayırlı eyle."

Adamın biri Hz. Ömer'i (r.a) övünce onu şöyle uyarmıştır: "Beni ve kendini helâk etmek mi istiyorsun?"

Bir adam Hz. Ali'yi (r.a) övmüştü. Sonra da bu adamın Hz. Ali'nin (r.a) aleyhinde bulunduğu haberi ulaşınca ona, "Ben, övdüğünden daha düşük, içinden geçirdiklerinden daha üstünüm" demiştir.

[384] Müslim, Zühd, 68, 69; Ebû Davud, Edeb, 9; Tirmizî, Zühd, 55; İbn Mâce, Edeb, 36; Ahmed, *Müsned*, 2/94.

ON DOKUZUNCU ÂFET

KONUŞULAN SÖZDEKİ GİZLİ HATALARIN FARKINDA OLMAMAK

Halk özellikle yüce Allah'ın zâtı, sıfatları ve dinin esasıyla ilgili söylediği pek çok sözde hataya düşmektedir.

Dinî konularda doğruyu söylemek, meseleyi doğru bir şekilde aktarmak, ancak sözün ehli âlimlerin işidir. İlmi az ya da anlatımı noksan olan kişi konuşarak yanlış yapmış olur; yanlıştan kurtulamaz, fakat, cahil olduğu için Allah (c.c) onu affeder.

Bu konuya misal olarak Huzeyfe (r.a), Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Sizden biriniz, 'Allah ve sen dilediğin sürece' demesin. 'Allah dilediği sonra sen de isteğin zaman' desin." [385]

Çünkü söz ilk kullanılan şekilde söylenince, eşitlik ve ortaklık ifade eder; (sanki kulun dilemesiyle Allah'ın dilemesi aynı gibi anlaşılır). Bu hakikate terstir. İkinci

[385] Ebû Davud, Edeb, 84; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, nr. 10821; Ahmed, *Müsned*, 5/384, 393, 398; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 344.

şekilde söylenince ise, önce Allah'ın (c.c) dilemesi zikredilmiş olur, peşinden kulun dilemesi gelir.

İbn Abbas (r.a) anlatıyor: "Adamın biri Resûl-i Ekrem'e (s.a.v) gelerek bazı konularda konuşurken bir ara,

"Allah'ın (c.c) dilemesi ve senin dilemen ile" dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"Sen beni Allah ile denk mi tutuyorsun? 'Yalnız Allah'ın dilemesi ile' de" buyurarak adamı uyardı. [386]

Allah Resûlü'nün yanında konuşma yapan bir adam,

"Allah ve Resûlü'ne itaat eden kurtuluşa erer; ikisine isyan eden sapıklığa düşer" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v) adamın söylediği "ikisine" cümlesinden hoşlanmayarak,

"Allah'a ve Resûlü'ne isyan eden sapıklığa düşer de (ikisine deme)**"** buyurdu. [387] Çünkü bu kelime, eşitlik anlamı taşıdığından Peygamber Efendimiz onu hoş karşılamamıştır.

İbrahim en-Nehaî, bir kimsenin, "Allah'a ve sana sığınırım" demesini hoş karşılamazdı. Fakat, "Allah'a, sonra sana sığınırım" denmesini uygun bulurdu.

"Allah böyle yapmasaydı ve falanca olmasaydı" sözünü hoş karşılamaz, fakat, "Allah böyle yapmasaydı sonra falanca olmasaydı" sözünü uygun bulurdu. [388]

---

[386] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 339; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, nr. 10825; İbn Mâce, nr. 2117; Ahmed, *Müsned*, 1/213, 224; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 345.

[387] Müslim, Cuma, 48; Ahmed, *Müsned*, 4/256, 379; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 346.

[388] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 347.

Büyüklerden biri, "Allahım! Bizi ateşten âzat et" demeyi uygun görmezdi. Çünkü "âzat et" demek, girdikten sonra çıkar mânasına gelir. Büyük zatlar, "Allahım! Bizi ateşten koru. Cehennemden sana sığınıyoruz (bizi oraya sokma)" derlerdi. [389]

Adamın biri şöyle dua ediyordu: "Allahım! Beni, Muhammed'in şefaatinin isabet ettiklerinden eyle." Bunu duyan Huzeyfe (r.a) adama şöyle demiştir:

"Allah gerçek müminleri, Muhammed'in şefaatine gerek olmadan cennetine koyacaktır. Onun şefaati, müslümanların büyük günah işleyenlerine aittir (Sen bütün günahlardan kaçarak rahmetle cennete girmeye çalış)." [390]

İbrahim en-Nehaî anlatır: Birine, "Ey eşek, ey domuz" diyen kişiye, kıyamet günü şöyle denir: "Onu eşek veya domuz olarak yarattığımı gördün mü?" [391]

İbn Abbas (r.a) der ki: 'Sizden biri, "Eğer köpek olmasaydı gece soyulmuştuk" diyerek, her hâlükârda kendilerini koruyanın köpek olduğunu düşünerek köpekle bile (gizli) şirke girer." [392]

Hz. Ömer (r.a), Allah Resûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Allah, babalarınızın isimleriyle yemin etmenizi yasaklar. Yemin edecek olan kimse, Allah'ın ismiyle yemin etsin ya da sussun." [393]

---

[389] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2/314; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 348.

[390] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 349.

[391] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 353.

[392] İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 360.

[393] Buhârî, Eymân, 4; Müslim, Eymân, 1.

Hz. Ömer (r.a) devamla şöyle demiştir:

"Vallâhi! Bu hadisi işittikten sonra ataların ismiyle yemin etmedim."

Resûlullah Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Yaş üzüme** (hayırlı ve iyi anlamına gelen) **'kerm' ismini vermeyin; çünkü müslüman kişiye 'kerm' denir." [394]

Ebû Hüreyre'nin (r.a) nakline göre Resûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz, 'Benim kulum, benim câriyem' demesin. Siz hepiniz Allah'ın kulusunuz. Bütün kadınlarınız da Allah'ın kadın kullarıdır.** (Bunun yerine) **'Benim kölem, hizmetçim, oğlum, kızım' desin. Köle de efendisi için 'rabbim/sahibim' demesin.** (Bunun yerine) **'benim erkek efendim, kadın efendim' desin. Çünkü hepiniz Allah'ın kullarısınız. Rab, Allah'tır. O bütün noksanlıklardan münezzeh ve yücedir." [395]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadisinde de şöyle buyurmuştur:

"Fâsık birine 'efendimiz' demeyin! Zira o sizin efendiniz olsa, Rabb'inizi gazaplandırmış olursunuz." [396]

---

[394] Müslim, Elfâ, 10; Ahmed, *Müsned*, 2/316; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 363.

[395] Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 209, 210; Ahmed, *Müsned*, 2/423; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 365, 366.

[396] Ebû Davud, Edeb, 83. "Fâsık" yerine "münafık" ibaresiyle: Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, nr. 760; Ahmed, *Müsned*, 5/346; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 367.

Büreyde (r.a) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki:

"Kim yemin ederek** '(şunu yaparsam veya yapmazsam) **İslâm'dan uzak olayım!' dediğinde, eğer sözünde doğru ise dediği gibi** (İslâm'dan uzak) **olur, şayet yalan söylemişse İslâm'a sağlam olarak dönemez." [397]

Bu ve benzeri sözlerin bir sonu yoktur. Dilin âfetleriyle ilgili anlattıklarımızı iyi düşünen kimse, dilini başıboş bıraktığı zaman selâmette kalamayacağını çok iyi bilir. O zaman Allah Resûlü'nün, ***"Susan kurtulmuştur"*** sözünün sırrını anlar.

Bu âfetler, konuşanın karşılaşacağı tehlike ve felâketlerdir. İnsan susarsa hepsinden kurtulur; konuşursa, nefsini tehlikeye sokmuş olur.

Ancak konuşan kişi açık bir üslûp, yeterli ilim, koruyucu takvâ ve sürekli kendini kontrol ederek az konuşursa bu tehlikelerden korunması umulur. Bütün bunlara rağmen tehlikeden de emin değildir. Düzgün konuşmasını becererek kendine bir fayda sağlayamıyorsan, bari sus da selâmette kal. Çünkü susmak da bir kazançtır.

[397] Nesâî, Eymân, 8; İbn Mâce, Keffârât, 3; Ahmed, *Müsned*, 5/355, 356; İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kitâbü's-Samt*, nr. 371. Açıklama: Burada Resûlullah (s.a.v) yeminde başvurulmaması gereken bir ibareye dikkat çekmektedir. Kişinin, "Şu işi yaparsam -veya yapmazsam- İslâm'dan uzak olayım" şeklindeki yemini doğru bir yemin değildir. "Eğer sözünde yalancı ise, yalan olduğunu bile bile böyle bir söz sarfederse söylediği gibi olur" buyurulmuyor ki, bu, o kimse hakkında pek ciddi bir tehlikedir.

YİRMİNCİ ÂFET

HALKIN YERSİZ SORULARI

Halkın, Allah Teâlâ'nın sıfatları ve kelâmıyla ilgili soruları, ve Kur'an'ın harflerinin ezelî midir, sonradan mı yaratılmıştır şeklindeki soruları dilin âfetlerindendir. Onların vazifesi Kur'an'ın hükümleriyle amel etmektir. Ancak bu nefse ağır gelir. Kalbi boş ve gereksiz şeylerle meşgul etmek ise nefse hafif gelir.

İlmi olmayan bazıları, ilmî konulara dalmaktan hoşlanır. Çünkü şeytan bu gibilere, âlimlerden ve fazilet sahibi kimselerden olduğu düşüncesini verir ve bu da onun hoşuna gider. Sonunda farkında olmadan kendini küfre sokacak kelimeleri konuşur.

Cahillerin işlediği her günah, ilmî konularda, özellikle Allah'ın (c.c) sıfatları hakkında fikir yürütmekten daha az tehlikelidir.

Halkın yapması gereken şey, ibadetleriyle meşgul olmak, Kur'an'ın hükümlerine iman etmek ve Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) getirdiklerine kayıtsız şartsız teslimiyet göstermektir.

İnsanın kendine farz olan ibadetleriyle ilgili meseleleri bırakıp kendisini hiç alâkadar etmeyen soruları sorması edep dışı bir iştir. Böyle yapanlar Allah'ın (c.c) gazabını hak ederler ve küfür tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar. Bu durum, sarayın hayvanlarına bakan kimsenin önündeki işini bırakıp padişahın siyaset ve özel işleri

hakkında sorular sormasına benzer. Böyle yapan kimse cezayı hak eder.

İnsanın ilimden idrak edemeyeceği derin konuları sorması yanlıştır. O bu konuda avamdan sayılır. Allah Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Benim sizi serbest bıraktığım konularda siz de beni bırakın** (o konuda soru sormayın). **Sizden önceki ümmetleri helâk eden şey, peygamberlerine çok soru sormaları ve ihtilâfa düşmeleridir. Ben size neyi yasakladıysam ondan kaçının. Neyi emrettiysem de gücünüz yettiğince onu yapın." [398]

Hz. Enes (r.a) şöyle anlatır: Bir gün insanlar, Allah Resûlü'ne (s.a.v) çok soru sordular ve onu kızdırdılar. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) minbere çıkarak şöyle buyurdu:

"Şimdi bana sorun; ne sorarsanız cevap vereceğim!" dedi. Bunun üzerine adamın biri kalkarak,

"Ey Allah'ın Resûlü! Babam kimdir?" diye sordu. Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"Baban Huzâfe'dir" buyurdu. İki genç kardeş kalkarak,

"Ey Allah'ın Resûlü! Bizim babamız kimdir?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.v),

"Babanız, kendisine nisbet edilerek çağrıldığınız kimsedir" buyurdu. Sonra biri kalkarak,

"Ey Allah'ın Resûlü! Ben cennetlik miyim, cehennemlik miyim?" diye sordu. Resûl-i Ekrem (s.a.v),

"Cehennemliksin" buyurdu. İnsanlar Allah Resûlü'nün kızdığını görünce sustular. Hz. Ömer (r.a) ayağa kalkarak,

[398] Buhârî, İ'tisâm, 2; Müslim, Hac, 412; Ahmed, *Müsned*, 2/447.

"Biz, Rab olarak Allah'a (c.c), din olarak İslâm'a, peygamber olarak Muhammed'e (s.a.v) razıyız" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü,

"Otur ey Ömer. Allah sana rahmet etsin. Senin söylediğin hakikatin ta kendisidir" buyurdu. [399]

Bir hadiste de Allah Resûlü, dedikodudan, malı zayi etmekten ve çok soru sormaktan menetmiştir.

Ebû Hüreyre (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki:

"İnsanlar sorular sorarak şunu demeye başlarlar: 'Allah mahlûkatı yarattı, peki Allah'ı kim yarattı?'

Böyle dedikleri zaman siz de şöyle deyin:

'O Allah, birdir. Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.' Bu şekilde İhlâs sûresinin sonuna kadar okuyun. Sonra her biriniz üç defa soluna tükürsün ve kovulmuş olan şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın." [400]

Câbir (r.a) şöyle demiştir: "Lânetleşenlerin anlatıldığı âyetler, çok soru soranlar hakkında inmiştir."

Kur'an'da anlatılan, Musa (a.s) ile Hızır (a.s) arasında geçen olayda, yeri ve zamanı gelmeden soru sorulmamasına dair bir uyarı vardır. Hızır (a.s), Hz. Musa'ya şöyle demiştir:

"Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!" [401]

---

[399] Müslim, Fezâil, 134; Tefsîr, 6.

[400] Ebû Davud, Sünnet, 19; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 15/776; İbnü's-Sinnî, *Amelü'l-Yevmı ve'l-Leyle*, nr. 627.

[401] Kehf 18/70.

Bu uyarıya rağmen Musa (a.s), Hızır'a (a.s) gemiyi niçin tahrip etiğini sorunca, Hızır (a.s) bunu hoş karşılamadı. Musa (a.s) özür dileyerek şöyle dedi:

"Unuttuğum şeyden dolayı beni hesaba çekme; işimde bana güçlük çıkarma." [402]

Musa (a.s) ikinci ve üçüncü işinde de niçin yaptığını sorunca Hızır (a.s),

"İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır" [403] demiş ve Musa'dan (a.s) ayrılmıştır. [404]

Halkın, farzları bırakıp dinin inceliklerinden sorması en büyük âfetlerdendir. Bu sorular fitneye sebep olur. Dolayısıyla halkın bu tür soruları sormaları engellenmelidir.

Bu insanların, Kur'an'ın hükümlerini bırakıp harflerinin sır ve mânalarına dalması, şu kişinin haline benzer:

Padişah, adama bir mektup yazmış ve içinde birtakım emirler belirtmiş. O kişi bu emirlerle meşgul olacağına, bu kağıt eski midir yoksa yeni midir? diye vaktini mektubun kağıdını incelemekle zayi etmiş. Bunun neticesinde de azabı hak etmiştir.

Halk, Kur'an'ın hükümleriyle amel edeceğine, onun harfleri ezelî midir yoksa sonradan mı yaratılmıştır?' şeklindeki sorularla onun harfleriyle uğraşırlar. Yine yüce Allah'ın halka açıklamadığı sıfatlarının mânalarıyla uğraşmaları da böyledir. Bütün bunlardan sakınmalıdır.

En iyisini bilen yüce Allah'tır.

Tercümenin Bitiş Tarihi
17 Şubat 2005 Bağcılar/İstanbul

---

[402] Kehf 18/73.

[403] Kehf 18/78.

[404] Hz. Musa (a.s) ile Hızır'ı (a.s) arasında geçen olay için bk. Kehf 65-82.

dil belâsı

Eser, büyük İslâm alimi İmam Gazâlî'ye ait İhya'dan bir bölümün tercümesidir. İçinde her insanın cennete veya cehenneme gitmesinde en önemli sebep olan dilin âfet ve hastalıkları işlenmektedir.

Eserde, dilin yirmi çeşit hastalığından ve dille düşülen tehlikelerden bahsedilmekte, tespitten sonra tedavi yolları gösterilmektedir.

Günümüz insanının en fazla müptelâ olduğu yersiz, gereksiz ve ölçüsüz konuşma hastalığına kesin ilaç olacak bir kitap.

POZİTİF PAZARLAMA

ISBN 978-605-5455-66-8